

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

“KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM SÜRECİNDE KÜLTÜR, KÜLTÜREL
KİMLİKLER VE ÇEVİRİ İLİŞKİSİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CEVDET BİNGÖL

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SERHAT ULAĞLI

HAZİRAN, 2010
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

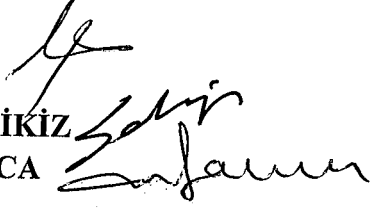
“KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM SÜRECİNDE KÜLTÜR, KÜLTÜREL
KİMLİKLER VE ÇEVİRİ İLİŞKİSİ”

CEVDET BİNGÖL

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Sözlü Savunma Tarihi :21/06/2010

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serhat ULAĞLI
Jüri Üyesi :Yrd. Doç. Dr. Sezer Sabriye İKİZ
Jüri Üyesi :Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARICA

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

HAZİRAN, 2010

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 09/06/2010 tarih ve 489/5 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi **Cevdet BİNGÖL**'ün "Kültürler Arası İletişim Sürecinde Kültür, Kültürel Kimlikler ve Çeviri İlişkisi" adlı tezini incelemiş ve aday 21/06/2010 tarihinde saat 11:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** olduğuna **oy birliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı

DOÇ. Dr. Serhat ULAĞLI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Sezer Sabriye İKİZ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARICA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kültürler Arası İletişim Sürecinde Kültür, Kültürel Kimlikler ve Çeviri İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28.06.2010

CEVDET BİNGÖL

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : BİNGÖL

Adı : Cevdet

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : "KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM SÜRECİNDE KÜLTÜR, KÜLTÜREL KİMLİKLER VE ÇEVİRİ İLİŞKİSİ"

Y. Dil : "WITHIN INTERCULTURAL COMMUNICATION PROCESS, THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE, CULTURAL IDENTITIES AND TRANSLATION".

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ULAĞLI Serhat

Unvanı : DOÇ.DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI:86

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. KÜLTÜR
- 2.KÜLTÜREL KİMLİKLER
- 3.İLETİŞİM
4. ÇEVİRİBİLİM

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. KÜLTÜR
2. KÜLTÜREL KİMLİKLER
3. İLETİŞİM
4. ÇEVİRİBİLİM KURAMLARI
5. DİSİPLİNLER ARASI

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER:

1. CULTURE
2. CULTURAL IDENTITIES
3. COMMUNICATION
4. TRANSLATION THEORIES
5. INTER-DISCIPLINARY

1- Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	●
2- Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	○
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir	○

Yazarın İmzası :

Tarih : 28.06.2010

ÖNSÖZ

Çeviri sadece anlamın bir dilden başka bir dile aktarılması değil, başka dünyaların da tanıtılmasıdır. Çeviri, dar anlamıyla “bir metni şekil, anlam, ileti ve biçim düzeylerinde kaynak dilden erek dile aktarma işi” olarak tanımlanmıştır.

Çevirinin dil ve kültür olmak üzere iki ana boyutu vardır. Kültürü “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” (Toparlı 2005: 1282). şeklinde tanımlayabiliriz. Kültüre, bir hayat biçimi, sosyal süreçlerde öğrendiğimiz maddi ve manevi öğelerin bir bütünü, içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyum süreci, sosyal etkileşim ürünü, insanoğlunun yarattığı her şey de diyebiliriz. Çevirinin ilişkili olduğu bilimler arasında kültür, kapsamlı bir yer tutmaktadır.

Kimlik hem tümüyle toplumsal, hem de benzersiz biçimde kişiseldir. Kimliğin toplumsal yönü, onun en önemli boyutudur. Bu nedenle kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş hali olarak tanımlayabiliriz. İnsan doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisini kültür yoluyla kurar ve içinde biçimlendiği kültüre bitişik bir kimlik taşır. Kimlik, bu bakımdan, kültürden ayrı değildir.

Dil ile kültür birbirini etkileyen ve tamamlayan kavramlardır. Bir topluluğun oluşturduğu değerler bütünü dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılır. Toplumu birbirine, geçmişe ve geleceğe bağlayan en önemli unsur dildir. Dil ile geçmişimizi, geleneklerimizi, göreneklerimizi, bizi biz yapan ortak değerlerimizi öğrenir ve bir sonraki kuşaklara aktarabiliriz. Dil ile düşünür, dil ile üretiriz.

Bu araştırmanın her aşamasında tecrübeleriyle bana ışık tutan, yol gösteren, danışman hocam Doç. Dr. Serhat ULAĞLI'ya; görüş ve tavsiyeleriyle bana yardımcı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL'a; bütüm öğrenimim boyunca bana maddi ve manevi destek sağlayan değerli ağabeyim Musa BİNGÖL'e; tezin hazırlanması esnasında manevî desteklerini esirgemeyen kıymetli eşim Belgin ve

oğlum Emre BİNGÖL'e; arkadaşım Ömer KEMİKSİZ'e; bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen ve burada ismini sayamadığım bütün dostlarıma teşekkür ederim.

Cevdet BİNGÖL

ÖZET

Bu çalışmada kültür, kültürel kimliklerin çeviribilimdeki rolü ve işlevi kuramsal olarak irdelenmektedir. Çeviri etkinliğinin insanlık tarihi boyunca önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Toplumlardaki birçok gelişme ve yenilik hareketi, çeviri etkinliği ile birlikte başlamıştır.

Birbirinden farklı kuramların oluşması, kuram denemelerinin ve yaklaşımlarının birbiriyle uyuşmaması çeviribilimi bir belirsizlik içinde bırakmıştır. Yapısı ve konumu gereği çeviribilim diğer disiplinlerle etkileşim içindedir ve birçok disiplinin yöntemlerinden yararlanan bir alandır. Çeviribilim, kültürbilim, iletişimbilim, dilbilim ve diğer sosyal bilimlerle etkileşim içindedir. Bu bağlamda çeviribilimin disiplinler arası bir bilim olduğunu savunan yaklaşımlar olmuştur (Snell- Hornby 1986: 12).

Genel bir çeviri kuramı oluşturma yolunda pek çok çalışma yapılmasına rağmen, kuramcıların bütüncül bir kuram oluşturma ve bilimsel bir sistem kurma çabaları 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Fakat bu çabalar herkes tarafından kabul gören genel- geçer bir çeviri kuramı oluşturamamıştır.

Sosyo-kültürel faktörlerin çeviri sürecinde önemli bir rolü vardır. Sahip olduğumuz kimlikler, toplumun değer yargıları, çevirinin amacı ve işlevi gibi etmenlerin çeviriyi nasıl etkiledikleri sorgulanmaktadır. Çevirinin ilişkili olduğu bilimler incelendiğinde kültür, kapsamlı ve önemli bir yer tutmaktadır. Kültürün ilgi alanlarını incelediğimizde birçok bilim dalı ile ilgili olduğu görülmektedir. Çeviri kuramlarının çoğu çeviriye işlevsel yaklaşım getirmiş, çeviriyi kültürlerarası iletişim çerçevesinde ele almışlardır.

Kimlik hem tümüyle toplumsal, hem de benzersiz biçimde kişiseldir. Kimliğin toplumsal yönü, onun en önemli boyutudur. Bu nedenle kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş hali olarak tanımlayabiliriz. İnsan doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisini kültür yoluyla kurar ve içinde biçimlendiği kültüre bitişik bir kimlik taşır. Kimlik, bu bakımdan, kültürden ayrı değildir.

Bu çalışmayla birçok çeviri kuramının göz ardı ettiği, bazılarının ise kısmen ele aldığı kültür, kültürel kimlikler ve iletişim olgularının çeviribilimde önemli bir yere sahip olduğunu ortaya çıkarılmış ve bu kavramların çeviribilimle ilişkisi bütüncül bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Kültür, kültürel kimlikler ve iletişim çeviribilim kuramlarının göz ardı etmemesi gereken önemli unsurlardır. Bu alanların çeviribilimle olan ilişkisi tam olarak irdelenmedikçe çeviribilimin alanı, kapsamı ve araştırma yöntemlerinin tam olarak oluşturulamayacağı açıktır. Bu çalışma bu alandaki eksikliği doldurmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

With this study, the role of culture and cultural identities on translation studies is questioned and analyzed in perspective of translation theories theoretically. Translation activity throughout history of humanity is seen to have an important place. Many developments and innovations in society movement began with the act of translation.

Formation of different translation theories and the fact that approaches to have a relevant translation theory couldn't agree, left the translation into uncertainty. Because of structure and nature of translation, it interacts with other disciplines and takes the advantages of the multiple disciplines. Translation interacts with science of culture, communication studies, linguistics and other social sciences. In this context there have been approaches to identify the translation as an inter-disciplinary science (Snell- Hornby 1986: 12).

Although many studies have been done in order to establish a general translation theory, the attempt to have a comprehensive theory and to have a scientific system emerged in the second half of the 20th century. But these efforts couldn't be sufficient to have a relevant theory that could be accepted by everyone.

Socio-cultural factors have an important role in translation process. The identities that we have, social values of the society and the aim of translation, translation process and objective factors and the way that they affect translation have been questioned. When the relationship between translation and other sciences is examined, there seems to be an extensive relationship between culture and translation. Translation is discussed within the framework of intercultural communication by translation theories which also approach translation in a functional context.

Identity has not only social aspects but also it is uniquely personal. Social aspects of identity are the most important dimension of it. Therefore we can define identity as socially constructed side of the individual. Human being establishes the

relationship between his natural and social environment by culture and establishes an identity within the culture that he lives. Identity in this respect is not separate from culture.

With this study, the fact that many translation theories that ignored, some of them partially take into account the elements such as culture, cultural identities and communication issues take an important role in translation and their relations with translation studies will be addressed with a holistic framework. Culture, cultural identities and communication are important elements that shouldn't be ignored by translation theories. Unless the relationship of these areas related to translation studies is fully evaluated, it is clear that the translation field, its scope and research methods cannot be fully formed. This study aims to fill a lack in this field.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Giriş.....	1
---------------	---

BÖLÜM II

ÇEVİRİBİLİM VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1.Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık.....	4
2.2. Roman Jakobson ve Çeviribilimin Dilbilimsel Özellikleri.....	8
2.2.1. Ürün odaklı Betimleyici Çeviribilim.....	10
2.2.2. İşlev Odaklı Betimleyici Çeviribilim.....	11
2.2.3. Süreç Odaklı Betimleyici Çeviribilim.....	11
2.3. Çoğuldizge Kuramı.....	13
2.3.1. Çoğuldizge Kuramı Çeviri- Kültür İlişkisi.....	15
2.4.Gideon Toury ve Çeviribilim.....	18
2.4.1.Toury ve Betimleyici Çeviribilim.....	18
2.4.2.Toury ve Çeviribilim Kapsamı	20
2.4.3.Toury ve Çeviri Normları.....	21
2.4.4.Çeviri Süreci Normları.....	23
2.5.Mary Snell Hornby Çeviribilime Yaklaşımı.....	24
2.6.Ernest-August Gutt'un Yaklaşımı.....	26
2.7.İşlevsel Çeviri Kuramı (Skopos)	27
2.7.1.Katherina Reiss ve İşlevselcilik.....	28
2.7.2.Skopos Kuramı ve Çevirmen.....	30

2.7.3. Skopos Kuramı ve Kültür.....	31
2.7.4. Çevirinin İşlevsel Yaklaşımında Tercüme Bürosu.....	33

BÖLÜM III

KÜLTÜR, KÜLTÜREL KİMLİKLER VE ÇEVİRİBİLİM İLİŞKİSİ

3.1.Kültür Tanım ve Kapsamı	36
3.2.Kültür -Çeviri İlişkisi.....	41
3.3.Çeviri ve Dil- Kültür İlişkisi.....	43
3.4.Kimlik Nedir?.....	46
3.4.1.Çevirmenin Kimliği ve Konumu.....	52
3.4.2.Kimlik ve Kültür.....	58
3.4.3.Kültürel Kimlik.....	60

BÖLÜM IV

İLETİŞİM, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ İLİŞKİSİ

4.1. İletişimin Anlamı ve İşlevi.....	64
4.2. İletişimin Kapsamı ve Tanımı.....	66
4.3. İletişimin Unsurları.....	68
4.4. Çeviribilim, İletişim, Dil ve kültür İlişkisi.....	69

BÖLÜM V

SONUÇ

5.1. SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No:
Tablo 1: Holmes'un çeviribilim haritası.....	12
Tablo 2: Kussmaul'un Hiyerarşik Sistemi.....	71

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Giriş

Çevirinin tarihî sürecine baktığımızda Eski Mısırda sözlü ve yazılı çevirinin yapıldığını yapılan arkeolojik kazılar ve bu alanda yapılan araştırmalar vasıtasıyla anlıyoruz (Kautz 2000: 29-30). Çeviri, yüzyıllardır birçok bilim adamının ilgi odağı olmuştur. Günümüzde de birçok bilimin ilgi alanına girmekte ve etkinliğini devam ettirmektedir.

Bazı tarihçiler, farklı diller arasında yapılan ve bir kültürel aktarım olarak da ele alınan çevirinin, insanlığın tarihsel gelişiminde önemli rol oynadığını ileri sürmektedirler. Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerine Eski Yunan ve diğer medeniyetlerin sanat, edebiyat ve bilim alanındaki eserleri çevrilmesinin önemli katkı sağladığı bir gerçektir.

Çeviri olgusunun zaman içinde dilbilim alanları içinde betimlenmesi, çevirinin “metindilbilim” düzlemi çerçevesinde tanımlanması ve araştırılması, çevirinin dil boyutunu öne çıkarmış ve çeviri, diller arası bir aktarım olarak görülmüştür. Bu bağlamda çeviri (Vermeer 1986: 32) tarihsel süreçte karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında iletişim kuran, değişik toplumlarda bireyleri birbirine yakınlaştıran, bireyi içinde bulunduğu toplumun ve sahip olduğu toplumsal çevrenin dışına taşıyan bir iletişim aracı olarak da tanımlanmaktadır.

Çeviri sadece anlamın bir dilden başka bir dile aktarılması değil, başka dünyaların da tanıtılmasıdır. “Her dil, belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşımlar, töreler, davranışlar, değer ölçütleriyle kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir. Çeviri, değişik toplumların, ulusların bilim, sanat ve düşünce alanındaki çabalarını birbiriyle paylaşma yolu olarak tanımlanabilir.” (Göktürk, 1994: 14-15).

Çeviri, dar anlamıyla “bir metni şekil, anlam, ileti ve biçim düzeylerinde kaynak dilden erek dile aktarma işi” olarak tanımlanmıştır. Daha geniş anlamda ise bir kültür ürününü başka bir kültüre aktarma, onların da kendi kültür dizgesi içinde

bu metni edinmesine, o dizgedeki diğer eserlerle hesaplaşmasına zemin sağlama olarak tanımlanmıştır” (Kuran 1993: 1).

Yirminci yüzyılda kutsal kitapların çevirilerini temel alan A. Nida, erek/alıcı okurun kutsal metinleri daha iyi anlamalarını sağlamak maksadıyla, metinlerin erek kültüre uyarlamasında devingen eşdeğerlilik ölçütünü ortaya atmıştır (1964: 22). Burada çeviride kullanılan dilsel göstergelerin anlamsal ve işlevsel bir biçimde kaynak metindegilerle eşdeğer olması için, değışebileceği görüşünü ileri sürmüş, çeviride erek okurda kaynak okurdakine benzer bir etkinin yaratılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Çeviri etkinliğine bilimsel terimler yaratmak için birkaç deneme yapılmış, terimlerin birçoğu bilimselliğe işaret eden “-loji” ekiyle türetilmiştir. Roger Goffin İngilizce’de “translatology”, Fransızca’da “traductologie” terimlerinin kullanılmasını önermiştir (Rifat 2004:8-9). Fakat bu terim, Ortaçađ Latincesindeki “translatio” sözcüğünden türediği için arı dil savunucuları bu kelimeye karşı çıkmışlardır.

Almancada “Übersetzungswissenschaft” terimi bilim dalının tamamına işaret eder biçimde kabul görmüştür. Bu terim, Sprachwissenschaft (dilbilim), Literaturwissenschaft (edebiyatbilim) ve benzer birçok bilim dalı için türetilmiştir. Aynı terim Fransızcada “science de la traduction” (çeviribilim) şeklinde türetilmiştir. Benzer dillerde de benzer terimler türetilmiştir (Rifat 2004:9).

Bu terimin benzerini İngilizcede ilk kullanan kişi Eugene Nida’dır. Science of Translating terimi ilk olarak 1964 yılında Nida, “Toward a Science of Translating” (Çeviri sürecinin Bilimine Doğru) kitabının başlığında kullanmıştır (Nida 1964). James Holmes’a göre Nida’nın bu terimi tüm çeviri alanlarını kapsayacak bir terim olarak değil, çeviri sürecinin bir yönünü ele almak için kullanılmıştır (Rifat 2004:169-170). İngilizcedeki *Translation Studies* teriminin çeviribilimin genel kabul görmüş adı olarak kullanılmasını öneren kişi James Holmes olmuştur. İngilizcede yeni bilim dallarını adlandırmak için kullanılan terim ‘studies’ dir. “Rus Araştırmaları” (Russian Studies), “Amerikan Araştırmaları” (American Studies), “Nüfus Araştırmaları” (Population Studies), “İletişim araştırmaları” (Communication Studies) gibi. Holmes, bu sözcüğün sıfat haline dönüştürülmesindeki zorluğa

değinin, Çeviribilim (Translation Studies) terimini bu bilim dalının adı olarak öneren kişidir (Rifat 2004:170).

“Bütünleşmiş bir çerçeve” içinde çeviri olgularının tümüne açıklık getirebilecek ve bu olguların tümünü kapsayacak bir kuram arayışında olan Gideon Toury çeviribilimi birbiriyle etkileşim halinde olan üç ana alan içinde inceler: Çeviri kuramı, betimleyici çeviribilim ve uygulamalı çeviribilim (Toury 1980: 64-65). Çevirinin üretilmesinde Çeviribilimde bütünleşmiş bir başka üçlü ilişki ağı; Dizge norm ve edinim ilişkisidir. Toury’e göre normlar çeviribilimde anahtar kavram olarak ele alınmalıdır. Bu kavram hem çeviri sürecinde hem de çeviri üzerinde etkili olmaktadır.

Hans J. Vermeer çeviri ve kültürel kimlik bağlamını şu şekilde açıklamaktadır:

Bir insanın her hareketi onun tüm davranışlarıyla ilişkilidir. İnsanın her hareketi, onun davranışlar bütününe yansır ve aynı zamanda bu bütünden etkilenir. Hareket ve davranış ise bir kültürün örfleri, gelenekleri ve normlarıyla bağlantılıdır. Çeviri metni bir hareketin, bir eylemin ürünüdür. O halde metin onu üretene ve kültürüne ait davranışlarla ilintilidir (1986:32).

Skopos kuramı çerçevesinde kaynak metin ve erek metin kendi gerçekleri içinde ele alınır. Kaynak metnin kaynak kültür için, aynı şekilde çevirinin de erek kültür için üretildiği belirtilir. Normal durumlarda çevirinin erek kültür için yapıyor olması çevirinin yeterlilik (adequacy) durumunu belirler. Bu görüşü benimsediğimizde bunun bir sonucu olarak kaynak metin ve erek metin birbirinden farklı olacaktır. Çevirinin amacı bu farklılığı belirleyen etmenlerden biridir. Amaç aynı zamanda aktarım türünü de belirler (Vermeer 1989: 174-175).

Bu yönüyle çeviriye yaklaştığımızda, çevirinin dil ve kültür olmak üzere iki boyutu ön plana çıkmaktadır. Ancak Vermeer’in çeviriyi “kültürel bir aktarım” olarak tanımlaması ve kültürebilimsel bir bakış açısı olarak öne çıkarması, dilbilim eksenli bir çeviribilim anlayışını aşma çabaları olarak değerlendirilebilir.

Kültürü kısaca şöyle tanımlayabiliriz: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” (Toparlı 2005: 1282). Toplumsal değer yargıları ile biçimlenmiş bu algı alanını tanımadan, çeviribilimin salt kaynak metnin erek dile aktarımı şeklinde tanımlanmaması ve çevirmene de, bilgi aktaran kişi olarak bakılmaması gerekir. Kaynak metinde bilgiyi sunan yazarın ve erek metinde bilgiyi yeniden şekillendiren, yorumlayan, erek dildeki kültür algılamasına göre yeniden üreten ve sunan çevirmenin de sahip olduğu kültürel unsurları göz ardı edemeyiz.

Bir topluluğun oluşturduğu bu değerler bütünü dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılır. Dili sadece bu değerleri taşıma işini yapan bir araç olarak görmemek gerekir. İnsanın hem bireysel hem de toplumsal gelişimi ve biçimlenmesi bağlamında temel belirleyici ve kültürün de aktarıcısı olan dildir. Dil, içinden çıktığı kültürle kaynaşmış ve o kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Zihinsel bir iç üretim olan düşüncenin kendisinin bile bir kavram ve anlam kalıbına sığdırılmadan ifade edilmesi ve geliştirilmesinden bahsedemeyiz.

BÖLÜM II

ÇEVİRİBİLİM VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1. Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık

Çeviribilim gelişme devresinde, dilbilimin alt dalı şeklinde görülüyorken, daha sonraları disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır. (Snell-Hornby 1988:36).

Çeviribilim’in diğer bilim dallarıyla olan bugünkü etkileşimini incelediğimizde, belli noktalarda yine onların bir alt ögesi olarak değerlendirildiğini görebiliriz. Çeviribilim, metinbilim, yazınbilim, metindilbilim, kültürbilim ve iletişimbilim gibi bilim alanları ile bilgi aktarımı ve dönüştürümüne dayanan edilgen bir ilişki içindedir (İşcen 2002:99).

Wilss, çeviribilimi modern dilbilimin bir alt dalı olarak görerek, onu hem yapısal dilbilim, hem de üretimsel dilbilim anlayışından ayırmak istemiştir. Wilss, çeviribilimi özerk bir bilim dalı olarak ele almayı, eşsüremlili-betimleyici çalışmaların eksikliğine ve bu bilim dalının kendine özerk gönderge çerçevesini kuramamasına bağlamıştır (1982: 11-12).

Çeviriyi öncelikle dilbilimsel temele dayalı olarak sürdürmeyi uygun görmeye beraber, dilbilimde geçmişteki kuramların tekdüzeliğini ve durallığını, buna karşılık çeviri ediniminin iletişime dayalı devingen sürecini göz önünde bulundurarak bilişsel ve öznel yönü ağır basan kuramları kendine ölçüt almıştır. Bu şekilde çeviri sürecinin öznel ve yoruma dayalı yönüne özellikle dikkati çekmiştir. Ona göre, hem yapısal hem de üretici dilbilim anlayışının temelde bir sisteme dayalı olması, buna karşın çeviri sürecindeki kararların dizgelilikten uzak, öznel kararlara bağlı olması, çeviribilimin yöntembilimsel olarak gelişmemesine neden olmuştur. Wilss, çeviribilimin bu dönemde kuramsal açıdan eksikliğini, yöntembilimsel eksikliğine veya tümevarımlı görgül yöntemler yerine, genelde yapısal dilbilim yöntemlerine başvurmasına bağlamıştır (Yazıcı 2005: 103).

Çeviribilimin disiplinlerarasılık yapısı ve özelliğinden dolayı 'edilgen' olarak nitelendirilmesi ve bu yönüyle eleştirilmesine koşut olarak, çeviribilimi zamanla özerklik arayışlarına ve bu özerkliğin koşulları konusunda sorgulamalara itmiştir. Çeviribilimsel araştırmada kendine ait bir araştırma nesnesinin kesin tanımı bulunmaması; buna bağlı olarak söz konusu araştırmalarda diğer bilimlerin araştırma nesnelere ve yöntemleri geçerli kılınması, anılan edilgen yapıyı çeviribilimde kalıcı bir özellik haline getirmiştir. Çeviri biliminin kendine ait bir araştırma nesnesine sahip olmadığı, kendi yöntemlerini geliştiremediğinin çeviribilim alanında çalışma yapan bilim adamlarınca dile getirilmesi, çeviribilimin kendine özgü bütüncül bir paradigmaya ulaşamadığını ve kendine özgü bir araştırma nesnesine sahip olmadığını, böylece çeviribilimde bir belirsizliğin hakim olduğu göstermektedir.

Neubert "Çeviribilim ve Uygulamalı Dilbilim" konulu yazısında çeviribilimden ya da çeviri araştırmalarından "disiplinlerarası bir alan" (interdisciplinary field) olarak söz etmektedir. Disiplinlerarası alan olarak

nitelendirdiği çeviribilime en iyi yaklaşımın “bilişsel psikoloji, metinbilim ve sosyoloji”nin araçlarıyla olacağına inanmaktadır (Neubert 1984:54).

Tarihsel süreçte çeviri kuramlarını incelediğimizde, genel çeviri kuramı olma iddiasıyla ortaya çıkan birçok çeviri kuramı tam anlamıyla bir kuram olamamışlar ve kısmi kuram olmaktan öteye gidememişlerdir. Çeviri sürecini ele alan bazı kuramlar, çeviri ürünleriyle hiç ilgilenmemiştir. Kaynak dil, kaynak metin, kaynak kültürü kendine çıkış noktası olarak ele alan bir kuram, erek dil, erek metin ve erek kültürün çeviri üzerindeki etkisi göz ardı edilmiştir. Kendisine yazın çevirilerini esas alan bir kuram, yazın çevirisi dışındaki konularla hiç ilgilenmemiştir. Kendisi için eşşüremi esas alan bir kuram, tarihsel çeviri çalışmalarına yer vermemiş; amacını çeviriye kural koyma olarak belirleyen bir kuram, betimleyici çeviri çalışmalarını göz ardı etmiştir.

İçerikte birbirinden farklı olan bu kuramların kimi benzer özelliklerinin yanı sıra “kısmi” olma özellikleriyle bir paradigma oluşturmadıkları söyleyebiliriz. Bu durum çeviribilimde bunalım yaşanmasına neden olmuştur.

Zybatow, genel çeviri kuramı olduğu iddia edilen kuramsal yaklaşımların istenen şeyi gerçekleştirmediğini şu gerekçe ile savunmaktadır:

Çünkü ilgili kuramlar, çeviri olayının bütünü yakalayamamaktadır. Var olan çeviri/sözlü çeviri kuramları şöyle bir toparlanırsa, metin odaklı, süreç odaklı ve çevirmen / mütercim odaklı yaklaşımlarla karşılaşırız. Metin odaklı yaklaşımlarda kaynak metinle erek metin ya da bu ikisinden sadece birine odaklanırken çevirinin kendisi, süreç hesaba katılmaz. Süreç odaklı kuramlarda ise iletişim-kuramsal ya da eylem-kuramsal bir hareket tarzı benimsenerek yalnızca çeviri sürecini ele alma çabası söz konusudur. Tabi bu arada da EM-KM ilişkisi üzerinde pek durulmaz. Son olarak çevirmen / tercüman odaklı kuramlar çeviri türlerinin üretimini ve çevirmen / tercümanın kafasındaki problem çözme süreçlerini açıklamaya çalışır. Fakat çeviri ve tercüme süreçlerinde metni alımlama ve metin üretiminin ilerlediği çok özel şartları ele almaz. Daha eksik bir nokta ise, “çeviri” hedefine yönelik işlevselci kuramların tek taraflı odaklanmalarıdır. Çünkü neyin hangi amaç için nasıl çevrilmesi / tercüme edilmesi gerektiği (işlevsel, kültür bazlı çeviribilimin ilgilendiği konu) sorusu ile çeviri

ve tercümenin somut olarak adım adım nasıl gerçekleştiğine dair soru birbirinden farklı sorulardır. (Zybatow 2004:136).

Çeviribilim alanında birbirinden farklı kuramlar oluşmuş ve çeviribilimin disiplinler arası bir boyutta ele alınmasını öngören yaklaşımlar olmuştur. (Wilss 2002: 265–279). Fakat bütün bu çalışmalar, hiçbir zaman, herkes tarafından kabul gören genel-geçer bir çeviri kuramı ya da bir çeviribilimin oluşmasını sağlamamıştır. Çeviribilimciler ve çeviri kuramcıları çeviribilimi kendi gerçekleri içinde ele alma isteğindedirler. Bilim felsefecisi Thomas Kuhn'nun yeni paradigmaların oluşumuyla ilgili görüşleri çeviribilimde yaşanan değişikliklere de açıklık getirmektedir. Kuhn konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

Bunalımdaki paradigmadan ayrılarak başka bir bilim geleneğini üretecek olan yeni bir paradigmaya geçiş, birikime dayalı bir süreç olmaktan çok uzak olduğu açıktır., Şunu söylemek gerekirse bu önceki paradigmanın geliştirilmesi ile yapılacak iş değildir. Bunun tam tersine bilim dalının farklı temellerden başlayarak yeniden kurulması söz konusudur. Bu bilim dalının yeniden kuruluşu, bilim dalının en kurumsal genellemeleri ile birlikte paradigma yöntemleri ve uygulamalarının da birçoğunu değiştirir. Geçiş dönemi sırasında eski ve yeni paradigmaların çözebileceği sorular arasında hiçbir zaman bütünü kapsamayan fakat epeyce büyük çapta bir çakışma görülür. Ancak çözüm tarzlarında son derece belirleyici farklar olduğu bir gerçektir. (Kuhn 1982: 99).

Kuramsal olarak sağlam bir yer edinemeyen ve diğer bilim dallarının alt dalı şeklinde görülen çeviribilimde bir karmaşanın hakim olduğu görülmektedir. İçsen bu durumu şöyle açıklamaktadır:

1. Kendi işlemlerini kendi başına yürüten bir "çeviribilim" yoktur; onun yerine geçmiş çeşitli disiplinler, kendi alansal gerçekliklerinden uzaklaşmadan, ayrıca işlemsel koordinatlarını terk etmeden, özerklik talebiyle, çeviri konusunda hüküm vermek koşulu ile çeviri olgusunu irdelemektedir.

2. Çeviribilim, salt disiplinler-arası bir gerçekliktir; bu bağlamda tüm olası ve alansal mantıklı/uygun disiplinlerin ortaklaşa işledikleri bir alandır. Bu ortaklaşa işlemsel bütünlük ise, henüz karmaşıklık ve dizgesizlik içindedir. Bu karma konumlanma biçimindeki disiplinler arası çeviri odaklı düşünmenin sınırları içindeki işlemsel

gerçekliği bakımından sadece düzenlenmesi, dizgeleştirilmesi gerekmektedir. Bu gereksinimi ortaya koymak ve gidermek, çeviri odaklı düşünmenin özüdür ve aynı zamanda onun güdümünde gerçekleşmelidir; veya;

3. Salt, diyeyi anılan karma konumlanmanın üstünde, yani disiplinler-arası kıskaktan kurtulmuş, disiplinler-arası karmaşayı, kendi işlemsel gerçekliğinin dışında bir düzlemde düzenleyici, dolayısıyla çeviri-bilimsel işlemleri özerklik içinde yürüten bir çeviribilim vardır; bu alanın içinde ise çeşitli “evre”, “katman”, “basamaklar” ve “öbekler” söz konusudur (İşcen 2002: 44).

“Çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan disiplinlerarası bir bilim dalı” olarak tanımlanan çeviribilim yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren özerk bir dal olma kimliğini kazanmıştır (Berk 2005a: 105).

1980’li yıllardan sonra çevirinin bir bilim dalı olmasına büyük ölçüde katkıda bulunan ve çeviribiliminde bakış açısını değiştiren kuramsal çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalar çeviri gerçeklerini gözeten kapsayıcı bir özellik taşımaktadır.

2.2. Roman Jakobson ve Çevirinin Dilbilimsel Özellikleri

Roman Jakobson’un Humboldt’un, dilin doğası gereği üreticiliği ve yaratıcılığı üzerindeki düşüncesinden ve Böhler’in bildirişimde öne sürdüğü dilin konuşucu (coşku işlevi), dinleyici (çağrı işlevi) ve iletiye dayalı (gönderge) işlevinden yola çıkarak çeviri araştırmalarına girdiği söylenebilir. Kendisi çeviriyi diliçi, dillerarası ve göstergelerarası çeviri olarak üçe ayırmıştır (Cömert 1978:14).

Jakobson diliçi çeviride bile bir sözcüğün tam olarak eşdeğerinin bulunamayacağını, insanların anadil yetisini kullanarak başka sözcükler aracılığı ile düşüncelerini yine dille söyleyebileceğini ifade eder. Bu da Jakobson’un dili amaç olmaktan çıkartıp, düşüncenin aktarıldığı bir araç olarak değerlendirdiğini gösterir (Cömert 1978:14-16).

Bir sözcüğün anlamı, dilin günlük kullanıcısı için olduğu gibi dilbilimci için de onun yerine geçebilecek başka bir göstergeye çevrilmesinden farklı bir şey

değildir. Aynı biçimde gerçek anlamıyla çeviri düzeyinde kodlanmış birimler arasında genel anlamda tam bir eşdeğerlik yoktur (Jacobson 1959: 232-239).

Bernard Russell'la göre "Peynir ile önceden dilsel olmayan bir deneyim yaşamış birisi, peynir sözcüğünü anlayamaz" (Jacobson 1959:232). Peynirin olmadığı bir yemek kültüründen gelen herhangi bir kimse Türkçe peynir sözcüğünü, eğer sözcüğün bu dilde "kesilmiş sütün mayalamasından elde edilen yiyecek" anlamına geldiğini biliyorsa ve en azından "mayalama" ve "kesilmiş süt" ile ilgili dilsel bir bilgiye sahipse anlayacaktır. (Rifat 2004, 89).

Dilsel bir göstergelyi yorumlamak, onun aynı dilin başka göstergelerine, başka bir dile, yada dilsel olmayan bir simgeler dizgisine çevrilmesine göre üç ayrı şekilde yapılır. (Rifat 2004, 90).

1. Diliçi ya da açıklayıcı çevirinin, dilsel göstergelerin aynı dilin başka göstergeleri aracılığıyla yorumlanmasıdır.
2. Diller arası yada gerçek anlamıyla çeviri, dilsel göstergelerin başka dil aracılığıyla yorumlanmasıdır.
3. Göstergelerarası çeviri ya da dönüştürme, dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizileri aracılığıyla yorumlanmasıdır.

Bir sözcüğün diliçi çevirisi az çok eşanlamlı başka bir sözcükle anlatımıdır. Bununla birlikte eşanlamlılık tam olarak bir eşdeğerlilik değildir.

Dillerarası çeviri düzeyinde kodlanmış birimler arasında genel olarak tam bir eşdeğerlilik yoktur. Bununla birlikte bir dilden ötekine çeviri yapılırken bir dildeki iletilerin yerine konan, öteki dilin aynı birimleri değil, bütün halindeki iletileridir. Bu çeviriyi bir tür dolaylı çeviri olarak değerlendirir ve çeviride eşdeğerlilik konusunu dilin en önemli sorunu olarak görür; dilbilimin başlıca konusu olarak ele alınmasını savunur. (Jacobson, 232-239), Çevirmen, başka bir dilden aldığı iletiyi yeniden kodlar ve iletir.

S. Holmes'in erek metni, erek kültürü, erek dizgeyi ve erek okuru ön plana çıkararak çeviriye yeni bir bakış açısı getirdiğini söyleyebiliriz. Holmes, bu yeni yaklaşımla

sadece çevirinin salt dilsel bir aktarım olmadığını ve çevirinin bununla sınırlı kalmamasını, kültürel etkileşim gibi başka unsurların çeviride önemli rol oynadığını öne sürmüştür (2000:172).

Holmes, Çeviribilimi salt ve uygulamalı alan olarak ikiye ayırır. Salt araştırma üzerinde dururken diğer görgül disiplinlerde olduğu gibi, çeviribilimin iki temel amacı vardır:

1. Çeviri ve çeviri olgularını kendi deneyim dünyamızda karşımıza çıktıkları biçimde betimlemek
2. Bu olguları açıklamak ve öngörebilmek için genel ilkeler oluşturmak (1988: 70).

İki amacı güden salt çeviribilimi; kuramsal ve betimleyici çeviribilim olarak ikiye ayırır. Bizim üzerinde duracağımız Betimleyici Çeviribilim alanında yapılan araştırmaları; ürün odaklı, işlev odaklı ve süreç odaklı olmak üzere üç ana türe ayırır (Holmes 1988:71).

2.2.1. Ürün Odaklı Betimleyici Çeviribilim

Çeviribilimde akademik araştırmaların önemli bir alanını oluşturmaktadır. Bu tür çalışmaların başlangıç noktası, bireysel çevirilerin betimlemesi ya da metin odaklı çeviri betimlemesidir. İkinci aşamada ise, aynı metnin tek bir dilde ya da farklı dillerdeki çevirilerinin karşılaştırmalı çözümlemelerinin yapıldığı karşılaştırmalı çeviri betimlemeleri yer alır. (Holmes 1988: 72). Bu tür bireysel ve karşılaştırmalı betimlemeler, daha geniş bütünceleri araştırmak için malzeme sağlar. Örneğin belli bir dönemde, dilde ya da metin veya söylem türünde yapılmış çeviriler, XVII. yüzyılda Fransızca'ya çevrilen edebiyat yapıtları ya da ortaçağda İngilizce'ye çevrilen İncil çevirileri veya Tanzimat döneminde Osmanlıca'ya çevrilmiş edebiyat yapıtları. Bu tür betimleyici çalışmaların kapsamı daha da genişletilebilir. Bu çalışmalar artsüremli olduğu kadar eşsüremli de olabilir. Bütün ürün odaklı betimleyici çeviribilim çalışmalarının temel amacı genel bir çeviri tarihçesi oluşturmaktır . (Rifat 2004, 71-72).

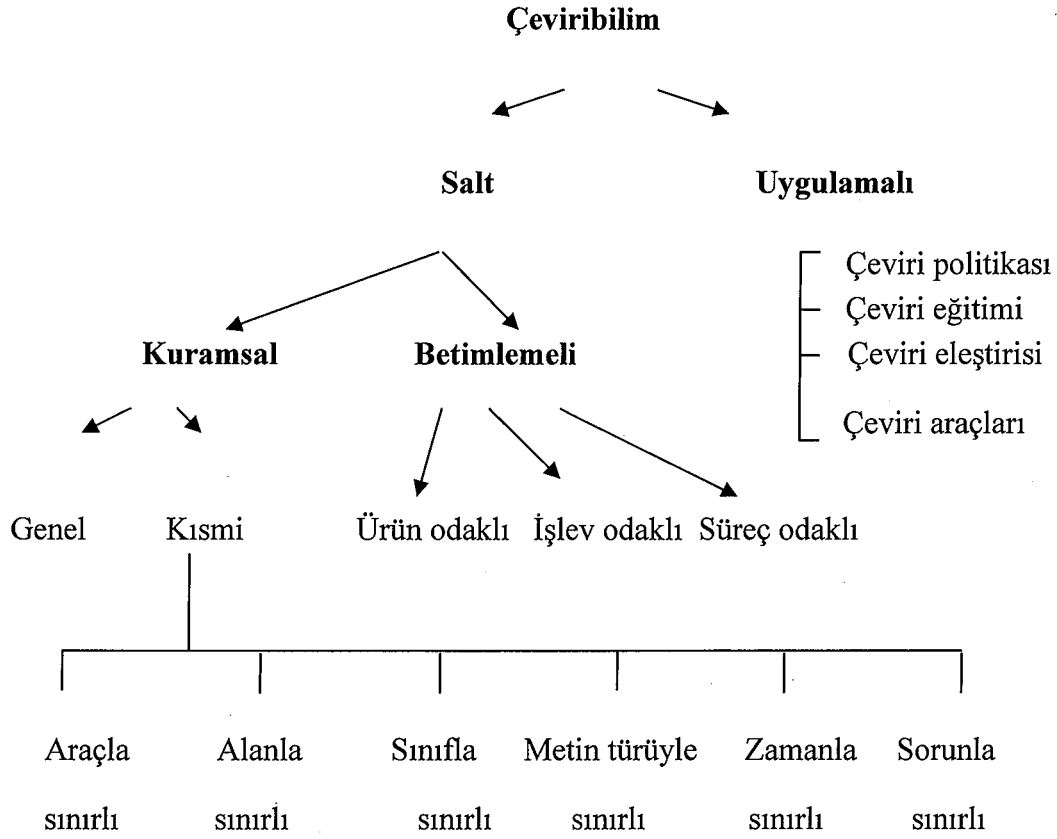
2.2.2. İşlev Odaklı Betimleyici Çeviribilim

Bu alan, çevirilerin çeviri olarak betimlemesiyle değil, erek dizgede sosyo-kültürel durum içindeki işlevlerinin betimlemesiyle ilgilenir. Metinden çok bağlamlar incelenir. Belli bir zaman ve yerde hangi metinlerin çevrildiği ya da hangilerinin çevrilmediği ve sonuç olarak çevirilerin nasıl bir etki yarattığı sorularına yanıt arar. Bu konu üzerinde daha çok çalışma yapılırsa, bir çeviri sosyolojisi alanı oluşturulabilir. Holmes, bu konuda toplumsal çeviribilim (socio-translation studies) terimini kullanır (Rifat 2004, 72).

2.2.3. Süreç Odaklı Betimleyici Çeviribilim

Bu alanın konusu, çeviri süreci ya da çeviri edinimidir. Çevirmen başka bir dilde yeni ve kaynak metne oldukça benzeyen bir metin yaratırken, zihnindeki “küçük kara kutu”da neler olduğu konusunda, çeviri kuramcıları birçok tahmin yürütmüşlerdir. Ancak bu sürecin laboratuvar koşullarında sistemli bir biçimde incelenmesi için çok çaba harcanmamıştır. Bu süreci araştırmak çok zordur. Çeviri süreci karmaşık zihinsel bir süreçtir. Bu zihinsel süreçleri çözümlmek ve betimlemek için kapsamlı yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Holmes, gelecekte çeviri psikolojisi ya da psiko-çeviribilim olarak adlandırılacak bir araştırma alanının oluşacağından bahseder (Holmes 1988:73).

Salt çeviribilimin diğer dalı olan *kuramsal çeviribilim*, var olan çevirilerin betimlemesi, çevirinin gözlemlenen işlevleri ya da deneylerle belirlenen çeviri süreçleriyle ilgilenmez. *Çeviri kuramı*, betimleyici çeviribilim alanında yapılan çalışmaların sonuçlarını, çeviriyle ilişkili alan ve bilim dallarındaki bilgiyle birleştirir; böylece çeviri sürecinin ve çeviri ürünlerinin ne olduğu ve ne olacağı konusunu açıklamak ve bu konuda önceden tahminde bulunmak için ilkeler, kuramlar, modeller oluşturur (Holmes 1988:74). Holmes, çeviribilimi bir şema ile göstermektedir.

Tablo 1. Holmes'un çeviribilim haritası (1988:74)

2.3. Çoğul Dizge Kuramı

Itamar Even-Zuhar'ın geliştirdiği çoğuldizge kuramı, çeviribilim alanında önemli bir dönüm noktası olarak sayılır. Itamar Even-Zuhar kültür ve edebiyat incelemesi için bir araç olarak geliştirdiği çoğuldizge yaklaşımını, Rus bilim adamlarının yürüttüğü çalışmalardan esinlenerek oluşturmuştur. Dizgeler kuramını ilk ortaya koyan Yuri Tinyakov ve Roman Jakobson olmuştur. Kuramın amacı, toplumsal evrim içinde edebiyatın rolünü vurgulamak, edebiyatı toplumlarda gerçekleşen değişimlerde önemli bir işlev üstlenen, farklı öğelerin sürekli sökülerek yeniden ve farklı bileşimlerde kuruldukları bir alan olarak sunmaktır (Gentzler 1993:110). Söz konusu bu kuram, kültür kavramına şöyle bir tanım getirmektedir:

“Kültür, edebiyat, bilim, teknoloji gibi farklı alt dizgelerden oluşan karmaşık bir “dizgeler dizgesi”. Bu genel dizgenin içinde edebiyat dışı olgular edebiyatla birbirinden kopuk ayrı ayrı bağlantılar taşımaz, edebiyata, ait oldukları kültürün mantığının belirlediği alt dizgeler arasında oluşan bir etkileşim olarak yansır” (Lefevere 1992:11).

Even-Zuhar, kuramında devingen bir özellik taşıyan dizge kavramını kullanırken durağan işlevselcilik olarak nitelenebilecek ve Saussure’cü dilbilimden kaynaklanan kimi yaklaşımları onaylamamıştır. Even-Zuhar’a göre, bu yaklaşımlar metinleri ve olguları tarihsel süreçlerinden yalıtılarak toplumsal evrim bağlamından koparılır. Kendisinin savunduğu devingen özellik taşıyan kuramı hem eşsüremlili hem de artsüremlili bir yaklaşım benimser; benimsediği bu eşsüremlili ve artsüremlili boyutların her ikisinin de tarihsel boyutlar olduğunu ve değişim süreçlerinin açıklanmasında ikisinden de yararlanılması gerektiğini söyler (1990a: 11). Even-Zuhar çoğuldizge kavramını şöyle açıklar: “Birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen, farklı seçenekleri kullanan, ancak üyeleri birbirine bağımlı, yapılandırılmış bir bütün teşkil eden çoklu bir dizge” (1990a:11).

Even-Zuhar, çoğul dizge kuramında devingen katmanlaşma (dynamic stratification) adını verdiği merkez ve çevre ilişkilerinden söz eder. Bu katmanlaşmanın devingenliği hem artsüremlili hem de eşsüremlili düzlemde kendini ortaya koyar. Farklı katmanlar arasında süregelen mücadele, kuramın eşsüremlili yönünü oluştururken farklı katmanların diğerleri üzerinde üstünlük sağlaması tarihsel değişime yol açar ve bu da kuramın artsüremlili özelliğini doğurur. Farklı katmanlar arasındaki mücadele kimi metin gruplarının yer değiştirmesine neden olur. Bazı metinler merkeze doğru kayıp kendi deyimiyle “saygın edebiyat” niteliği kazanırken, bazı metinler de çevreye doğru kayar ve ikincil edebiyat durumuna düşerler. Söz konusu bu hareketin çoğuldizgenin tek devingen yönü olarak görülmemesi gerekir. Zira çoğuldizge kuramı doğası gereği birden fazla merkeze ve birden fazla çevreye sahiptir ve bu dizgeler arasında transferler gerçekleşir (1990a:14).

Metinler çoğuldizge kuramına göre iki farklı konumda bulunabilirler: Merkez konumunda bulunan metinler ve çevre konumunda bulunan metinler. Merkezde bulunan metinler genelde saygın görülen (canonised) metinler olarak adlandırılır.

Ayrıca merkezde bulunan metinlerin de kendi aralarında merkez ve çevre ilişkileri bulunur. Saygın görülmeyen (noncanonised) metinler zaman içinde konum değiştirerek saygın görülen metinlerin bulunduğu merkeze doğru yol alabilirler. Bu devinim saygın görülen ve saygın görülmeyen metinler arasındaki gerilimlerden kaynaklanır. Söz konusu bu gerilimler kaçınılmaz ve evrensel bir nitelik taşır. Even-Zuhar bu durumu şöyle açıklar: “Bu gerilimler insanlara ait tüm gösterge dizgelerinde bulunur çünkü katmansız bir insan toplumu var olamaz. Ütopya’da bile” (1990a:16).

Saygın görülen ve görülmeyen metinlerin yer değiştirmesi, bir başka deyişle dizgelerarası transfer, saygın görülen metinlerin belli bir işlevi yerine getirmemesi sonucu gerçekleşir. Saygın görülmeyen metinlerin merkeze doğru yönelmesi edebiyat çoğuldizgenin ayakta kalabilmesinin önkoşuludur. Eğer saygın görülen bir edebiyat herhangi bir rekabetle karşılaşmazsa, bir kemikleşme dönemine girecek, edebiyat öğeleri tekdüze bir biçimde yeniden üretilmeye devam edecektir. Söz konusu kemikleşme döneminin uzun sürmesi halinde çoğuldizge yavaş yavaş ya da devimsel ve ani bir müdahale ile ortadan kalkar. Dizgelerin içindeki devinim dilsel bir süreç olmaktan çok farklı kurum ve grupların gerçekleştirdiği toplumsal- kültürel bir dönüşümdür.

Saygın ve saygın olmayan edebiyat karşıtlığının yanı sıra, çoğuldizgede oluşabilecek bir diğer karşıtlık da birincil (primary) ve ikincil (secondary) edebiyat kavramlarıdır. Bu iki kavramın saygınlıkla karıştırılmaması, diğer bir deyişle birincil edebiyatın saygın edebiyatla özdeşleştirilmemesi gerekir. Kimi dönemlerde birincil edebiyat ve saygın edebiyat örtüşebilir, ancak bu kalıcı bir örtüşme olarak görülmemelidir. Birincillik ve ikincillik daha çok edebiyatın yenilikçi ya da tutucu niteliği ile ilgilidir (Even-Zuhar 1990a: 21). Yerleşik bir repertuarın ürettiği bütün modeller ancak bu repertuarın izin verdiği yapı çerçevesinde oluşuyorsa, bu repertuarın (dizgenin) tutucu olduğu söylenebilir. Even-Zuhar bu repertuardan çıkan metinlerin belli standartlara uygun olarak üretileceğini ve bu standartlardan sapan metinlerin kabul görmeyeceğini söyler ve bu yapıtlara “ikincil” adını verir (1990a: 21). Diğer taraftan yeni öğelerin katılımıyla genişleyen ve yapısını değiştiren repertuar ise “birincil” olacaktır. Birincil özellik taşıyan yapıtların merkeze doğru yol

olarak kısa bir süre içinde ikincil hale gelmeleri de olasıdır. Birincil ve ikincil edebiyat arasındaki gerilim, bir çoğuldizgenin evriminde katmanlar arası gerilim kadar belirleyici olacaktır (1990a: 21).

2.3.1. Çoğuldizge Kuramı Çeviri- Kültür İlişkisi

Çoğuldizge kuramına göre çeviri kendi içinde bir dizge oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda edebiyat çoğuldizgesinin ayrılmaz bir parçası olur. Çeviri edebiyatın çoğuldizge içindeki konumu önceden belirlenmiş değildir. Merkez ya da çevre konumunda olabileceği gibi tutucu ya da yenilikçi özellik de taşıyabilir. Çevirilerin, edebiyat çoğuldizgenin merkezinde yer almaları, merkezin biçimlenmesinde etkin rol oynamaları anlamına gelir.

Even-Zuhar'a göre çevirilerin birinci konumda bulunmaları için çoğuldizgede belli bazı koşulların bulunması gerekir. Even-Zuhar bu koşulları şöyle tanımlıyor:

“(a) Çoğuldizge henüz oluşmamışken, ya da başka bir deyişle edebiyat henüz “genç” ve yerleşme sürecinde iken (b) edebiyat ya çevresel ya güçsüz ya da her iki durumda iken; (c) edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken” (Saliha Paker Çevirisi, Even-Zohar 1987:59; İngilizcesi için bkz. Even-Zuhar 1990b:47).

Çoğuldizge kuramı, çeviri sürecine yeni bir bakış açısı getirmiş; özellikle bu sürecin toplumsal- kültürel yönlerini vurgulayarak dilbilimsel kuramların açıklamakta yetersiz kaldığı, çeviri ve kültür ilişkileri, kültürel dönüşümlerde çevirinin işlevi, çeviri ile ilgili tavır ve davranışların zaman içinde değişimi konularına ışık tutmuştur. Çoğuldizge kuramından önce çeviri ile ilgili oluşturulan modeller metin düzeyini aşamamış, çeviri metinlerin toplumsal-kültürel bağlamları çerçevesinde incelemeleri yeterince önemsenmemiştir. Çoğuldizge çerçevesinde ele alınan çeviri metinleri iyi/güzel ya da kötü olarak tanımlanmanın ötesinde değerlendirilmiş; erek kültürün çoğuldizgesinin özellikleri ve toplumsal, edebi tarihsel bağlamı içinde, metnin farklı unsurları ve kültürel normlar arasındaki farklar açısından ele alınmaya başlanmıştır (Gentzler 1993:124).

Erek dil kuramlarında göze çarpan en önemli husus, çeviri konusunda dile getirilen kaynak metne bağlılığı koparmasıdır. Çevirinin erek kültür için yapıyor olması, diğer bir deyişle çevirinin erek kültüre göre biçimlendiği yaklaşımı, çevirinin kaynak kültürden çok erek kültürdeki başka yapıtlar gibi onu ortaya koyan koşulların ürünü olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca çeviride işlevsel değerlerin sorgulanması sonucunda tarihsel konumlarının yanında yapıtların, o dildeki başka yapıtlarla olan ilişkisinin, çeviri irdelemesinde daha çok önem kazandığını söyleyebiliriz.

Coğuldizge kuramına göre bir metnin tek başına asla var olmayacağı ve bir dizgeler bütünüdürün merkez ve çevresinde bulunan diğer metinlerin oluşturduğu bir ilişki yumağı içinde yer alacağı vurgulanmıştır. Bu devingen ve artsüremli bakış açısı sayesinde eşdeğerlilik ve yeterlilik tanımları da değişmekte, tarihsel ve bağlamsal hale gelmektedirler.

Even-Zohar'a göre çoklu bir dizgenin parçaları olan çeviriler de erek kültürün kendi içinde ortaya çıkardığı diğer erek kültür yapıtları gibi erek kültüre bağlıdır. Çeviri ve kültür arasında ayrılmaz bir bağ vardır. (Even-Zohar, 2004: 197).

Even-Zohar, yazın çevirisinin, ulusal kültürlerin biçimlenmesinde önemli işlevi olduğunu ileri sürmüş ve çeviri metinlerinin ayrı bir dizge olarak incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Even-Zohar çeviride betimleyici alan üzerinde yoğunlaşır. Dolayısıyla çeviride gözlemlenebilir "gerçekte olan ilişkiler" üzerinde durulmaktadır (Bengi-Öner, 1999a: 18)

Even- Zohar, çoğuldizge kuramını oluştururken ortaya koyduğu repertuar kavramını daha sonraki çalışmalarında ayrıntılı olarak ele aldı. Repertuarların oluşumunda ve değişiminde gözlemlenen devinimleri sınıflandırarak bazı yeni kavramlar ortaya attı. Repertuarların kendiliğinden belli bir kişiye ve gruba atfedilmeyecek biçimde, bir başka deyişle doğal bir evrim içinde gelişeceğini ya da kasten bu amaca yönelik bilinçli ve açık çaba harcayan bireyler tarafından değiştirilebileceğini ileri sürmüştür. Even- Zohar'a göre repertuarlar iki şekilde gelişebilir: Özgün yaratı, yani icat (invention) ve başka dizgeden ödünç alma yoluyla bir başka deyişle ithal (import) etme yoluyla. Bu yöntemlerin başarılı olmasıyla bir

transfer gerçekleşir ve yeni seçenekler benimsenerek repertuarın bir parçası haline gelir (1997:357-358).

Even-Zohar merkezde bulunan edebiyat, kültür ve değerler kısacası çoğuldizgede egemen olan yazın durumunun çevrilecek olan metinlerin seçimini belirlediğini söyler. Burada çevirinin işlevi önemli bir yer tutar. Çeviri metnin erek dizgedeki rolüne göre seçildiğini söyleyebiliriz.

Yukarıda söz konusu edilen bütün bu gelişmeler, çeviri edimini değerlendirirken erek dilden/kültürden ve ona bağlı olan yapıtların işlevsel konumundan yola çıkmak gerektiği düşüncesinin yerleşmesine neden olmuştur. Skopos ve Çoğuldizge gibi betimleyici çeviri kuramlarında çeviri ediminde okur ve çevirmenin konumunun gittikçe ön plana çıkmaya başlaması bunun en belirgin göstergelerinden biridir. Çeviriyi artık salt bir metne bağlı olan durağan ve anlamı kesinleşmiş bir kaynak metne göre değil, okurun kendi dilinin niteliklerine, metnin olduğu ortama, zamana, koşullara göre ele almak, çeviri çalışmalarında daha tutarlı ve bütünsel bir yaklaşımın geçerlilik kazanmasını ön plana çıkarmıştır.

Erek odaklı kuramlarda çeviriyi etkileyen tarihsel, kültürel, toplumsal koşulların ana ekseninde yer alması, çeviride gözlemlenebilir gerçekte olası ilişkiler üzerinde durması, betimleyici çeviribilimin gelişmesine olanak sağlamıştır. İsraili çeviribilimci Toury çoğuldizge kuramından esinlenerek betimleyici çeviribilim alanının kurucularından olmuştur. Toury, Even-Zohar'ın eşdeğerlilik ve yeterlilik kavramlarına getirdiği yeni yaklaşımla bu kavramları geliştirmiş ve bu ürünlerden yola çıkarak genellenebilecek düzenli çeviri davranışlarının belirlenmesinde kullanılabilecek bir yöntem oluşturmuştur.

2.4. Gideon Toury ve Çeviribilim

Genel bir çeviri kuramı oluşturma yolunda pek çok çalışma yapılmasına rağmen “bütünleşmiş bir çerçeve” içinde çeviri olgularının tümüne açıklık getirebilecek ve bu olguların tümünü kapsayacak bir kuram arayışında olan Gideon Toury çeviribilimi; kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulamalı alan olarak üçe ayırır. Bu üç alan birbiriyle etkileşim halindedir (Toury 1995: 18).

2.4.1. Toury ve Betimleyici Çeviribilim

Kuramsal alanda üzerinde durulan ilişkiler ‘olası’ ilişkililerdir ve belirlenen ölçüt kuramsaldır. Betimleyici alanda ‘olan’ ilişkiler üzerinde durulur ve ölçüt görgüldür. Uygulamalı alanda ilişkinin türü ‘olması gereken’ ilişkidir ve ölçüt ‘önseldir’ (Toury 1995: 19). Bu üçlü yapıt içinde betimleyici alanın özel bir yeri vardır. Bu alanda yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar kuramsal alana zengin bir veri tabanı oluşturur. Kuramsal alanda elde edilecek bilgiler de günün normları doğrultusunda ve günün normlarını oluşturmak üzere uygulamalı alana, uygulamalı çeviribilime malzeme sağlar (Bengi-Öner 2001: 116-117).

Toury’nin betimleyici çeviribilim alanına çok büyük katkıları olmuştur. Toury’ye göre bir bilim dalının tam ve özerk olabilmesi, betimleyici alanı oluşturmasına bağlıdır. Bir başka deyişle betimleyici alanı geliştirmeyen görgül bilimlerin tam ve özerk olabilmesi mümkün değildir. Görgül bilimlerin görgül olmayan bilimlerden farkı, görgül bilimlerin bilim dalının alanını oluşturan nesnelere sistemli bir biçimde betimlemek, açıklamak, bu nesnelere üzerinde araştırma yapmak üzere kurulmuş olmalarıdır (Toury 1985: 16). Görgül bir bilim dalı, kuramı temel olarak kendi konusuna gönderme yapar. Bilim dalının amacı nesnelere betimleme olarak belirlenmiştir. Betimleme eylemi sonucunda elde edilen veriler sayesinde kuram sürekli denetim altında tutulur ve gerektiğinde üzerinde değişiklikler yapılabilir (Toury, 1985: 16). Toury hem çeviri süreci hem de çeviri ürünleri üzerinde durur. Toury’ye göre hem süreç hem de ürün üzerinde yapılacak araştırmalar, görgül bir bilim dalının kapsamı içinde yer alır. Toury süreç üzerine yapılacak araştırmalara öncelik vermiyor. O’na göre sürece, “bir kara kutu görünümünde olduğu ve içyapısı üzerinde ancak tahminde bulunabileceği ya da

içyapısını ancak kabaca yeniden kurulabileceği” için öncelikli yer verilmiyor. O süreç yerine çeviri ürünlerinin önemi üzerinde durur. O’na göre çeviri ürünleri gözlemlenebilir olgulardır. Bu nedenle çeviri ürünlerine öncelik veriliyor (1985: 18). Toury’ye göre erek ya da alıcı kültür çeviri yapma kararını ve çeviri sürecini başlatır. Çeviri amaca yönelik bir eylemdir ve çevirinin sadece erek dizgede gerçekliliği vardır. Erek dizgenin gerçekliliği olan çeviri, erek dizgenin öteki gerçekleriyle (aynı zaman diliminde ya da geçmişte üretilen çeviri ve özgün ürünlerle) etkileşim içindedir (Bengi-Öner 2001:82-85).

Çeviri erek dizgenin gerçekliği olduğu için, çeviri üzerinde yapılacak betimleyici çalışmalarda, çeviri metin incelemenin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Böylelikle, araştırmacının dikkatini kaynak metnin çeviride yarattığı sorunlardan çok çeviride saptanan çözümler çeker (Bengi-Öner 2001:117).

Betimleyici alan üzerinde yapılacak çalışmalar, neyin çeviri ürünü olarak kabul edileceğini de belirler. Toury’ ye göre erek dizgede çeviri olarak sunulan ya da çeviri olarak kabul gören her olgu çeviridir ve betimleyici alanın malzemesini oluşturur. Betimleyici alanda yapılacak çalışmalar çeviri ürünün erek dizgedeki diğer ürünlerle ilişkisine öncelik verir. Erek metin ve kaynak metin betimlemesi bunu izler. Birinci aşamada erek metin, erek dizge içindeki öteki metinler içinde yerini alırken “çeviri görüngüsü” olarak kabul görür. Sonraki aşamada yani erek metin ve kaynak metinle karşılaştırılması aşamasında “çözüm” olarak kabul görür. Bu durumda kaynak metin de sorun olarak ele alınmaktadır. Ancak bu sözcükler düz anlamlarında kullanılmamaktadır. Sadece erek ve kaynak metin ilişkisinin sorun çözüm çifti olarak ele alındığını göstermektedir. Çeviri ilişkisinin nasıl bir ilişki olduğu bu çiftler üzerinde yapılacak betimleyici çalışmalarla belirlenir. (Bengi-Öner, 1999: 117).

Toury’nin çevirinin, çeviribilim kimliği kazanmasında çok önemli bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Psikoloji gibi sosyal bilimler, görgül bilimlerin takip ettiği ilkeleri kendi uygulama alanlarına uyarlamaya çalışırlar. Gözlem ve deney yaparlar, buldukları bulgulardan genel ilkeler çıkarmaya çalışırlar. Sosyal bilimlerin hemen hepsinde bu bilimsel olma, bilimin ilkelerini kendi alanlarında uygulama yaklaşımı vardır.

2.4.2. Toury ve Çeviribilim Kapsamı

Toury'nin çeviribilime getirdiği yeniliklerden birisi de çevirinin tanımını ve kapsamını genişletmesidir. Toury'ye göre, toplumsal-kültürel ortamda çeviri olarak kabul edilen her şey çeviridir. Bu tanıma göre sözde çeviriler, uyarlamalar da çeviri olarak kabul edilir. Bütün bu olgular betimleyici çeviribilimin araştırma kapsamına girer. Toury'ye göre erek dizgede çeviri olarak sunulan ya da çeviri olarak kabul gören her olgu çeviridir ve betimleyici alanın malzemesini oluşturur. Betimleyici alanda yapılacak çalışmalar çeviri ürünün erek dizgedeki diğer ürünlerle ilişkisine öncelik verir. Bugüne kadar süregelen kaynak odaklı, kuralcı yaklaşımlar yerini erek odaklı yaklaşımlara bırakmıştır. Kaynak odaklı yaklaşımın sahip çıkmadığı, çeviri olarak görmediği olguların tümünü çeviribilimin kapsamına almıştır. Bütün bu olgular üzerinde yapılacak betimleyici çalışmalarla elde edilecek veriler, çeviri kuramını güçlendirecektir. Çeviribilim daha kapsamlı bir bilim dalı kimliğine kavuşacaktır. Burada edebiyatımızdan bir sözde çeviri olarak Genç Kızlar'ı verebiliriz. Yazar daha lise yıllarındayken çeviri yapmaya başlar, kendisi özgün bir eser yazmak istediğinde, yayınevi kendisinin bir roman yazmak için daha küçük olduğunu söyler. Yayınevi kendisinden acele bir tercüme istediğinde, yazar kendi romanını yazıp bir çeviri eseriymiş gibi yayınevine gönderir ve kitabın birçok baskısı yapılır. Yazarın çeviri olarak okuyucuya sunduğu bu metin bir çeviri metni değildir. Kendisinin yazdığı özgün bir metindir. Bu metni betimleyici alanda bir çalışma olarak ele alabilir miyiz? Bu eserin çeviribilime bir yararı var mıdır? Yoksa kaynak odaklı bir görüş sergileyerek bu eserin çeviri olmadığını dolayısıyla incelemesinin de zaman kaybından başka bir işe yaramayacağını düşünebiliriz. Bu gerçek bir çeviri olsaydı, metin üzerinde yapılacak betimleyici bir çalışma bize çevirmenin benimsediği çeviri normlarını yansıtardı. Bunu çeviri ürünüymiş gibi alıp incelemek, bize ne kazandırır? Yazar metni çeviri ürünü olarak yansıtmak istediği için o dönemin çeviri normlarını eserine yansıtacaktır. Biz hem yazarın kendi normları hem de o dönemin çeviri normları hakkında bilgi sahibi oluruz. Yukarıdaki bilgi bize 1950'li yıllarda faaliyet gösteren bir yayınevinin, çeviri, çevirmen, yazar, editör bağlamında bazı görüşlerini yansıtmaktadır. Genç bir hanımın çeviri için belirlediği metinler ve çeviride uyguladığı yöntemler yayınevi tarafından kabul

edildiği halde, aynı kişi özgün metin üretimi için genç bulunabilmektedir (Bengi-Öner, 1999: 25-28).

Genç Kızların yazarı Nihal Yeğinobalı metne o döneme göre oldukça erotik sayılabilecek sahneler yazdığını, kendisi tarafından yazıldığını söylerse yayınevi editörleri tarafından ayıplanacağını ve susmayı tercih ettiğini söyler. (Bengi-Öner, 1999: 27). Yazar, Vincent Ewing maskesiyle o dönemin normlarına göre açık sahneleri metne koyduğunu dile getiriyor. Burada yayınevinin çevirmene veya yazara dönemin normları doğrultusunda getirdiği kısıtlamayı görebiliriz. Genç bir kız tarafından cinsellik üzerine bir romanın yazılmasının güç olduğunu, çevirisinin bile yadırgandığını görmekteyiz. (Bengi-Öner 1999: 27). Bu metnin süreç öncesi normlarının doğrudan olmasa da dolaylı olarak toplumsal normlar ve yayınevi tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz. Yazar sözde çeviriyi neden Amerikan edebiyatından seçmiştir? İkinci dünya savaşından sonra yükselen bir değer olarak görülen Amerikan normlarının tercih edilmesinin, metne bir saygınlık getireceğini, daha çok okunacağını düşündüğünden bu seçimi yaptığını düşünebiliriz. (Bengi-Öner 1999: 27-33). Toury'nin çeviri kapsamını geniş tutmasının ne denli doğru ve yerinde bir karar olduğunu söyleyebiliriz.. Kaynak metin odaklı bir kurama göre çeviri bile sayılmayan bu metnin bize o dönemle ilgili çok şey verdiğini düşünebiliriz.

2.4.3. Toury ve Çeviri Normları

Gideon Toury, kültürel kimliklerin çeviride nasıl bir rol oynadığını çeviriye getirdiği normlarla açıklamaya çalışmıştır. Dilbilim, metindilbilim, karşılaştırmalı metinbilim ya da bu bilimlerin çeviri olgularını açıklama güçlerine ne kadar önem versek de çeviri etkinliklerini daha çok kültür açısından önemli olarak düşünmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Toury'ye göre çevirmenlik, toplumsal bir rol oynayabilmektir. Çevirmen bir etkinliği çevirmeye başladığında, o topluluğun uygun gördüğü biçimde yerine getirir. (Rifat: 2004:233-236). Bu nedenle çevirmenlik davranışının uygunluk derecesinin saptanabilmesi ve çeviri davranışını kısıtlayacak zorlukların üstesinden gelmesi için birtakım normları öğrenip benimsemeyi bir kültür ortamında çevirmen olabilmenin ön koşulu olarak görür.(Toury: 53-69)

Toury çeviri normları ve bu normların sosyo-kültürel ortamlarda çeviri etkinliğini yönlendirmedeki rolü üzerinde durur. Sosyologlar ve sosyal psikologlara göre norm; bir topluluğun paylaştığı, neyin doğru ya da neyin yanlış olduğu, genel düşüncelerin ve değerlerin belirli durumlar için uygun olan davranış biçimidir. Toury “Çeviri normlarının doğası ve çevirideki rolü” adlı makalesinde normlar için şöyle der: “Bireyler gerçek anlamıyla ya da potansiyel olarak olumlu ya da olumsuz anlamda yaptırım içeren normları kendi toplumsallaşma süreçleri sırasında edinirler”(Rifat: 2004:235). Toplum içinde normlar gerçek davranış örneklerinin değerlendirildiği ölçüt görevi görürler. Normlar öyle bir geçerlilik kazanır ki bağlayıcı kurallara dönüşürler. Çevirinin sosyo-kültürel boyutu söz konusu olduğunda, çevirinin bazı kısıtlamalarla karşılaştığını söyleyebiliriz. Farklı metin türlerini çevirirken, ya da farklı bir hedef kitlesi için çeviri yapılırken, çevirmenler önemsedikleri normlar perspektifinde farklı ürünler çıkarırlar; çeviri yaparken farklı ürünler ortaya çıkar. Normları kendi arasında derecelendirilebiliriz. Bazı normlar daha güçlü olup kural niteliğindedir. Bazıları daha etkisizdir. Toury’ye göre normlar çeviride anahtar işlevi görür. Toplumsal olgular üzerine yapılacak bilimsel çalışmalarda normların anahtar kavram olarak ele alınmasını vurgular. Bu kavram hem çeviri sürecinde hem de çeviri üzerinde etkili olmaktadır. Toury çeviri normlarını iki ana başlık altında inceler: Birinci ana başlık altında incelenen normları “preliminary norms” olarak adlandırır. Bu normlar çeviri süreci öncesinde etkili olan normlardır. İkinci ana başlık altında incelenen normları ise “operational norms” olarak adlandırır.(Rifat: 2004:235). Sayılan bu iki norm grubu dışında çeviriyi etkileyen diğer bir norm ise çevirmenin çeviriye karşı önsel olarak benimsediği tutumla ilgilidir. Çevirmen çevirisini kaynak dizge normlarını mı yoksa erek dizge normlarını mı ele alarak yapmıştır? Toury, çevirmenin çeviriye karşı benimsediği bu temel tutumun öncül normlar başlığı altında incelenmesini söylemektedir (Toury 1980: 35-62).

Çeviri en az iki dil ve iki kültür geleneğini, hem dil hem de kültür düzeyinde iki farklı norm dizgesini içeren bir etkinlik olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle çevirinin arkasındaki “değer”in iki ana öğeden oluştuğunu söyler.

1. Çevirinin belirli bir dilde bir metin olması, bundan dolayı o dilin ait olduğu kültürde ya da o kültürün bir kesiminde bir konumunun olması, bir boşluğu dolduruyor olması;
2. Çevrildiği dilde/kültürde, başka bir dilde daha önce üretilmiş olup net bir konuma sahip olan bir metni temsil ediyor olmasından dolayı birbiriyle bağdaşmayan farklı iki kaynaktan ortaya çıkmaktadır. Normların düzenleyici gücünün olmaması durumunda iki kaynak arasında bir gerilim olurdu. Bir kültür içindeki çeviri davranışları daha çok belirli düzenlikler gösterme eğilimindedir. Çevirmen o kültürün normlarına sadık kalmadığı zaman o kültürü paylaşan insanlar, normlara sadık kalmadan yapılan bu uygulamaları kolaylıkla fark ederler.(Rifat: 2004:236).

Çevirmen iki farklı kaynağın gerektirdikleri arasında bir seçim yapmak durumunda kalır. Çevirmen ya kaynak metne ve onun gerçekleştirdiği normlara sadık kalır ya da erek kültüre veya erek kültürün normlarına bağlı kalır. Çevirmen birinci duruşu benimserse kaynak dilin ve kültürün normlarına bağlı kalma eğiliminde olur. Bu eğilim yeterli bir çeviri gerçekleştirme girişimiyle ilişkilendirilir. Böyle bir eğilim erek kültür norm ve uygulamaları açısından bir sakınca yaratır. Öte yandan erek kültürün normlarına bağlı bir duruş benimsenirse, erek kültürün normları harekete geçirilir. Böyle bir durumda orijinal metinden büyük kaymalar olabilir. Erek kültür kaynaklı normlara bağlı kalınması çevirinin kabul edilebilirliğini belirler.

Normlar sadece çevirinin bütün türleri için değil aynı zamanda çeviri sürecinin her aşaması için de geçerlidir.

2.4.4. Çeviri Süreci Normları

Çeviri süreci normları, çeviri edinimi sırasında verilen kararları yönlendiren normlardır. Bu normlar hem metnin "Matriks"ini, diğer bir deyişle dilsel öğelerin metin içinde hangi biçimlerde dağılacığını, hem de metnin nasıl oluşacağını, dilsel olarak nasıl ifade bulacağını etkiler. Kısacası çeviri süreci normları kaynak metin ile erek metnin arasında nasıl bir ilişki olduğunu, çeviri yapılırken erek metinden nelerin aktarılacağı, nelerin çıkarılacağı, nelerin değişmez olarak kalacağını, nelerin

değişeceğini yönlendiren normlardır. Çeviri sürecinde yapılan atlamalar, eklemeler, yer değiştirmeler ve yapılan değişikliklere çeviri metinlerde ne ölçüde değinildiği çeviri süreci normlarına bağlıdır (Rifat 2004:240).

Çeviri süreci normlarını kaynak metnin belirlediği yeterli çeviri ile ya da tamamıyla erek metnin belirlediği normları içeren veya ikisi arasında uzlaşarak üretilen çevirilerde gördükleri görev şeklinde betimleyebiliriz.

2.5. Mary Snell Hornby Çeviribilime Yaklaşımı

Çeviribilim alanında bütüncül bir çeviri kuramının olmaması hem kuramsal sorulara ilişkin yanıtları hem de çeviriyi tam olarak betimleyebilen ve bundan uygulanabilirliği olan, çeviri sürecinde katkı sağlayabilecek ipuçları türetebilen bir çeviri kuramı oluşturulamamıştır. Çeviri üzerine düşüncelerden çıkan sonuçlar ve çıkarımlar oldukça farklı görüşleri temsil etmiştir ve “bilimsel dizge” eksikliğinden birbiriyle bağdaşmazlık göstermiştir.

Snell-Hornby, çeviribilimin disiplinlerarası yönünden söz ederken, çeviribilimin bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması gerektiğini söyler ve “sentetik perspektif” kavramına değinir ve bu kavramı şu şekilde açıklamaya çalışır:

Çeviribilim, bir alt disiplinin alt alanı değil, özerk bir bilim dalı olarak anlaşılmalıdır. Çeviribilim, disiplinlerarası, çok boyutlu (açılımlı) bir bütündür. Dilbilimdeki aksiyomatik modellerden hareket etmek yerine çevirinin karmaşık gerçekliğinden hareket eden ve sentetik bir perspektifle kendini gösteren bir bütündür. (Snell-Hornby 1986: 12).

Mary Snell Hornby, Çeviribilime bütüncül bir yaklaşım getiren kişi olarak kabul edilir. Snell Hornby “Translation Studies an Integration Approach (Çeviribilim Bütüncül bir Yaklaşım) adlı kitabı Zürih Üniversitesinde doktora tezi olarak 1987 yılında sunulmuş ve 1988 yılında Amsterdam Benjamins yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Çeviribilime bütüncül bir yaklaşım getiren Snell Hornby, bütüncül yaklaşımdan ne anladığını bir şema halinde sunmuştur. Bu şemada bir tarafta temel metin türleri ve çeviride göz ardı edilmeyecek yönler sunulmuştur. Diğer tarafta temel metin türleri ile çeviride göz ardı edilmeyecek yönlerin birbirleriyle olan ilişki sistemi gösterilmiştir.(Bengi-Öner 2001:79-80).

Snell Hornby çeviri türlerini yatay ekseninde; Yazın Çevirisi, Genel Dil Çevirisi ve Özel Dil Çevirisi başlığı altında inceler. Yazın Çevirisi başlığı altında İncil Çevirileri, Sahne /Film Çevirileri, Lirik Şiir, Modern Yazı Çevirileri, Klasiklerden Çeviriler, 1900 öncesi Yazın, Çocuk Yazın, Hafif Kurmaca metin çevirilerini ele alır. Genel Dil Çevirisi Başlığı altında Gazete metinlerine, Genel Bilgilendirici metinlere ve Reklam diline yer vermiştir. Özel Dil Başlığı altında ise Hukuk dili, Ekonomi Dili, Tıp, Bilim/Teknoloji alt başlıklarını sunar. (Bengi-Öner 2001:80-81).

Dikey ekseninde ise en genel düzeyden en özel düzeye doğru katmanlaşan bir örnekçe sunar. Mesela A düzeyinde en genel olarak sunulan Yazın Çevirisi, B düzeyinde yazın çevirisinde ele alınabilecek ve yukarıda sayılan türleri kapsayacak biçimde çeşitlendirilmiştir. C düzeyinde çevirinin gerçekleşmesinde önemli rolü olan dil dışı etmenlere değinir. Bu etmenler içinde kültürel tarihe, yazın bilimine, sosyo-kültürel çalışmalara ve alan çalışmalarına değinir. D düzeyinde ise çeviri sürecine ilişkin ölçütlerden söz eder. Söz konusu ölçütlerin biri kaynak metnin her yönüyle anlaşılması üzerine yoğunlaşır. Bir diğer ölçüt ise çevirinin üretilmesini odak noktası olarak ele alır. Bu düzeyde Snell- Hornby'nin ele aldığı bir diğer ölçüt ise çevirinin iletişimsel işlevidir. Çeviri ile ilgili ilintili olabilecek dilbilim alanlarını E düzeyinde ele alır. Söz konusu yazın çevirisindeki bu alanlar metin dilbilimi, tarihsel dilbilim, ayrımsal dilbilgisi, ayrımsal anlatıbilim, lehçebilimi sosyo- dilbilim, edim dilbilim ve ruhdilbilim olarak belirlenmiştir. F düzeyindeki en küçük ölçekli düzey olarak sunar. Bu düzeyde çeviride bazı durumlarda önemli olan ses bilimsel yönler üzerinde durur. Reklam için yapılan çevirilerde ses yenilemesi ve düzeni sağlayabilmek için gerekli görülen sesbilimsel bilgi örnek olarak verilmiştir. Sahne için yapılan çeviride ise söylenebilirliği örnek olarak vermiştir.(Bengi-Öner 2001:80-81).

Snell- Hornby'nin çeviri yaklaşımına baktığımızda amacına uygun olarak çeviri türlerine ve çeviride gözetilmesi gereken ölçütlere ilişkin kapsayıcı bir şema sunduğunu görmekteyiz. Snell- Hornby'nin yaptığı şemada her türlü çeviriyi kapsamayı amaçladığını söyleyebiliriz. Ayrıca türleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmıyor olması, çeviri edinimi sırasında hem kaynak metne hem de erek metne gereken önemi vermesi, metnin oluşumunda dil dışı etmenlerin önemini

vurgulanması, çeviri edinimi için yöntem oluşturması, gerek dilbilim gerek diğer bilim dallarından nasıl yararlanılması gerektiğini göstermesinden hareketle Snell-Hornby'nın çeviriye bütünleyici bir yaklaşım getirdiğini söyleyebiliriz. (Bengi-Öner 2001:82).

Snell- Hornby'nin geçmişte ve günümüzde üretilen çeviri metinlerin, günümüzde hangi yöntemlerle çevirebilirliği üzerinde yoğunlaşması ve bu alan üzerinde durması, çeviribilimi uygulamalı alanla sınırlı tutmaktadır.

2.6. Ernest-August Gutt'un Yaklaşımı

Ernest-August Gutt çeviri kuramında açıklayıcı (explanatory) olmayı amaçlamıştır. Bunda Gutt'un bilim dalında yaygın yöntem olarak benimsediği tümevarım –betimleyici (inductive –descriptive) yöneme getirdiği eleştirinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Gutt, bu yöntemi savunanların düzenli çeviri davranışlarını saptamayı amaçladıklarını ve bunun sonucunda çeviri bilimini oluşturacaklarını belirtiyor. Gutt, bu yöneme şöyle bir eleştiri getiriyor. Hem çeviri olguları hem de çeviriyi yönlendiren etmenlerin çok çeşitli olmasından dolayı bu yöntemle yapılacak araştırmaların sonucunda ancak bazı sayısal genellemelere gidilebilir. Alanların çok çeşitli olması dolayısıyla yapılacak araştırmaların sonucunda tutarlı bir bilim ortaya çıkması zor görünebilir. Tümevarım –betimleyici yöntemle yapılan araştırmalarda sonucu girdi belirlediğine göre, çeviri kavramına ilişkin elde edilen sonuçlar girdiyi belirleyen araştırmacının işin başında belirlediği bilgiyi yansıtmasıyla sınırlı kalabilir (Bengi-Öner 2001:121). Gutt, tümevarım-betimleyici yöntemin betimleyici olması nedeniyle “olan”la ilgilendiğini, “olması gereken”i bir kenara bıraktığını söylüyor. Gutt'ta göre çeviri üzerine sistemli araştırmaların yapılmasının, kuramların oluşturulmasının altında yatan ana neden “çeviride nitelik denetimi” oluşturma konusuna verilen önemdir.(1990: 136-137), (Bengi-Öner 2001: 121).

Gutt, açıklayıcı bildirişim kuramı (explanatory theory of communication) bir diğer deyişle bağlantı kuramı (relevance theory) olarak adlandırılan çeviri kuramı ile yukarda sorun diye nitelediği sorunların giderileceğini ileri sürer. Bu kuram, insan bildirişimine görgül ve bilişsel temele dayanan bir açıklama getirmeyi amaçlar. Açıklayıcı bildirişim kuramına göre bildirişim özde çıkarımsal (inferential) bir

süreçtir. Bildirişimi başlatan kişi bir uyarıda (stimulus) bulunur. Alıcı da bildirişimi başlatan kişinin niyetini çıkarımda bulunarak yorumlar. Kuramın temelindeki varsayım, gücünü bağlantı ilkesinden (principle of relevance) alır. Bu ilkeye göre iletişimde bulunan kişinin alıcıya aktarmak istediği ileti, bilgi, alıcı için bağlantılı olacaktır ve alıcı iletiyi en az çabayla yorumlayacaktır. Bundan dolayı bağlantı kavramı, maliyet-kar(cost-benefit) ilişkisi içinde ele alınır. Maliyet, bir iletiyi, bir bilgiyi yorumlamak için gerekli olan anlksal işleme çabasının miktarı, sonucu da elde edilen bağlamsal etkiyi oluşturur. Böylelikle bir bilginin yorumlanmasında ne kadar az çaba harcanırsa ve bilginin bağlamsal etkisi ne kadar çok olursa, bilgi o oranda bağlantılı olacaktır (Bengi-Öner 2001:122)..

Gutt, çevirinin kültürlerarası bir bildirişim bağlamında ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Bildirişim de insanların düşünce dünyalarını paylaştıkları bir yörüngüdür (1990:139). Bundan dolayı Gutt, bağlantı kuramını temel aldığı bu yaklaşımda, insanların düşüncelerini çeviri yoluyla nasıl paylaştıklarını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda çevirinin açık- çıkarımsal bildirişim durumu olarak açıklanabileceği belirtir. Ancak bu durum doğrultusunda ele alınacak her örneği “çeviri” olarak adlandıramayız. Gutt şöyle bir örnek verir: Özgün kullanma talimatı İngilizce olan bir makine herhangi bir Doğu Afrika ülkesi tarafından ithal edildiğinde, makineye o ülkenin dilinde bir kullanma talimatı hazırlanması söz konusu olabilir. Böyle bir durumda makinenin kullanılabilmesi için o ülkenin dilinde bir metin hazırlanır. Müşterinin metinden beklentisi, makineyi kullanabilmesini sağlayacak bilginin tam olarak verilmesidir. Ellerindeki metnin İngilizce aslına “sadık” olup olmadığı önemli değildir. Makinenin üreticisi açısından da durum farklı değildir. Üretici için önemli olan, talimatın makinenin hitap ettiği kitlenin gereksinimine cevap vermesidir. Bu arada doğal olarak istenilirse İngilizce özgün talimat metni Afrika dilinde üretilecek metnin oluşumunda kullanılabilir. Ancak bu durumda, Afrika dilindeki metnin hazırlanmasında kaynak metnin kullanımı birinci derecede önem taşımaz. Bundan dolayı Gutt, böyle bir metnin “çeviri” olarak tanımlanmasına gerek olmadığını söyler (Bengi-Öner 2001:122)

2.7. İşlevsel Çeviri Kuramı (Skopos)

Skopos Yunanca kökenli bir sözcüktür. Bu sözcük “amaç,sonuç, planlanan iş” anlamına gelir. Bu anlamda erek metin, erek kültürde göreceği işleme göre oluşturulur. Geniş anlamıyla bir amaç doğrultusunda çeviri yapmaktır (Vermeer 1996:4). Vermeer kuramında çevirmenin niyeti (intention), çeviri metnin amacı (skopos), çevirinin işlevi (function) şeklinde genişleterek ele almıştır. Buradaki amaç sözcüğünden anlaşılan sadece çevirinin amacı değildir. Eğer sadece çevirinin amacı ile sınırlı kalınsaydı, kaynak metne dönük bir yönlendirme ortaya çıkardı. Böyle bir yaklaşım kuramın uygulama alanındaki işlevselliğine gölge düşürür. Çevirmenin baştaki amacı ile çevirinin erek ekindeki işlevi birbiriyle örtüşmeyebilir (Vermeer 1996: 7-8). Skopos kuramında çeviri metnin amacı kadar, çevirmenin ve işverenin amacı da belirleyici rol oynar. Vermeer’e göre amaç; çevirmenin hedeflediği son nokta; hedefe (ereğe) varmak üzere bir dizi eylemin yerine getirilmesidir. (Bengi-Öner 2001:119) Vermeer bu eylemleri şu şekilde sıralar:

1. Çeviri sürecinde yerine getirilen bir dizi eylem ve hedef (Çevirmenin niyeti).
2. Çevirinin biçemi ya da kipi, (çeviri metnin amacı) ve çevirmenin bu kipi kullanmadaki amacı
3. Çeviri ürününün hedefi, geleceğe yönelik işlevi (Vermeer 1989: 177).

2.7.1. Katherina Reiss ve İşlevselcilik

Katherina Reiss’in çalışmalarıyla gelenekselci yaklaşım yerini işlevselci yaklaşıma bırakmıştır (Akdemir 2002: 4). Reiss, geleneksel yaklaşıma uygun olarak kaynak metnin asli görevinin korunması gerektiğini savunmaya devam etmesine rağmen, aslında ayrımsalci yaklaşımını, söz dizimi ile ilgili üniteler üzerinden çok “metin türleri” üzerinde temellendirdiğini bildirmiştir. Hans Vermeer’in çeviri araştırmalarında “işlevselcilik” olarak bilinecek yeni bir yaklaşımın temellerini atmış olduğunu savunmuş ve Vermeer’in, çevirilerini, eylemler olarak görülmesi gerektiğini vurguladığını bildirmiştir. Vermeer’e göre, metinler, belli alıcılar için ,belli amaçlarla üretilmiş olan metinlerdir. Bu genel ilke,

elbette ki çeviri metinleri için de geçerlidir. Vermeer'in bu yeni yaklaşımında iki anahtar kavram ön plana çıkmaktadır: *Informationsangebot* ve *Skopos*. "Sunulan bilgi" anlamına gelen ilk kavrama göre, kaynak metin artık "*Kutsal asıl*" olarak görülmemektedir. Amaç anlamına gelen ikinci kavram gereği, çevirinin amacı (*scopos*) bundan böyle kaynak metinden çıkarılmayacaktır; çünkü amaç hedef dil okurlarının beklentilerine ve gereksinmelerine dayanmaktadır (Akdemir: 2002: 143-161).

Reiss, Bühler'in ortaya attığı "üç dilsel işlevin" değişik türde metinler oluşturduğu görüşünden yola çıkarak metin ana türleri üzerinde temellenmiş bir çeviri kuramı geliştirmeyi amaçlamıştır. Reiss'in işlevlerine göre tanımladığı ana metin türleri bilgilendirici metinler, anlatımcı metinler, işlemsel metinler, işitsel araçlı metinler olarak dörde ayrılmaktadır (Boztaş ve Coşkun 12-13). Reiss, çevirisi söz konusu olduğunda en çok tartışmaya neden olan, şiir, roman, öykü gibi yazın türlerini "anlatımcı metin türü" başlığı altında toplamıştır. Reiss'in Anlatımcı Metin Türü göndericinin, dili yaratıcı bir doğrultuda kullanması sonucu oluşmuş ürünleri kapsar ve şiir, roman, öykü gibi yazın türleri bu niteliktedirler. Özgün bir dilin kullanımını yansıttıklarından, bu yazınların çevrilmesinde, yazarın biçimini yönlendiren ilkelerin özellikle gözetilmesi, çeviri dilinde özgün metindeki sanatsal biçim ile etkinin bir benzerinin üretilmesi gerekir.

Ayrıca Reiss (2000: 71), sınıflandırmasını yapmış olduğu metin türlerine göre özgün çeviri yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Reiss'in sınıflandırılmasına göre "Bilgilendirici Metin Türü" sınıfına giren bir hedef metin, sade bir düzyazı şeklinde çevrilmelidir ve gerek duyulan yerlerde açıklamalar yapmalı ve metnin içeriği ile ilgili referanslar vermelidir. Reiss'in Anlatımcı Metin Türü özelliklerine sahip bir metin ise, teşhis edici bir özelliğe sahip olmalıdır ve çevirmen, kaynak metne, onu üreten yazarın bakış açısıyla bakmalıdır. Yine Reiss'in "İşlemsel Metin Türü" sınıfına giren metinlerin çevirisinde çevirmen, metne "uyarlayıcı" bir yöntemle yaklaşmalı ve çeviri okurunda, eseri kaynak dilden okuyan okurların hissettikleri duyguları uyandırmaya çalışmalıdır. Reiss'e göre, "İşitsel Araçlı Metin Türleri"nin çevirisinde, çevirmenler "eklemeli yöntem" kullanmalı ve sözcüklere görsel ve işitsel eklemeler yaparak, metnin vermek istediği mesajı

aktarmalıdır. Metin türlerini sınıflandıran Reiss, yine bu metin türlerine göre şekillenen değerlendirme ölçütlerinden de söz etmektedir. Reiss, içeriğe odaklı herhangi bir metnin çevirisinin anlamsal eşdeğerliği sağlamayı hedeflemesi gerektiğini belirtirken, bilimsel bir metnin de kaynak dilin özelliklerini korumasının gerekliliğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte Anlatımcı Metin Türü sınıfına giren bir metinde mecaz anlamları korumak daha çok önemli olurken, Bilgilendirici Metin Türlerinde önemli olan mesajı hedef dile doğru ve anlaşılır bir biçimde aktarmaktır.

2.7.2. Skopos Kuramı ve Çevirmen

Çevirmen, işveren ve alıcı arasında çeviri süreci öncesinden başlayarak, çeviri sürecinde alınan kararların ve buna uygun olarak yerine getirilen eylemlerin tümünün bir amacı olup, bu amaçlar zinciri çeviri eyleminde ereğe ulaşmada geçirilen evreler olarak da değerlendirilir.

Skopos kuramında çevirmen, iyi gözlem yapan bir uzman konumundadır. Bu anlamda çevirmen, sürekli çeviri bağlamına göre yorumlar yapan ve çeviri kararları alan bir kültür uzmanıdır. Çeviri etkinliği süresince çevirmen, metni etkileyen kaynak kültürü para (toplumsal), dia (üye olduğu topluluğun kültürü ve ideo (kişisel kültür boyutlarını) dikkate almak ve erek metni de erek metne özgü para, dia ve ideo kültürler çerçevesinde yeniden oluşturmak durumundadır. Kültürlerarası etkileşimin iletişimsel boyutta sağlanması için, çevirmen tüm bu kültürlerin oluşturduğu kısıtlamaları aşarak ya da ilişkileri saydamlaştırarak doğru karar almak zorundadır (Vermeer 1990:69-153). Bunu da ancak kendi konusunda uzman, başka bir deyişle “çeviri edincine” sahip olduğu zaman gerçekleştirebilir. Bu edinç, çeviribilimsel bilgiyi, çeviribilimsel bilgi ise araştırma yöntemleri, metin çözümleme, metin oluşturma, uzmanlık alanları bilgisini, geniş bir kültür yelpazesini ve gözleme, yorumlama becerilerini içermektedir (Eruz: 2000a: 109-124).

Çevirmen, metni kendisine sunulan bir teklif gibi değerlendirir ve bu tekliften kendi amacı doğrultusunda yararlanır. Kaynak metin ile erek metin arasında bir arz- talep ilişkisi vardır. Erek metin kaynak metinden talep doğrultusunda

yararlanır ve talep doğrultusunda erek metin oluşur. Çevirmenin ilişkileri toplumsal olarak geniş bir bağlam içinde yer alır. Çevirmen, çeviri sürecini belirleyen etmenleri belirlemede işlevsel bir role sahiptir. Bu kuramda çevirmen-işveren; çevirmen-kaynak metin yazarı ve çevirmen-okur arasındaki ilişkiler ön plana çıkar. Çevirinin amacını işveren belirlemekle beraber, çevirmen ekinler arası iletişimde uzman bir kişi olarak erek kültürde işverenin amacı doğrultusunda maksimum düzeyde bu amacı yerine getirmekle yükümlüdür.

2.7.3. Skopos Kuramı ve Kültür

Vermeer'e göre çeviri kültürel bir eylemdir. Dil de kültürel davranış biçimlerini yansıtır. Vermeer insanların olayları ait oldukları kültürün değerleri ve kuralları doğrultusunda algıladığını ileri sürer. Vermeer'e göre çevirmen kültürel kuralları bilmeli ve dikkate almalıdır.

Vermeer, genel bilim kuramsallık temelinde Skopos Kuramı'nın hedefini şöyle açıklıyor:

Çeviribilim dendiğinde akla ilkin “bilim”in yaygın anlamı geliyor. Bilim varsayımlar oluşturur ve bu varsayımları gerçeklikle doğrulamaya çalışır. Varsayım üretmek, genellemektir. Bilim, kurallar peşindedir, kimi zaman “yasalar”dan söz edilir. Bu kuralların ya da yasaların varsayım açısından bakıldığında genellenebilir olması beklenir. Genellemenin zorunlu iki sonucu vardır: bireysel, özel olanın soyutlanması ve rasyonel özelliklerine veya bilgiye indirgenmesi. Her metnin iki tür özelliği vardır. Genel diyebileceğimiz ve başka metinlerle paylaştığı dilsel, kültürel özelliklerin yanı sıra kendine özgü özellikleri de vardır; bunlar arasında o metnin retorik, biçim, sözdizimi, sözcük seçimi vs. sayılabilir. Bu yazınsal metinler için de geçerlidir. Genelde bu bağlamda ilk akla gelen şiir olur. Yaygın bilim anlayışı temel alındığında bu söylediklerim, çeviribilimin özel alanı, o metni o metin yapan, onu diğerlerinden ayıran özellikleri göz ardı etmesi anlamına gelir. Nesneyi tanımlayan benzerlik değil, ayırt edici olandır. Öyleyse “metin” dediğimiz nesne, bilimin dışladığı özelliklerle tanımlanıyor.

Çeviribilimin ve çevirmenlerin tutumunu anlayabiliyorum, çünkü çeviribilim başında büyük ölçüde, genel yasalara ulaşmayı amaç edinen dilbilimi temel almıştır. Bildiğiniz gibi çeviribilimin yeni yeni geliştiği yıllarda dilbilimde yapısalcı yaklaşım egemendi. Amaç, genel, evrensel yasalar oluşturabilmektir. "Gesetz" (yasa) sözcüğü tarihsel dilbilimin de kullandığı bir terimdir, İngilizce'de de "law" olarak geçer, "Grimm's law"da olduğu gibi. Ben, deyim yerindeyse, bilimsel olmayan bir çeviribilim, bireysel bir çeviribilim istiyor ve bunu oluşturmanın yollarını arıyorum (Dizdar 2004: 30-33).

Çeviri, farklı kültürlere ait kişilerin bulunduğu iletişimsel ortamlarda ve işlevsel bir amaç çerçevesinde gerçekleşir. Dil, kültürlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Kültürü "bilgi, yeterlik ve algılama bütünlüğü" (Snell-Hornby 1988:40) olarak kabul ederek Amerikalı etnolojist Ward H. Goodenough'un aşağıdaki sözleriyle açıklayabiliriz:

Toplumun kültürü, üyelerince kabul edilebilir bir tutumla hareket debilmek için kişinin bilmesi ve inanması gerekenleri içeren ve buna uygun rollerin benimsenmesini gerektiren bir olgudur. Kültür, kişilerin biyolojik miraslarından ayrı olarak öğrenmesi gerekenler olarak, öğrenmenin ürünlerini kapsar. Bu da bilgidir. Bu tanıma göre, kültürün maddesel bir olay olmadığını söyleyebiliriz. Nesnelere, insanları, davranışları ya da duyguları değil, bunların düzenlenmiş bir bütünü içerir. Kültür, kişilerin zihninde var olan şekiller ve algılama, ilişkilendirme ve yorumlama modelleridir(1988:36).

Birçok bilim adamı bu tanımdan yola çıkarak çeviriye işlevsel yaklaşım getirmiş, çeviriyi kültürlerarası iletişim çerçevesinde ele almıştır. İşlevsel yaklaşım tüm detaylarıyla önce Hans Vermeer ve Katharina Reiss tarafından ortak olarak yazılan kitapta ele alınmıştır. Kitabın birinci bölümünde Vermeer "Skopos" kavramını bağdaşıklık ve kültür düzeyinde, ikinci bölümün de de Reiss yeterlik ve eşdeğerlik kavramını çeviriye işlevsel yaklaşım açısından irdelemiştir.

Çeviriye işlevsel yaklaşım, iletişimi sosyal ve kültürel odaklı ve iletişimin amaçlarını ve işlevlerini içeren bir olgu olarak ele aldığından çeviride kültür

kavramının ve kültürel kimliklerin önemli bir işlev ve rol aldıklarını söyleyebiliriz. Kültürel kimlikler ve kültür olgusu tamamen iletişim amaçlı olup kültür odaklı soyut kavramlarla bezenmiştir. Vermeer'in çeviri kuramı kültür odaklı bir kuram olmasından dolayı, çevirisinde bu unsurları içeren bir yöntem benimsenmesini gerekli kılar. Aslında Vermeer, Reiss tarafından geliştirilen Skopos kuramı, bir bakıma kültürel kimliklerimizin çevirideki etkisini göstermektedir.

Vermeer'e göre Skopos kuramı işlevsel bir özellik taşır. O'na göre çeviriye ilişkin bir eylem çevirinin bir parçasıdır. Bu kurama göre çeviri, çeviriye ilişkin eylemlerden biridir. Eylemin sonucunda, ulaşılmada belirleyici rol oynayan etmen ama (purpose); Yunanca 'amaç' anlamına gelen skopos sözcüğünü kullanır. Vermeer skopos kavramının üç ayrı kullanımını olabileceğini söyler. Bunlar; çeviri süreci, yani çevirinin hedefi, çevirinin sonucu yani çevirinin işlevi; bir diğeri de çevirinin yöntemidir, yani çevirinin amacıdır. Kültür olgusu bu süreçlerde kilit rol oynamaktadır.

2.7.4. Çevirinin Amaç ve İşlevsel Yaklaşımında Tercüme Bürosu

1940'lı yıllara gelindiğinde tercüme işleri hız kazanmış ve özellikle devlet politikası haline gelmiştir. Bu tarihten sonra tarihimizde o zamana kadar görülmemiş bir yayın faaliyeti başlamıştır. Tercüme konusunun bir devlet politikası olarak tekrar gündeme getirilmesi, sistemli, yoğun ve çok geniş bir yayın faaliyetine dönüşmesi İnönü dönemi Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in gayretli çalışmaları neticesinde mümkün olabilmıştır (Kayaoğlu 1998:302).

Bu çalışmaların temeli ise 1939 yılında toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresi'dir. Hasan Ali Yücel bu kongrede yaptığı konuşmada çeşitli konularda görüşlerini açıklamış ve Türk devletinin kültür politikası ve yapılacak tercüme hususunda da şunları ifade etmiştir:

Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medenî dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve alemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu

mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor. Kültür tanışkanlığının fikri manzarası her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur; bizde de aynı hal vaki oluyor. Tercüme; zihnî, fikrî ve medenî bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mütakamil bir 'ana diline nakil' hareketi bizde de tekevvün etmiştir. Münevverlerimiz, kendi aralarında verimli bir birleşme yapamadıkları ve bu işlerde başka memleketlerde büyük müessiriyeti olan naşirlerin bilgili ön-ayak oluşlarına imkan bulunmadığı için tercüme davamız bir türlü rasyonel bir tertibin zincirini takip edemedi. Hususî teşebbüs ve teşekküllerle vücut bulması temenniye çok layık olan bu büyük kültür davasının Devlet eline intikali, bu sebeple bizarret olmuştur. Maarif Vekilliği'nin tercüme işi ile ciddî surette meşgul oluşu, bu hareketin Devlet kadrosu dışında inkişafına bir başlangıç olmak içindir. Bir asırdır nice eserleri tercüme ve basma için emek verildiği halde, dünya şaheserlerinden en önemlilerinin Millî kütüphanemizde bulunmayışı, gelişigüzel çalışıldığı en kuvvetli, fakat en acıklı delilidir. Batı ile kültür tanışıklığındaki amaç, hümanizma ruhunun benimsenmesi ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlamış olan Türk Rönesansı'na hizmet etmektir. (Kayaoğlu 1998:302).

Bu dönemde Yunan ve Latin kültürüne büyük önem verilmiştir. Özellikle o yıllarda ülke ekonomik açıdan sıkıntılı günler geçiriyordu. Ülkenin kalkınmaya ihtiyacı vardı. Kalkınmayı başarmış toplumlar ise kültürel seviyeleri yüksek olan batı toplumlarıydı. Batı toplumlarının temelinde eski Yunan ve Latin kültürü vardır. Eğer Türkiye batı toplumlarının izlediği bu yolu izlerse batının hem ekonomik hem de kültürel seviyesi yakalanmış olur. Hasan Ali Yücel'in Yunan ve Latin kültürüne verdiği önemi onun şu sözlerinden anlıyoruz. "Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek isteyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktır. Edebiyatımızda, sanatımızda ve fikirlerimizde istediğimiz yüksekliği ve genişliği bol yardımcı vasıtalar içinde yetişmiş olanlardan beklemek, tabii yoldur. Bu sebeple tercüme külliyyatının kültürümüze büyük hizmetler yapacağına inanıyoruz" (Kayaoğlu 1998:304).

Tarihimizde devlet eliyle yapılan tercüme hareketleri içerisinde en önemlisi İnönü döneminde Hasan Ali Yücel'in gayretleriyle gerçekleştirilen tercüme hareketleridir. Bu hareketin hem devlet politikası olması hem de cumhuriyet nesilleri üzerinde büyük etki yaratması dolayısıyla Türk Tercüme Tarihinde önemi büyüktür. Kongredeki çalışmalar sırasında Tercüme Encümeni çalışmalarına başlamış; tercüme işlerinin bir usul ve düzen altına alınması, Türkçeye tercüme edilmesi gereken eserlerin tespiti, özel kuruluşların tercüme işlerinde daha fazla yer alması, bir Tercüme Bürosu'nun kurulması ve ayrıca bir Tercüme Dergisi'nin yayınlaması gibi alınması gerekli tedbirleri içeren tavsiye nitelikli bir rapor hazırlanmıştır (Kayaoğlu 1998: 278-283).

Tercüme Encümeni raporunda tavsiye edilen hususlar, Yücel'in 'takip' fikriyle gerçekleştirilmiş veya gerçekleştirilme yoluna girilmiştir. İlk toplantısını Ankara'da 28 Şubat 1940 tarihinde yapan Tercüme Heyeti, onun başkanlığında, heyecan verici sözleriyle çalışmalarına başlamış, ilk iş olarak Neşriyat Kongresi Tercüme Encümeni raporunu incelemiş, tavsiye edilen esaslara uymayı kararlaştırmıştır. O günden sonra Heyet, Dr. Adnan Adıvar'ın başkanlığında dört toplantı yapmış ve raporda teklif olunan “Daimî Büro'yu” kurmuştu. Nurullah Ataç tarafından yönetilen Daimî Büro'nun üyeleri arasında Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır bulunmaktadır (Kayaoğlu 1998:278-283).

Batı ile kültür tanışıklığındaki amaç, Batı hümanizmasının benimsenmesi ve Cumhuriyetle temelleri atılan Türk Rönesansına katkıda bulunmaktır. Tercüme Bürosu kurulduktan hemen sonra, dünya edebiyatından klasikler çevrilmeye başlanmıştır. 1946 sonuna değin toplam 496 eser Türkçeye çevrilir. “İlk üç yılda yayımlanan 109 eserin; 39'u klasik Yunancadan, 38'i Fransızcadan, 10'u Almandan, 8'i İngilizceden, 6'sı Latineden, 4'i Şark ve İslam klasiklerinden, 2'si Rusçadan, 1 tanesi İskandinav edebiyatındandır”(Angı 2005: 30). Angı'nın bu verileri, ülkemizin çağdaşlaşmasının ve sosyo-kültürel ilerlemesinin daha çok Batı klasiklerinden yapılan çevirilerle sağlandığını göstermektedir.

BÖLÜM III

KÜLTÜR, KÜLTÜREL KİMLİKLER VE ÇEVİRİBİLİM İLİŞKİSİ

3.1. Kültür Tanım ve Kapsamı

Kültür ile ilgili bir tanımın yapılması, kavramın içerdiği yapıya kısıtlama getirmektedir. Soyutluluk içeren bir kavram olan kültür ile ilgili bir resim, şekil oluşturmak zor olmakla birlikte belli sınırlamaları da beraberinde getirecektir.

Kültürün tanımıyla ilgili belirsizlikte, kavramın ifade ettiği anlam alanının insanların algılamasında oldukça göreceli tanımlamasının da etkisi vardır. Kültür kavramı, ülkemizde gündelik yaşamda ve kitle iletişim araçları tarafından dar bir anlamda kullanılmaktadır. Örneğin bir sergi açılışı, bir konser, bir folklor gösterisi veya benzeri bir eylem, dar anlamda, genel kültür kavramıyla özdeşleştirilmeye zorlanılmaktadır. Bu kısır döngüye bağlı kalarak ayrıca, bazı tür sergi, konser ve konferansların yapıldığı merkezlere yine "Kültür Merkezi" adı verilmektedir. Ülkemizde çeşitli aktivitelerin yapıldığı bu yerlere kültür merkezi denilmesi sanki kelimenin güzel sanatlar alanı ile kısıtlandığını göstermektedir. Halk arasında sıkça kullanılan bazı ifadeler ise kavramın yerli yersiz kullanıldığına başka bir örnektir. Örneğin "kültürlü insan" görgülü, bilgili ve okunmuş anlamında kullanılmaktadır. Halk tarafından kullanılan "futbol kültürü", "yemek kültürü" bunlara misal olarak verilebilir.

Dünyayı bir sistemler bütünü olarak yorumlayıp algılayabiliriz. Bizim dışımızdaki dış dünya belirli yasalıklar ve tutarlıklar göstermektedir. Bizler çevremizdeki dış dünyayı algılamaya ve tanımlamaya çalışırız. Kültürü bir bütün veya bir sistem olarak görebiliriz. Fakat bu bütünü ya da sistemi tanımlamak oldukça zordur. Bu zorluğun nedenlerinden biri de kavramın soyut bir anlam içermesidir. Bu soyut kavramı destekleyen, besleyen değişkenler, bulgular gözlemlenebilir türden olgular olmakla birlikte gözlemlemesi zor olan bir takım soyut değerleri de içerir.

Amerikalı Antropologlar Kroeber ve Kluckhohn kültür konusunda yayınladıkları antolojide 164 farklı kültür tanımını derlemişlerdir (1952). Bu kavramı eleştiren bir sosyal bilimci şöyle der: "Bilimsel bir kavramın bu kadar çok

tanımı varsa onun tanımlanmayacağını kabul etmek gerekir” (Berelson, 1964:23). Bir sözcük veya kavrama birçok ve çeşitli anlamlar yüklenirse onun tanımlanması da zor olur. Kroeber ve Kluckhohn yayınladıkları derlemede kültür sözcüğünün ve kavramının tarihsel sürecini ele almışlardır.

Kültür sözcüğü “Cultura” sözcüğünden gelmektedir. Latince’de Colera, sürmek, ekip biçmek; Cultura ise Türkçedeki “ekin” karşılığında kullanılıyordu.¹ Culture sözcüğü XVII. yüzyıla kadar Fransızcada aynı anlamda kullanıldı. Başlangıçta ürün yetiştirimi (cultivation) ve zihin yetiştirimi anlamındayken (etkin Cultivation) zamanla anlamı genişletilerek özellikle Almanca ve İngilizce’de 17. yüzyılın sonlarında belirli bir halkın “ bütün bir yaşam biçimi” anlamında kullanılmaya başlandı. 18 yüzyılda antropolojinin gelişmesiyle, geniş, çoğulcu bir kavram olarak bütüncül ve ayrı bir yaşam biçimini ifade etme durumunu almıştır. Raymond Williams kültürü tanımlamanın zorluklarına işaret edip kavramda öne çıkan unsurlara şu şekilde değinmektedir.:

Kültür, özgünlük taşıyan toplumsal etkinliklerin; dil, sanat üslupları, entelektüel çalışma şekilleri gibi bütün “kültürel” etkinlik katmanlarının üzerinde yer alan, bütün bir yaşam biçimini içeren “bilgilendiren tin” olarak ve öncelikle diğer toplumsal etkinlikler tarafından biçimlendirilmiş bir düzenin doğrudan ya da dolaylı ürünü olarak, tam olarak betimlenebilen bir kültürün içinde yer aldığı bütün bir toplumsal düzen olarak ele alır (Williams 1981: 11-12).

Etnolog G. Klemm, cultur sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanmıştır.² Çoğunlukla bugün kullanılan ilk bilimsel tanımı veren Tylor’ın (1871) kültür kavramını Almandan aldığı ve Klemm’den esinlendiği kanısı oldukça yaygındır. Tylor’a göre kültür, bilgileri, inançları, sanatı, hukuku, morali, töreleri, kişinin toplumdan edindiği bütün istidat ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir

¹ Can Alkor ekin sözcüğünü kültür karşılığı olarak çeviride kullanmıştır (1969).

² Bkz. Klemm, G *İnsanın Genel Kültürü* (algemeine Culturgeschichte der Menschheit) . (1843:52)

bütündür (Soysal 1985:236). Tylor, kültür sözcüğü ile maddi kültürden çok manevi kültürü kastetmektedir.

XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Fransızlar ve İngilizler, uygarlık (civilisation) sözcüğünü kültüre tercih ediyorlardı. Fransızca'da culture sözcüğü 1932 yılında uygarlık karşılığında Fransız akademik sözlüğünde geçmiştir.³ Fransızlar ve İngilizler uygarlık kavramını bilim, felsefe, teknoloji ve endüstri alanlarında diğer toplumlara karşı bir üstünlük olarak benimsediler. Sosyal değişimde ve gelişimde bu iki ülkenin gerisinde kalan Almanlar ise "cultur" ile kendilerini rahat hissettiler. Fransız ve İngiliz uygarlığına karşı Alman kültürü ön planda yerini aldı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Antropologların bulup ortaya çıkardığı "vahşi" ve "barbar" olmayan küçük, basit ve barışçı uygarlıklara da Culture adı verildi. (Güvenç 1970a).

Sosyolog ve antropologların çoğu "medeniyet" kelimesini kullanmazlar, "kültür" kelimesini tercih ederler. Kimine göre bu iki kavram eş anlamlıdır, kimine göre farklıdır (Meriç,1986:44). Marx, kültüre daha kapsamlı yaklaşmakta ve onu şöyle tanımlamaktadır. "Kültür, doğanın yaratıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir (Güvenç 1970a).

Bilimsel yazılarda uygarlık karşılığı olan kültür sözcüğü Almanca'dan diğer dillere yayılırken, Culture kelimesi Fransızca'da yeni anlamlarda kullanılmaya başlandı: "Kültür, aklın (zihnin ve ruhun) bazı yetenek birimlerinin amaca elverişli düşünsel çalışma ve pratiklerle geliştirilmesidir"⁴ Bu anlamda kültür, düşünme, seçme ve eleştiri gücümüzün geliştirilmesini sağlayan bilgi ve bilincimizin bir bütünü ve bileşkesi olarak "eğitim" kavramına yaklaşmaktadır (Meriç,1986:44).

Kültür, sadece tabiatın insan eliyle işlenmesi değil, bizzat insanın ahlâki, sosyal, entellektüel, teknik istidat ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi demektir (Abadan,1956:174). Burada ifade edilmek istenen insanın eğitimidir. İnsanın,

³ Bkz. *Le Petit Robert* sözlüğünde "Culture" ve "civilisation"

⁴ *Le Petit Robert* sözlüğünde "culture" bkz.

doğuştan pek çok yeteneği getirmekle birlikte uygun ortam bulamazsa, bunları ortaya çıkarması mümkün olamaz. Şu halde kültürle eğitim arasında da çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyoloji, sosyal ilişkileri, sosyal kurumların yapısı ve işleyişini etkilemesi bakımından kültürle ilgilenmektedir. Kültürün muhtevası, daha çok tarih, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji ve etnoloji bilimlerinin konusudur.

Nerede bir toplum hayatı varsa, orada bir kültür doğmuştur (Topçuoğlu, 1975:52). Kültürle toplum ikiz kardeş gibidir, birisi varsa mutlaka öteki de vardır. Bu ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü kültür, mutlaka bir nüfusta yaşar, onu yaşatacak bir nüfus yoksa kültür ölüdür ve eğer korunabilirse, belgelerde ve kalıntılarda yaşar.

Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan, onun özelliğini temsil eden bir işaret gibidir. Onun için kültür birliği, ırk birliğinden, hudut birliğinden daha önemli bir özellik taşır (Topçuoğlu,1975:88). Bir milletin kültürü varsa o millet vardır, eğer kültür yoksa veya özünü yitirmişse o toplum kimlik değiştirir.

Cemil Meriç (1986:9)'e göre kültür, kaypak bir kavramdır. Tahlil edemezsiniz, çünkü unsurları sonsuzdur. Tasvir edemezsiniz çünkü bir yerde durmaz. Manasını kelimelerle belirtmeye kalktınız mı, elinizle havayı tutmuş gibi olursunuz. Bakarsınız ki, her yerde hava var, ama avuçlarınız bomboş.

Çok kapsamlı bir kavram olan kültürü bazı bilim adamları şu şekilde tanımlamaktadırlar. "Kültür, varlığımızın yapısını belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir (Spair 1921:402). "Kültür, sosyal-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır" (Sorokin 1947:313). Winston ise kültürü sosyal etkileşim ürünü olarak görmektedir (1933:209). White, (1949: 363) kültürü maddi öğeleri, davranışların, düşünce ve duyguların, simgelerden oluşan sembollere dayalı bir örgütlenmesi olarak tanımlar.

Taylor, kültürü “bilgisi, imanı, sanatı, ahlakı, örf-adetleri, ferdin mensubu bulunduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet iç içe bir bütün” olarak tanımlar. Kısaca “kültür bir inançlar, bilgiler, his ve heyecanlar bütünüdür (Kaya, 2002: 192)

Çeşitli bilim adamlarının kültür kavramına getirdikleri tanımlara baktığımızda, kavramın bütün bu öğelerin hepsini kapsadığını görürüz. Kültüre, bir hayat biçimi, sosyal süreçlerde öğrendiğimiz maddi ve manevi öğelerin bir bütünü, içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyum süreci, sosyal etkileşim ürünü, insanoğlunun yarattığı her şey diyebiliriz. Her şeyi kapsayan kültüre bütüncü bir tanımını da Tylor getirmiştir. Tylor kültürü şöyle tanımlamaktadır: Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür. Kültür, toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir bütünüdür (Güvenç 1970:13).

Sistem kuramları perspektifinden hareketle Bühl kültürü şöyle tanımlamaktadır: “Kültür, semboller sistemidir; ancak bu sistem, yorumlama, ifade ve uyum örneklerinden oluşmaktadır” (Ültanır, 301). Buradaki sistem tanımı farklı kavramların açıklanmasını gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde sembol sözcüğü de hem soyut hem de toplum içerisindeki somut unsurlara boyut oluşturmaktadır.

Clarke, kültür kavramını toplum ve sosyete sözcüklerine yaklaşarak şu şekilde açıklamaktadır: "Bir grup veya bir sınıfın kültürü, bir grup veya sınıfın özel ve anlaşılabilir yaşam tarzını, değerleri ve kurumlarda, toplumsal ilişkiler içerisinde, inanç sistemlerinde, gelenek ve göreneklerde objelerin kullanımında ve madde dünyasında bunların nasıl yapılandığı ile ilgili fikirleri kapsar. Kültür, yaşamın bu materyal ve toplumsal yapısının tanımlandığı özel bir biçimdir. Bir kültür; kendi parçacıkları ile ilgili hususları anlaşılabilir yapan “anlam haritalarını” içerir. Bu anlam haritasını insan yalın olarak belleğinde tutamaz. Bu haritalar, bireyi sosyal bireye dönüştüren sosyal organizasyon ve ilişkiler içerisindeki biçimlerde objektifleşmiştir. Kültür, bir grubun toplumsal ilişkilerini yapılandırma ve

biçimlendirme türüdür. Aynı zamanda kültür, bu biçimlerin nasıl öğrenileceğini, anlaşılacağını ve yorumlanacağını açıklama tarzıdır. " (Ültanır 301).

Greverus, kültür kavramıyla doğaya hükmetme potansiyelini bir görür ve şöyle bir tanım getirir: "Kültür, insanın bir organizma ve bir tür olarak hayatta kalabilmek için, değiştirerek ve biçimlendirerek dış ve iç doğaya dahil olma potansiyelidir. İnsan, bu süreç içerisinde kendi çevresinden hareketle ve bu çevreyle ilgili olarak araçlar ve değerler yaratır. Bu araç ve değerler, değişen dünya koşullarına göre bunlardan uzaklaşmak gerekinceye kadar, kurumsallaşmalarla ve geleneklerle bağıntılıdır. Kültür, insanın icra ettiği tüm alanları kapsar. Yani, materyallerle ilgili yaşam güvencesinden hareket ederek, sosyal yaşam düzenleri üzerinden geçip, estetik ve değerlere uyumlandırılmış çevre şartlarına kadar uzanır" ((Ültanır 296)

Kültür, belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirleri, bilgileri, bütün kültür sahalarını kapsayan ve onlara nüfuz eden inançları, tutum ve davranış tiplerini içeren bir sistemdir (Ülken 1970:185) ve insanın ne olduğunun cevabı içinde doğduğu kültürde cevap bulmaktadır. Çünkü insan-oğlu yaşarken bazı değer, inanç ve sosyal ilişkileri öğrenerek toplumsal bir varlık haline gelmektedir. Ancak kültürün bu unsurları her bireyde aynı şekilde karşılık bulamaz. Yani bir toplumun her bireyi aynı kültüre aynı derecede nüfuz edemez.

Sahip olduğumuz kültürel değerler ve benimsediğimiz kültürel olguların çeviri etkinliğinde etkisinin büyük olduğu bir gerçektir. Sahip olduğumuz kültürün düşünüş kalıplarının, davranış ve hareket tarzları hem çeviri öncesi süreçte, hem çeviri sürecinde belirleyici olduğu kaçınılmazdır.

3.2. Kültür-Çeviri İlişkisi

Çevirinin ilişkili olduğu bilimler arasında kültür, kapsamlı bir yer tutmaktadır. Kültürün ilgi alanlarını incelediğimizde birçok bilim dalı ile ilişkili olduğunu görürüz. Her bilim dalı ile ilgili metinlerden çeviri yapılması zorunlu olduğuna göre; çeviri ve kültür ilişkisi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Kültürün, çeviriyi gerçekleştirmedeki rolünün diğer faktörlerden çok daha fazla olmasının nedeni, kültürün çok yönlü oluşundan ve bu çok yönlülüğün kişiden kişiye olan algılama çeşitliliğinden de ileri gelmektedir. Bu algılama her çevirmene göre değişeceği gibi, Erek ve Çıkış okur kitlesinin kültür yapısı ile de yakından ilgilidir. Bu üç faktör, yani çevirmen, erek kültür okuyucusu ve çıkış kültür okuyucusu kültürleri arasındaki kopukluk veya kültür yabancılığı ideal çeviriye ulaşmadaki başarıyı engeller. Bu işlemde iki kültür arasında köprü vazifesi gören çevirmen en büyük ve zor görevi üstlenmek durumundadır.

Skopos kuramı çerçevesinde kaynak metin ve erek metin kendi gerçekleri içinde ele alınır. Kaynak metnin kaynak kültür için üretildiği gibi çevirinin de erek kültür için üretildiği belirtilir. Hans J. Vermeer, çeviriyi diller ve kültürlerarası bir aktarım olarak nitelendirmiştir (1986: 32). Vermeer çeviri ve kültürel kimlik bağlamını şu şekilde açıklamaktadır:

Bir insanın her hareketi onun tüm davranışlarıyla ilişkilidir. İnsanın her hareketi, onun davranışlar bütününe yansır ve aynı zamanda bu bütünden etkilenir. Hareket ve davranış ise bir kültürün örfleri, gelenekleri ve normlarıyla bağlantılıdır. Çeviri metni bir hareketin, bir eylemin ürünüdür. O halde metin onu üretene ve kültürüne ait davranışlarla ilintilidir. (1986: 32).

Gutt, çevirinin kültürlerarası bir bildirişim bağlamında ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Bildirişim de insanların düşünce dünyalarını paylaştıkları bir yörüngüdür (1990:139). Bundan dolayı Gutt, bağlantı kuramını temel aldığı bu yaklaşımda, insanların düşüncelerini çeviri yoluyla nasıl paylaştıklarını açıklamayı amaçlamaktadır.

Toury, çeviribilimin tanımını ve kapsamını genişletmiş ve toplumsal-kültürel ortamda çeviri olarak kabul edilen her şeyin, çeviriyi kapsadığını ileri sürmüştür. Toury'e göre erek kültür ya da o kültürün belli bir kısmı çeviri yapma kararını ve çeviri sürecini başlatır. (1985:18-19).

Erten, "Çeviride Kültürel Etkenler" adlı makalesinde kültürel öğelerin rolünü aşağıdaki örnekle vermektedir:

Kahvaltı kelimesi evrenseldir fakat içerdiği kültürel anlam farklıdır. Türkler için kahvaltı denilince öncelikle peynir, ekmek, zeytin ve çay gelir ama bir İngiliz için "bacon and eggs" kahvaltıda anlam taşır. Kültürel objeler de uluslara göre değişik anlam çağrışırlar. Örneğin çay dendiği zaman bu beraberinde "süt" "limon", "bisküvi", "kek", "kurabiye" gibi kavramları ya da günün değişik saatlerinde içilmeyi hatırlatır. (1993:70-75).

Erten, toplumun ilgisi belli bir konu üstünde yoğunlaşırsa (kültürel odak) bunun bir ulus için özel bir dil ya da terminoloji doğrultusunda olduğunu da belirtmektedir. Örnek olarak, İngilizler için spor, Fransızlar için şarap ve peynir, Almanlar için sosis, İspanyollar için boğa güreşleri, Araplar için develer, Eskimolar için kar, Avrustralyalılar için kanguruları verebiliriz. (Erten 1993:70-75). Bunlarla ilgili kültürel kavramlar da büyük önem taşır. Kaynak ve erek dil arasındaki kültürel farklılıkların yanlış algılanışından dolayı çeviri problemleri ortaya çıkabilir. Ama burada şu da unutulmamalıdır ki dil, kültürün bir ögesi anlamında kullanılmaktadır. Eğer böyle olmasaydı çeviri mümkün olamazdı

3.3. Çeviri ve Dil -Kültür İlişkisi

Her toplumun kendine özgü bir düşünce tarzı, bir davranış şekli vardır. Nesne ve olayları algılanmayı; sevgimizi, nefretimizi, sevincimizi, hüznümüzü, çaresizliğimizi bize özgü evrende sahip olduğumuz iletişimsel dizgelerle sağlarız. Kısacası dil ile düşünür ve dünyayı onun belirlediği ölçü ve kalıplarla algılarız. Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen Vossler'e göre dil, kültürün bir aynasıdır (Akarsu 1998: 81). Dil, donandığımız değerler dünyasının anahtarı vazifesi görür. Sahip olduğumuz dili oluşturan kelimeler ve kelime kalıpları bize özgü bir evrende biçimlenmiş olup, farklı toplumlarda bu kalıplar, değişen bir algı alanına sahiptir. Bu nedenle iki dildeki kelimeleri bilmekle, çeviriye dilsel dizgelerin yer değiştirmesi olarak bakmakla çeviri yapılması mümkün değildir.

F. de Saussure'ün dil konusundaki düşünceleri, dilbilimin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Günümüz dilbilimcilerinden önce dil kavramı denildiğinde sözcükler anlaşılmaktaydı. Dolayısıyla bir dilin sözcük dağarcığını öğrenme, o dili öğrenmeyle bir tutuluyordu. F. de Saussure'ün “dil bir dizgedir” sözüyle özetleyebileceğimiz bu yeni akım, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren genişleyerek yapısal dilbilim adını almıştır. Yapısal dilbilim, dili bir yapı, bir dizge olarak ele alır. F. de Saussure dili incelerken, olayları nesnel bir biçimde, hiçbir şeyi dışlamadan ve taraf tutmadan çözümler, bunu yaparken dizgeli bir biçimde tanımlanabilen yöntemler kullanır (Kıran 2001:108-108).

Dil, düşüncenin oluşması ve gelişmesinde olduğu kadar onun dışa aktarımı konusunda da başvurulacak yegane vasıta. İnsanın düşünce yetisi ve düzeyi, dilinin zenginleşmesi ile doğru orantılıdır. Zenginleşen dil içinde edinilen kavram, terim ve kelimeler bireyin kişisel gelişiminde olduğu kadar toplumsal gelişiminde de önemli bir yere sahiptir. Dil, kültür ile bağlantısı olan ve değişen bir sistemdir. Söz varlığı bir dilin değişime açık en belirgin unsurudur. Dilin iskeleti olarak adlandırılan dilbilgisel kuralların değişimi ise dillerin tarihsel gelişiminde daha geniş bir süreyi kapsar. Dilin, çeşitli sosyal, kültürel ve tarihsel olgular sonucu değişikliğe uğraması kaçınılmazdır. Doğan Aksan dil ile ilgili yaptığı değerlendirmede şöyle der: “Ünlü Fransız dilbilimcisi Antoine Meillet ve onun görüşünü paylaşan bilginler, dili, toplumsal yapının oluşturduğu değişik katmanların bileşimi olarak görmüşler, dilde yaşam biçiminin, iktisadi koşulların etkisine, sözcüklerin anlamlarının değişmesinde toplumdaki değişikliklerin önemine eğilmişlerdir. Bugün yapısal yöntemi budunbilime uygulayan Claude Levi Strauss da dili toplumsal bir görüngü olarak görür, toplumsal görüngülerin, taşıdığı nitelikler dolayısıyla bilimsel araştırmalara en yatkındır” (Aksan 1995:27).

Dil ile düşünce arasındaki ilişki dilbilimcilerin, felsefecilerin ve ruhbilimcilerin ilgi odağı olmuştur. Değişik görüşleri bir arada derlediğimizde temel olarak dil ile düşünce arasındaki ilişki üç noktada yoğunlaşır:

1. Dil ve düşünce aynıdır.
2. Düşünce dile bağlıdır.

3. Dil düşünceye bağlıdır (Kılıç 2002:25).

Dilin düşüncenin gelişmesinde, tanımlama, yorumlama, toplumsal normları ve değerleri bağlamında çok boyutlu bir rolü vardır. Dilin toplumsal özelliği yanında bireysel olarak kişinin yaşamının anlamı, kendisine özgü dil içinde bulur. Bu bağlamda baktığımızda dil, insanın kişisel benliğini bulması noktasında önemli rol oynar.

Dil ile kültür birbirini etkileyen ve tamamlayan kavramlardır. Bir başka deyişle biri ötekine gönderme yapmadan açıklanamaz. Kültürün dili yarattığı kadar, dil de kültürü yaratmıştır. Kültürü bir insan topluluğunun yaşama biçimi olarak ele alırsak, o topluluğu oluşturan bireyler ortak bir biçimde uymaları, paylaşmaları gereken kimi kurallar, inançlar, ilkeler, ortak kullanılacak kamusal alanlar, ortak inançlar, görüşler gibi özellikler oluşturmuşlardır. Bu bileşenlerin biri de dildir. Dil sadece nesilden nesile aktarma görevi görmez, aynı zamanda insanlar dilleriyle düşünür, konuşur ve yaşamlarını sürdürürler.

Bir topluluğun oluşturduğu değerler bütünü dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılır. Fakat dili sadece bu değerleri taşıma işini yapan bir araç olarak görmemek gerekir. İnsanın hem bireysel hem de toplumsal gelişimi ve biçimlenmesi bağlamında temel belirleyici ve kültürün de aktarıcısı olan dildir. Dil içinden çıktığı kültürle kaynaşmış ve o kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Zihinsel bir iç üretim olan düşüncenin kendisin bile bir kavram ve anlam kalıbına sığdırılmadan ifade edilmesinden ve geliştirilmesinden bahsedemeyiz. Dil, içinde yaşadığımız toplumun kültürünü şekillendiren bir unsur olarak işlev görür. “İnsan konuşma yeteneği ile doğar. Fakat dil doğuştan bilinmez. Çocuk, içinde yaşadığı toplumun dilini, anadilini uzun bir çiraklık devresince öğrenir. Aslında her dil bir insan topluluğu arasında bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş sosyal bir kurumdur” (Banguoğlu 1986: 29).

Dil, toplum ve kültür ilişkisini Ruhi şu şekilde açıklamaktadır: “Birey bir yanda kendi biçimini, bir yandan da içinde bulunduğu toplumun anlatım özelliklerini sergiler. Birey kendi dilini içinde yaşadığı dilsel topluluğun kültürel birikiminden yola çıkarak yaratıcı yorumu ile geliştirir (1996:29).

Eruz, dilbilim ve metindilbilimin, çeviribilimin gelişmesinde büyük bir rol oynadığını ileri sürer (2000:13). Wilhelm von HUMBOLDT, dili, aynı kültürü paylaşan toplulukların dünya görüşünü yansıtan bir öge olarak görür. HUMBOLDT'a göre insanlar dünyayı olduğu gibi değil, ana dillerinin sunduğu biçimde görürler. Bu düşünceden hareketle "çevirilemezlik" kavramı ve düşüncesi ön plana çıkmaktadır. (Eruz, 2000: 18). Toplumda madde ve kavram olarak var olan her şey dil ile ifade edilir. Kültürel ve tarihi miras dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılır. Dil kültürel mirasın aynası gibidir. Humboldt, dili bir ürün olarak değil bir etkinlik olarak görür. (Akarsu, 1988:80).

İnsan yaşayan bir varlık olarak, biyolojinin; algılayan, düşünen, öğrenen ve davranan bir varlık olarak psikolojinin konusuna girer. Dil ise dilbilimcilerin inceleme konusudur. Ancak psikologlar, sosyologlar, eğitimciler, çeviribilim ile uğraşanlar ve daha birçok bilimle uğraşan kişiler dil ile ilgilenirler. İnsanlar arası ilişkiler gibi toplumlararası ilişkiler de dil ile sürdürülür.

Toplumu birbirine, geçmişe ve geleceğe bağlayan en önemli unsur dildir. Dil ile geçmişimizi, geleneklerimizi, göreneklerimizi, bizi biz yapan ortak değerlerimizi öğrenir ve bir sonraki kuşaklara aktarabiliriz. Dil ile düşünür, dil ile üretiriz.

3.4. Kimlik Nedir?

Kimlik konusunda birçok tanım yapılmıştır. Mussen'e göre kimlik; 'bireyin kendi kendisi, davranışları, ihtiyaçları, motivasyon ve ilgileri belirli ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılanmasını içeren bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapıdır (Bilgin,1996: 182). Bu tanımdan yola çıkarak kimliğin bireyleri diğerlerinden farklı kılma yönüne değinebiliriz. Burada önemli olan kişinin duygu, bilgi ve bunun gibi özelliklerinden kendisini farklı hale getirenleri ön plana çıkarabilmesidir. Bu sayede, kimliğimiz bizi farklı, başkalarıyla değiştirilemez ve karıştırılmaz hale getirecektir. Kimliğin bir grubun üyelerini diğer gruplardan ayırt edici bir özelliği vardır. Grup üyelerinin kendilerine has sosyal yaşamı sürdürmeleri onların kültürel kimliklerini yansıtır. Bir grubun üyeleri farklılaşan özellikleri çerçevesinde tutum ve davranışlar sergilerler.

Bireyin sahip olduğu kişisel kimlikler vardır. Kişisel kimlik ayrılmayı, özerkliği, kendini ortaya koymayı içerir, “ben” duygusu taşır. Fiziksel kimlik, cinsiyet, hukuksal, etnik, ulusal nitelikte bireyin benim dediği kimlikleri vardır.

“Kimlik arayışı gelişimin temel özelliklerinden birisidir.”⁵ ‘Kimlik (identity) benliğimiz konusunda daha önce kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu duygu bedensel yapımızla ilgili olduğu kadar anılarımız, değer yargılarımız, inançlarımız, yaşadıklarımız ve cinsiyet, etnik, yaş, statü vb. toplumsal konumumuzla, meslek durumumuz ve başkalarının bizi algılayışlarıyla şekillenir.’⁶

Ayrıca kimliğin boyutları ve kapsamaları ile ilgili pek çok araştırma yapılmış ve sonuçları tartışılmıştır. Bu boyutlar:

- 1) Öznellik- nesnellik,
- 2) Bireysellik- toplumsallık,
- 3) Aynılık- değişme ikilemleri ile izah edilebilmektedir (Güleç 1992: 14).

Toplumsal bir sistem içinde yaşayan bireyin kimliklerinden biri ya da hepsi eğer yaşamak olarak veya aidiyet olarak sürüyorsa, insanın kişilik boyutlarından biri ya da birkaçı oluşmuş demektir. Şunu unutmamamız gerekir ki insan, birçok kimlikten oluşmaktadır. Kimlikle kişiliğin hiçbir zaman birbirleriyle karıştırılmayacağını, birbirinin yerine hiçbir zaman geçemeyeceğini belirtmemiz gerekir. Bu iki kavramı birbirine karıştırmak, fotoğrafla gerçeği birbirine karıştırmak demektir. Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik gösterir.

---

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara 2000, Kimlik maddesi., s. 451.

⁶ Erol Göka, *İslam Dünyasında Neden Bir İnsan Psikolojisi Anlayışı Geliştirilememiştir?* (2003-Ocak, tarihinde “Kuran ve İnsan Sempozyumu”nda sunduğu bildiriden alınmıştır.

Kimlik oluşumu, ilk ergenliğin hızlı biyolojik değişimlerinin geçtiği, bilişsel gelişimde soyut işlemler döneminin başladığı ve akranlara uyma konusundaki yoğun isteklerin yatıştığı son ergenliğin bir görevidir. Ergenlikteki bilişsel değişiklikler, kimlik konularının araştırılması için ergene zemin hazırlar. Ergenliğin bu zorlu yaşantılarının farklı sonuçları vardır. Ergenlikteki hızlı bedensel değişim nedeniyle egoya gelen fazla bilgilerin birbiri ile uyum içinde olmamasından kaynaklanan kimlik krizi, kimlik duygusunun kazanılmasıyla sonuçlanabilir. Kimlik duygusu, “ben kimim?” sorusudur. Kimlik duygusu her psiko-sosyal evrede belirli bir biçimde bulunur.

Erikson egonun başkalarıyla giderek olgunlaşan ilişkiler içinde büyümesinin üç aşamada gerçekleştiğini öne sürmüştür: İçe-atım (introjection), özdeşim (identification) ve ego kimliği (ego identity). Puberteyle birlikte içine girilen gençlik çağı, egonun nesne ilişkilerini işleyiş tarzında özdeşim basamağından ego kimliği basamağına ilerleme dönemine karşılık gelir. Kimlik gelişimi/oluşumu/bunalımı olarak kavramlaştırılan bu ilerleme, gençlerin çoğunda görece rahat, güvenli, dertsiz bir tırmanış biçiminde gerçekleşirken; kimi gençlerde sancılı, sıkıntılı, zaman zaman umarsız bir tırmanma mücadelesine dönüşebilmektedir .(Kuşat 2003:53).

Psiko-analitik kişilik gelişim teorisine göre, ergenlik yaşı 10,5-12,5 yaşları arasında başlar ve bu yıllarda kimlik duygusu bilişsel gelişimin soyut işlemler dönemine girmesiyle de kendisini en şiddetli bir şekilde bağımsızlık istek ve arzusunda hissettirir. Aileden bağımsız olmak isteyen ergen, bu bağımsızlığını ekonomik alanda da yaşamak için öğrenci dahi olsa kendi ayakları üzerinde durabilecek bir gelir elde etmek amacıyla yarım günlük işler aramaya başlar. Bir erişkin gibi hareket etmek ister. Belirli ölçüde sosyal beklenti ve normlara uyum sağlamaya da gayret gösterir.(Kuşat 2003:47).

Erikson, ergenlik döneminde bir krizden ve bu krizin giderilmesi için kişinin içinde yaşadığı çevrenin rolünden bahseder. Erikson'a göre yetişkinliğe sağlıklı geçişin en önemli koşulu kimlik kazanmadır. Kimliğin oluşması süreci ergenlikten itibaren başlayan önemli psikolojik bir olgudur. Bunun bu dönem içerisinde oluşması ve tamamlanması kişiliğin diğer aşamaları için vazgeçilmez bir özellik taşır. Bu dönemde kimliği gelişmemiş bir kişinin diğer gelişim dönemlerinden söz etmenin de

bir anlamı kalmaz. Çünkü Erikson teorisine göre önceki dönemler daha sonraki dönemler için bir zemin teşkil eder. Ergenliğin sonlarına doğru dengeli bir kimlik duygusunun geliştirilmesi, olgunluğa doğru kişilik bütünlüğünü kazanmaya yönelik bireysel gelişmenin temelini oluşturur. (Kuşat 2003:48).

Psikanalist E. Erikson insan kimliğinin ekonomik, politik, sosyo-kültürel, manevi (spiritual) olmak üzere dört temel unsurunun olduğundan bahseder. Bu dört hususun insan psikolojisinde çok önemli unsurlar olduğunu ve bunların insanın güdülenmesinde önemli roller oynadıklarını belirtir. Erikson'a göre bir ulusun, sınıfın veya kastın mensubu için kimliğin unsurlarından birisinin olmayışı, büyük bir sorun demektir. Kimlik unsurlarından birisinin olmayışı, bireyin içinde yaşadığı toplumun üstün özellikli insancıl bir üyesi haline gelmesinin önünü tıkar. Varlığını ve potansiyel güçlerini ortaya koyması için her bireyin gelişimi sürecinde, kendine ait bir kimlikle toplum içerisinde yetişip büyümesi gerekmektedir.(Kuşat 2003:47).⁷

Her toplum kendi kültürel ve sosyal değerleri doğrultusunda bir kimlik repertuarına sahiptir. Toplum, üyelerini bu nesnel kimliği kabullenmeleri doğrultusunda eğitir. Toplumun bireyleri geliştikçe bu nesnel kimliği öznelleştirerek içselleştirme yoluna giderler. (Kuşat 2003:48). Böylece sosyal (nesnel) kimliğin yanında öznel bir kimlik de geliştirilmiş olur. Yalnız öznel kimlik, nesnel kimliğin var olduğu durumlarda mümkündür. Nesnel kimlik olmadan öznel kimliğin oluşturulması, geliştirilmesi ve yaşaması imkansız görünmektedir (Beit-Hallahmi 1991:183-186).

Ulağı'ya göre toplumların veya bireylerin, kendilerini ifade tarzlarından biri olarak görülen edebiyat, bireyin ait olduğu toplumun siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerini ve bu değişimlerin nedenlerini vermesi bakımından, toplumların veya bireylerin kendi iç dünyalarına bir bakıştır. Edebiyatın içsel bakış yanında bir de kültürlerarası, milletlerarası bir işlevi vardır (2006:142). Dolayısıyla bireyin ait olduğu toplumun değer yargıları ve bireyin kendi iç dünyası ile doğrudan bir ilişki

---

⁷ E.H. Erikson, *Gandhi's Truth, On the Origins of Militant Nonviolence*, London 1993, s. 265-267.

olduğunu söyleyebiliriz. Var olan bu ilişki sahip olduğumuz kimliğimizin bir parçasını oluşturur.

Kimlik, ihtiyaçlar hiyerarşisinde de kendini hissettiren gelişimsel bir özelliktir. Birey doğumundan itibaren her gelişim döneminde o dönemlere ait birtakım ihtiyaçları ortaya çıkar ve bu ihtiyaçları gidermeye yönelik güdülenmeler içerisine girer. Bu ihtiyaçlar ve güdüler ile ilgili belki de en ilginç teoriyi ünlü hümanist psikolog Abraham Maslow ortaya koymuştur. Maslow, insanın ihtiyaçlarını doğumundan itibaren bedensel, psiko-sosyal (güvenlik, sevgi, özgüven-özsaygı, benlik) ve ruhsal, (bilişsel, estetik, din ve kendini gerçekleştirme) ihtiyaçlar olarak tasnif eder. İnsan, aşağıdan yukarı doğru ihtiyaçları tatmin edildikçe, hiyerarşide kendisinden bir yukarıda bulunan diğer ihtiyaca güdülenir..(Kuşat 2003:53).

A. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre insanın en önemli ihtiyaçlarının başında, bilhassa ergenlik dönemine girmesiyle birlikte kimlik ve buna bağlı olarak statü ve bağlılık, aidiyet ve yüksek benlik duyguları gelir. "Birey, toplum içinde saygın, prestij sahibi ve statüsü olan biri olarak yer almak ister. Bireyin, içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması büyük ölçüde bu isteklerinin karşılanmasına bağlıdır" (Yavuzer 2001:276). Gençlerin ailelerinden istedikleri en önemli konuların başında, ailelerin onları artık çocuk gibi sevmeyi bırakmaları ve onlara evde bir yeri ve statüsü olan kimlikli bireyler olarak yaklaşmaları istek ve arzusu gelmektedir.

İnsanın yeme, içme, giyinme gibi fiziksel ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamakla ihtiyaçları bitmez. İnsanda sosyal bir varlık olarak yeme, içme, giyinme ihtiyacının giderilmesinden sonra güvenlik ihtiyacı kendisini hissettirir. Birey gerek ekonomik gerek psikolojik olarak güvenlik içerisinde olmaya güdülenir. Güvenli bir ortam içerisinde yaşamak ister. Üçüncü basamakta birey, güvenlik ihtiyacını giderdikten sonra, sosyal ihtiyaçlar kendisini hissettirir. Sosyal psikologların genel görüşüne göre bunlar, doğuştan var olan önemli ihtiyaçlardır. İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir. Kaldı ki hayvanlar da sürüler halinde yaşamaktadırlar. Kişi, bir gruba, bir topluluğa ait olmak ister. Doğuştan var olan aidiyet ve kimlik duyguları bilhassa ergenlik döneminde kendilerini daha iyi hissettirir.

Bireysel ve toplumsal uyum ve gelişme, ihtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarına doğru daima bir güdülenme içerisinde olmakla mümkün olur. Bu nedenle kişilik uyumu ve bütünlüğü, düşük seviyedeki temel ihtiyaçların daha yüksek seviyedeki ihtiyaç ve uzun vadeli yapılan planlar tarafından kontrol edilmesi olarak görülebilir. Bu uzun vadeli planlar da belli yaşam tarzı, amaç ve değerlere adanmış bir kimliğin geliştirilmesiyle mümkündür.

Kişisel kimlik duygusunun bireye kazandırdıklarını Nuri Bilgin şöyle sıralar:

- 1- Kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir. Bireyi geçmişi ile ilişkilendirir.
- 2- Kişisel kimlik bir birlik ve tutarlılık duygusu verir. Bireyi farklı zamanlarda aynı kişi olduğu bilinci içerisinde tutar.
- 3- Kişisel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştirici rol oynar. Bireylerin sahip oldukları fiziksel, gramatikal, hukuksal, bölgesel, ulusal, etnik, sosyal ve kültürel kimlikleri birleştirir bunlar arasında ahenkli birliktelik sağlar.
- 4- Bireye özgürlüğünü, haklarını koruma duygusu kazandırır. Ben ve başkaları arasındaki ayrımı ortaya koyar.
- 5- Bireye orijinallik duygusu verir. Birey kendi özelliklerinin ve diğerlerinden farklı olan yanlarının farkına vardıkça kendi biricikliğinin önemini kavrar.
- 6- Kişisel kimliğinin farkına varanların verimliliği artar ve verimliliği artan kişinin daha güçlü bir kimlik duygusu geliştirmesine yardımcı olur.
- 7- Kişisel kimlik duygusunun bir değer olarak kişinin bilincine yerleşir, bu da en temel ihtiyaçlardan olan kişinin hem kendisinin gözünde hem de toplumun gözünde değerli olma duygusunun gelişmesine yardımcı olur (Bilgin 1996:199-200). Buradan yola çıkarak kimlik duygusunun bireye, bir hayat felsefesi sunduğunu söyleyebiliriz. Bireyi, hayatın anlam ve önemini kavrama, bir yaşam felsefesi oluşturma, geleceğe yönelik planlar yapma ve bir değerler sistemi oluşturmaya, aitlik duygusunu da geliştirerek birey olma ve aitlik duygularını dengeli bir şekilde yaşamaya yönelik olarak güdüler .

Bilhassa ergenlik döneminde ortaya çıkan bu ihtiyaç, bireyi bir topluma bağlılığın yanında o toplumun seçkin bir üyesi de olmaya güdüler. Bu isteği yerine getirilmiş kişiler artık belirli bir duygusal doyuma ulaşmış, kim olduklarının ve ne olduklarının bilincine varmış kişiler olarak içinde yaşadıkları toplumun kalkınması için bir güdülenme içerisinde girerler ve ne mutlu ki bu toplumda yaşıyorum bilincine varırlar. Bu ihtiyacın giderilmesi öz saygının dolayısıyla da içsel çelişki ve

çatışmaların yok olduğu bir seviyedir. Bu seviyeye ulaşmış olan bir kimse artık iç huzura erişmiştir. İç huzura erişenler toplumla daha barışık bir şekilde yaşayabilirler. Toplumsal barışın sağlanabilmesi her bireyin kendi iç barışını sağlamasıyla mümkündür. Bunun da koşulu, bireylerin birtakım ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bu ihtiyaçlarını karşılayamayanlarda aşağılık duygusu, oluşur ve bu durum, bir şey yapıp başarabilme istek ve arzusunun kaybolmasına, birtakım nevrotik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına ve neticede içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaşmalarına neden olur.

3.4.1. Çevirmenin Kimliği ve Konumu

Tarihsel süreç içinde çevirmenin kimliğini incelediğimizde, çevirmenin çok kültürlü bir kimliği olduğunu görmekteyiz. Napolyon'un Mısır'da çevirmenliğini yapan Paradis, döneminin tercümanlarından beklentilerini şöyle dile getirmektedir: "İyi bir tercüman, kendi ana dilini iyi bilmeli, Doğu dillerinden anadiline çevrilmiş sözcük ve kitaplardan yararlanabilmek için yeterli Latince bilgisine sahip olmalı, ayrıca yazacak ve tercüme edecek kadar İtalyanca, Rumca, Türkçe, Arapça ve Farsça bilmelidir; büyük devletlerin il alanları ve ticaretin kuralları hakkında bilgi sahibi olmalı, tarih ve coğrafya bilmeli, özellikle de Türkiye'nin yasalarını ve adetlerini, Osmanlı hükümetinin çalışma tarzını ve yöntemle ilgili formalitelerini tam anlamıyla öğrenmiş olmalıdır. Ayrıca iyi bir tercüman bu bilgilerin yanı sıra sağduyuya, uzlaşmaya yatkın bir kafaya ve soğukkanlılığa, dürüst ve güvenilir bir kişiliğe, veba salgınına aldırılmayacak kadar da cesarete sahip olmalıdır." (Eruz 2003:43)

Çevirmenin çok kültürlü bir kimliği olduğunu söyleyebiliriz. Tarih öncesi çağlarda çevirmen, Tanrı ile ölümlüler arasında aracı rolündedir. M.Ö üçüncü yüzyılda tercümanlar, Mısır'da soyluluk hiyerarşisinde üst sıralarda yer almışlardır. Mısırlılar tercümanlara, insanlarla tanrılar arasında aracı olmak gibi önemli dini bir vazife yüklemişlerdir (Kautz 2000: 29-30). Daha sonraki tarihlerde Batı'da tercüman bir din adamıdır.

Osmanlılarda çevirmenler genelde iyi eğitim almış kişilerdi. 18. ve 19. yüzyıla kadar çevirmenler çoğunlukla azınlıklardan ve daha sonra Müslüman olan devşirmelerden oluşuyordu. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlılarda içerde ve dışarıda

iyi eğitim almış kişiler tercüman olmaya başlamışlardır. Osmanlılarda baş tercüman ve tercümanların çocukları imtiyazlı bir konuma sahiptiler. Kadrolu devlet tercümanları çalıştıran Osmanlılarda tercümanlar aynı zamanda devlet adamı, yazar ve aydın kişilerdir. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlılarda önemli devlet adamı olarak karşımıza çıkan tercümanlar hem uzmanlık alanlarında hem de edebiyat alanında çeviriler yaparak ve yapıtlar yazarak birçok alandaki gelişmelere ve bilime hizmet eden bir kimliğe sahiplerdi (Eruz 2003:43).

Çevirmenlerin bugünkü toplumsal konumları hangi seviyededir? Çevirmenlerin mesleki konumları ve çalışma şartları nasıldır? Okurun gözünde çevirmen görünür bir konumda mıdır? Toplumsal ve kültürel koşullar içinde çeviriye bağımsız bir meslek olarak bakabilir miyiz? Bize fikir vermesi açısından Türkiye’de çeviri işiyle uğraşan birçok çevirmenin altına imza attığı “Çevirmenden Okura Çağrı” metni aşağıda sunulmuştur:

“Yabancı dillerden çevrilmiş kitapları okurken bunları kimin çevirdiğine dikkat ediyormusunuz hiç? Pek çok okur için bu sorunun cevabının “*hayır*” olduğunu biliyoruz. Hele bir kitabın çevirisi iyiye zaten şeffaf olan çevirmen iyice görünmez olur. Çeviri ancak çok kötü, hatta kitabı okutmayacak kadar kötü olduğunda dikkat çeker. Bazen suçu kendimizde bulup metnin bizi “*aştığını*” düşünerek, bazen çevirinin kötülüğünü ister istemez teşhis ederek, hevesle elimize aldığımız kitabı beş on sayfa sonra hüsrarla bıraktığımızda (ama ancak o zaman) bu kitabın başka bir dilden “*birisi*” tarafından çevrildiğinin farkına varırız. Birçok kitapseverin “bir daha çeviri kitap okumayacağım” diye söylendiğini duymuşsunuzdur. Çeviri kalitesinin düşük olması insanı kitabı okumaktan soğutacak, bazı çok önemli eserlerin kültür hayatımızda sadece cismen var olmasına sebep olacak, dolayısıyla düşünce ve haz dünyamızı daraltacak kadar ciddi bir sorundur.

Kitap dergilerinde, genelde bir çeviriyi (çevirmenini de ismen zikrederek) fazla bir veri sunmadan ve kaynak metinle ciddi bir kıyaslama yapmadan yerden yere vuran “*çeviri eleştirisi*” yazılarıyla karşılaşmıştır çoğu meraklı okur. Yazılı ya da sözlü her platformda kolayca saldırı hedefi, hatta alay konusu haline getirilen bu çevirmenler kim peki? Okuduğunuz kitaplar hangi şartlarda çevriliyor biliyor musunuz? UNESCO, PEN, European Writers Congress gibi saygın uluslararası

kurumların yazarlarla aynı konumda, yani “*müellif*” kabul ettiği, Türk hukukunun da “*eser sahipliği*” statüsünü tescil ettiği çevirmenlerin ülkemizde düzenli gelir, sigorta, emeklilik gibi en temel sosyal haklardan yoksun olduğunu biliyor musunuz? Diyelim ki 10 YTL vererek bir kitap aldığımızda bu paranın kabaca 2 lirasının dağıtımçıya, 2 lirasının kitapçıya, 1 lirasının telif alımına, 2 lirasının matbaa, cilt, kağıt, dizgi vs. ile ofis giderlerine, 80 kuruşunun KDV olarak devlete gittiğini, “*eser sahibi*” çevirmenin bundan aldığı payın genellikle 50 ile 75 kuruş civarında kaldığından haberiniz var mı? Bir kitabı zevkle okuyabilmeniz belki de bir okur olarak sizi ilgilendirmeyeceğini düşündüğünüz bu rakamlarla yakından ilgisinin olduğunu farkında mısınız?

Ülkemiz koşullarında yabancı bir dili az çok bilip içinden çeviri yapmayı geçiren herkes çoğunlukla özel bir eğitim almadan çevirmen olabilmektedir. Çeviri eğitimi alanlar da genellikle maddi sorunlar nedeniyle bu işi hobi olarak görüp başka alanlara yönelmekte, bu yüzden de tecrübeyle gelen yetkinliğe ulaşamamaktadırlar. Bir yayınevine çeviri yapmak için başvurduğunuzda, hangi alanda çeviri yapmak istediğiniz sorulduktan sonra size hemen bir deneme çevirisi verilecektir. Teslim ettiğiniz deneme çevirisi yeterince titizlikle değerlendirilmediği için, ortalama bir düzey tutturmanız halinde pek de bilgili, hatta ilginiz olmadığı bir alana ait bir kitabı çevirirken bulabilirsiniz kendinizi. Türkiye’de çeviri faaliyetleri uzun yıllar neredeyse gönüllülük ilkesiyle, “*şans olsun*” diye yürütülmüştür. Bu yüzden çeviri genelde bir hobi, bir ek iş, öğrenciler için cep harçlığı olarak görülür. Çeviri meslek, çevirmen meslek erbabı olmaz bir türlü. Halbuki bu meslekte tecrübe gerçekten hayati bir önem taşır. Maalesef bu tecrübeyi iletecek kurumlar olmadığından, mevcut mütercim tercümanlık bölümleri kitap çevirisi üzerine yeterince odaklanmadığından, çevirmen zanaatını ilerletme yolunda yalnızdır, her şeyi en baştan tek başına keşfetmesi, buluşlar yapması gerekir.

Peki kimdir “*iyi*” çevirmen? Öncelikle bunun çok tartışmalı ve göreceli bir konu olduğunu belirterek, kabaca bir tarifleyelim. “*İyi*” ya da “*işinin ehli*” çevirmen, çevirdiği kaynak metne hakim, sahip çıkabileceği ve okurun yararlanabileceği tutarlı bir metni oluşturabilen kişidir; ilk başta Türkçeye son derece hakim biridir. Ayrıca çeviri yaptığı yabancı dilin girdisini çıktısını, uzaklara

düşmeyecek kadar iyi bilmesi, alanında adeta uzmanlaşmış olması ve uzmanlık düzeyini hiçbir zaman yeterli görmeyip sürekli araştırmalar yapması gerekir. Yani sosyoloji, felsefe, edebiyat, tarih, din, bilim vb. konularda fazlasıyla malumat sahibi olmalıdır. Oysa bu kadar iyi yetişmiş insanlar genelde üç kuruş parayla, çok yoğun bir zihin emeği gerektiren böylesi bir işte uzun müddet oyalanmazlar. Çok daha iyi gelir elde edecekleri başka işlere yönelirler.

Bir çevirmenin işyeri neresidir? Kitap çevirmenin işyeri evidir ve mesleğini sürdürürken genellikle yalnızdır. Tek başına yaşıyorsa insan yüzü görmeden günler geçebilir. Çevirmenin sosyalleşme imkanı olmadığı gibi sosyal güvencesi de yoktur. Sigorta ve emeklilik kavramları çevirmenin aklının ucundan bile geçmeyen, talep bile edilmeyecek, zaten nereden talep edeceğini bilmediği şeylerdir. Bir çevirmen, kendisine verilen ücretten %30 civarı vergi kesileceği halde temel sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanamaz ve emekli olamaz. Peki bu koşullarda çeviri neden yapılır? Manevi haz, dile ve kitaplara duyulan sevgi, özgürlük merakı ve aç kalmayacak kadar para uğruna yapılır, ama çoğunlukla meslek olarak seçilmez.

Çeviri mesleğe dönüşmediği ve bu işi düzenli olarak, tecrübe biriktirerek, tam mesai sürdüren insanlar çok az olduğu için ne yazık ki yayınevleri maddi beklentileri daha az olan “çevirmen adaylarına” çeviri vermek zorunda kalır ama esasında bu “zorunluluk” da baştan beri yapılan yanlış tercihlerin sonucudur. Yayınevleri ellerine gelen acemice çevirileri güvendikleri redaktörlerine ya da editörlerine bazen sil baştan yaptırmayı bile göze alır duruma gelmişlerdir. Elden geçen kötü çeviri, baştan sona iyi yapılan bir çeviri ile kesinlikle boy ölçüşemez ama bu çoğunlukla göz ardı edilir. Bu gidişat, çeviri kalitesinin (dolayısıyla düşünce ve edebi beğeni kalitesinin) düşmesine sebep olduğu gibi bir meslek olarak çevirmenliğin ve çevirmenlerin itibarını da zedelemektedir. Çözümse, kötü çeviriden yakınan, hatta mağdur olan yayınevlerinin yetenekli çevirmenleri bu işi sürdürmeye teşvik etmek için küçük mali düzenlemeler yapmaları ve her ne kadar esasen ticari kuruluşlar olsalar da çevirmenlerle gerçek bir iletişim kurup “pedagojik” işlevler de üstlenmeleridir.

Piyasanın bu halinden rahatsız olan bir grup çevirmen bir araya geldik. Mesleğimizi sürdürürken yaşadığımız sorunlardan yola çıkarak öncelikle çevirmenlerin hep göz ardı edilmiş olan haklarını dikkate alan bir tip sözleşme

hazırlamak üzerine yoğunlaştık. Hakların sorumlulukları da beraberinde getirdiğinin bilincindeyiz. Esas amacımız çevirinin bir meslek olarak sürdürülebilecek kadar gelir getirmesi, böylece insanların bu işte tecrübe edinebilmelerine imkan tanınması ve kitap çevirisinde kalitenin yükselmesi. Ayrıca grubumuzda atölyeler düzenleyerek tecrübemizi paylaşıyor, internet üzerinden terim ve cümle düzeyinde bilgi paylaşımında bulunuyoruz. Ortada ciddi bir sorun var ve bizler o sorunu gidermek için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Ama okurun da desteğine ihtiyacımız var.

Bu metni, size yayıncılık faaliyetinin en önemli ayaklardan biri olduğumuzu hatırlatmak için kaleme aldık. Okur ille de edilgen konumda olmak, kendisine sunulan ürüne razı olmak zorunda değil. Bunun için okuduğunuz kitapların çevirmenlerine dikkat etmekle işe başlayın. Sevdiğiniz çevirileri, beğendiğiniz çevirmenleri kitaplarda belirtilen e-posta adreslerine yazarak yayınevlerine bildirip hem onları iyi bir çeviri yayınlamaya hem de iyi çevirmenleri bu işi sürdürmeye teşvik edin. Hiç okuyamadığınız, gerçekten çok kötü bulduğunuz çevirilerle karşılaşınca yayınevlerinden hesap sorun (bu arada nitelikli çevirilerin de her zaman tartışmaya açık noktalar içerebileceğini, hiçbir çevirinin mükemmel olmayacağını akıldan çıkarmamak lazım). Çevirmenler, yazarlar ve yayıncılar onca emek sarf ederek ürettikleri eserleri adeta boşluğa bırakıyorlar; o eserleri takdir edecek ya da eleştirecek okurlarla iletişimimiz hemen hemen yok denecek seviyede; halbuki böyle bir etkileşim herkes açısından çok faydalı olabilir. Çevirmenler olarak okurdan isteğimiz kaliteli çeviri talep etmeleri ve tepkilerini göstermeleri. Biz kaliteli çeviriler üretmek için elimizden gelenin en iyisini yapmaya devam edeceğiz.” (Gürçağlar 2005:120-123)

Bilgini tüketim aracı haline geldiği günümüzde, erek dil ve kültürün öne çıkarak seçiciliğin bir kenara bırakılması, yayın ve bilim dünyasının başıboş bir çeviri furmasına girmesine sebep olmuştur. Yayın dünyasının hedef kitlesinin öncelikle üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler ve yüksek öğretim ile ilgili eleman olduğu düşünülecek olursa, asıl amacı kar etmek olan yayınevleri ister istemez bu çeviri etkinliği furmasına katılmışlardır. Ülkenin kültürel ihtiyaçları gözetilmeden plansız bir şekilde evrensel bilgiyi yakalamak üzere kendi aralarında yarışa girmişlerdir. Bu durumda yayınevi açısından çevirinin niteliği değil, sadece

kaynak metnin en kısa zamanda çevrilmesi esas alınmıştır. Sonuç olarak da çeviri etkinliği bilim adamlarından yayınevlerine kaymış ve bilim adamı güncel bilgiyi içeren metnin çevirisi için zaman ve emek kaybetmek yerine, onu bir tüketim aracı olarak görmeye başlamıştır. Ülkemizde 1970-2000 yılları yaşanan siyasal ve ekonomik krizler de buna eklenince, kültürel egemenliğin üniversitelerden yayınevlerine kaydığı görülür; çeviri politikasını artık devletin değil, yayınevlerinin belirlediği söylenebilir. Bu koşullar altında çalışan çevirmen ise, profesyonellik bir yana, özlük haklarından yoksun, sosyal güvencesi olmayan ve yasal düzenlemelerden mahrum bir eleman olarak yayınevlerinde çalışmak zorunda kalmıştır (Gürçağlar 2005: 63).

Çeviriyi ve çevirmenliği tanımayanlar, çevirmeni yalnızca metinleri olduğu gibi aktaran kişi olarak görebilirler. Çevirmenin metinleri olduğu şekilde aktarması görevi olmadığı gibi kendisinden de böyle bir şey beklenemez.. Çevirmene görev veren kişi ya da yayınevi çevirmenden kaynak metnin, okur beklentilerine, çevirinin amacına, yayınevinin çeviri politikasına uygun olmasını, erek kültürün hassasiyetlerini göz önünde bulundurmasını ister. Çevirmene verilen görevler belli standartlara göre olmayıp, metinlere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, bir hukuk metni çevirmenin bilgi aktarımı görevini üstlenmesinin yanında, hukuk terimlerini ve hukukun kullandığı dili bilmesi gerekir. Reklam metni çeviren biri, metnin bilgisinden çok alıcıyı yönlendirme özelliğini dikkate almak zorundadır. Bir makinenin başka dildeki çevirisi onu kullanan kişinin makineyi nasıl kullanması gerektiği ile ilgili sade, kolay anlaşılır bir şekilde yapılmalıdır. Dini ya da siyasi metin çeviren çevirmen ise, görevi verenin ve çeviri okurunun beklentilerini bilmelidir. Çevirmen bu tür metinleri sade bir dille ve bilgiyi aktararak çevirdiğinde, hem metin türünün özelliğine uygun hareket etmemiş olur, ayrıca kimseyi memnun edemez. İlgili metin türleri için alanın uzmanı çevirmenler özenle seçilmelidir.

Çevirmen çeviri sürecini tek başına yürüten kişi değildir. Çevirmeni, çeviri sürecini başlatan ve çeviri kararını veren olarak görmememiz gerekir. Çeviri sürecini başlatan ve çeviri kararını veren kişi, kuruluş ya da yayınevleridir. Her çevirinin bir amacı ve her yayınevinin bir çeviri politikasının olduğu, unutmamamız gereken gerçeklerdir. Bundan dolayı çeviri süreçleri çevirmen için sorunlu geçebilir. Çeviri,

çevirmene bir iş ve görev olarak verilmiştir. Çevirmen sürecin başlamasından sonuçlanmasına kadar yayınevi ve okur beklentileri gibi diğer denetimlerin baskısı altındadır. Her bir kelime bu beklenti ve denetim sürecinin ürünüdür. Çevirmen bu anlamda nesnel bir süreçten çok sorumlu ve amaçlı bir süreç yaşar. Yayınevleri çoğu kez çevirmene amaç ve görev dikte ettirirler, fakat çeviriler konusunda köşeye sıkıştıklarında işin sorumlusu çevirmenler olmaktadır. Çevirmenin çeviride yaptığı her bilinçli yorum ve kaydırma, çevirmenin olduğu kadar ona bu görevi verenlerin birlikte aldığı kararların sonucudur. Çeviriler çevirmenin görevinin sona ermesinden sonra hemen basılmayıp defalarca hem çevirmen, redaktör ve hem de yayınevince inceleme ve denetime tabi tutulur.

Çevirmenlik aynı zamanda tehlikeli bir uğraştır. Çeviri geniş kitlelere ulaşan bir etkinlik olduğundan, çevirmenin sadece iki kültürü iyi bilmesi yetmeyebilir. Kültürel değerlerle bağdaşmayan, gelenekleri sorgulayan çeviriler yapılmaya çalışıldığında toplum rahatsızlık duyar. Çoğu zaman çevirmen sahip olduğu toplumun değer yargılarını göz önüne alarak çeviriyi yeniden yazar. Bunda etkili olan sadece çevirmenin sahip olduğu kültürel kimlik değil aynı zamanda yayınevinin çeviri politikası, çevirinin yapıldığı toplumun değer yargıları, beklentileri ve çevirinin amacıdır.

Sahip olduğumuz değer yargıları olayları ve nesnelere algılama biçimimizi belirler. Bir olguyu algılamak bilincaltımız, değer yargılarımız, düşünce ve inançlarımız nesnelere ve olguları olduğu gibi algılamamızı engeller. Biz sadece bilebildiğimiz ve değer yargılarımızın izin verdiği ölçüde algılayabiliriz (Ulağlı 2006:86).

3.4.2. Kimlik ve Kültür

Sosyalleşme, kişiliği belirleyici bir olgudur ve sosyo-kültürel normlara ve beklentilere uyma davranışı yaratır. Söz konusu durumun meydana gelmesinde psikolojik etkenler önemlidir. Bu önem, kişilik kavramının ağırlıklı olarak neden psikolojinin ilgi alanına girdiğini açıklar. Kültürden kültüre değişen kişilik gelişimi, cinsiyetle ilgili roller, çocuk yetiştirme, akıl hastalıkları gibi sosyo-psikolojik olgu ve süreçler, kültürlerarası genelliği olan kavramlar değildir. Kavramlarla ilgili bu

durum, kültürden kültüre değiştiği için kişilik, ilişkili olduğu kültürün bir parçası olarak görülmeye daha uygundur. Bu uygunluk bize, kültür ve kişiliği birbirinden farklı olgular gibi ele almamız gerektiğini gösterir.

Kişilik ve kültür yakın ilişkili olduğundan birbirlerine tam olarak uyar. Kültüre uymayan kişilikten söz etmek neredeyse çok zordur. Bir toplumun bireyleri arasında kültüre uyma dereceleri bakımından farklılıklar olabilir. Ancak bu kültür ve kişilik kavramlarının birbirlerinden farklı konular olduğu anlamına gelmekten çok, kültüre uyum konusundaki derece farklılıklarına işaret eder. Çünkü bir toplumda uyumu gerektiren her konuda derece farklılıkları söz konusudur

Kültür kavramı ile birlikte ele alınması gereken belki de en önemli kavram "değişme"dir. Bir grup ya da toplum davranışını yeniden biçimlendiren değişme, ileriye doğru olabildiği gibi geriye doğru da olabilir. Davranışın yeniden biçimlenmesi kişisel tecrübeler düzeyinden başlayıp, bir kültür sisteminin bütün işlevsel ve bütünleyici ortamına kadar götürülebilirse de kültür tarihi çalışmaları göstermektedir ki geçmişin bütünü içinde yeri olan kültürel unsurların yeni hayata olduğu gibi aktarılması mümkün değildir. Esasen değişme ve gelişme, birey ve toplum için olduğu kadar kültür için de gereklidir. Değişme ve gelişme, toplumsal yapının işleyişine devamlılık ve dinamizm kazandırır. Hayat daima ileriye doğru aktığı için birey, toplum ve kültürün değişmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla önemli olan değişimin niteliği ve boyutlarıdır. Kültürel değişim toplumdaki kişi veya grup yeniliklerinin sebep olduğu "iç" etkenlerden ya da uluslar arası etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan "dış" etkenlerden kaynaklanabilir. Bu anlamda kültür değişmesinin serbest-zorlanmış olarak meydana geldiği kabul edilmekte, dünya konjonktüründeki genel değişmelerle birlikte, kırsaldan şehre göç, ekonomik, sosyal ve teknolojik sebepler de kültürel değişimde önemli etkenler olarak görülmektedir (Arslan, 2004: 49).

Her bireyin kendine ait kendisini dışarıya çevresine tanıttığı ve tanındığı bir şahsiyeti, kimliği vardır. Herkes kendi kimliği doğrultusunda hareket eder. Diğer insanlardan bu özellikleri ile ayrılır ve bireyler onu kimliği ile değerlendirirler.

3.4.3. Kültürel Kimlik

Toplumdaki her bir insanın var olan niteliklerini tanımlamak ve bu tanımlamalarla onun toplum içindeki belirliliğini sağlamak, *kimlik* etiketi yardımıyla olur. Kimlik, hem bireyin kendisini tanımlaması hem de bireyin dışarıdan tanımlanması şeklinde açıklanabilir.

En yalın tanımıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların, kimsiniz, kimlerdensiniz? sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (Güvenç 1993:3). Ben kimim? sorusunun dayanağı olan ben'in tanınması ve tanımlanması, kimliğin sosyal-psikolojik temeline işaret eder. Buna, kişinin varlığıyla ilgili tüm anlamları (değerleri) içine alan öznel bir duygu olarak kişisel kimlik denilebilir (Aydın 2003:470).

Sosyal bilimlerde, ben, benlik-kendilik, kişilik ve kimlik kavramları genellikle benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Kimlik tanımıyla beraber türlerine göre farklı kimlik tanımlamaları yapılmıştır. Türlerine göre kimlikleri üç gruba ayıran yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşıma göre üç ayrı kimlik türü vardır. Bunlar; 1. Kişisel kimlik (ben kimim?), 2. Psikososyal kimlik (biz kimiz?), 3. Ulusal/kültürel kimlik (bizler hangi ulus/kültürden geliyoruz? (Güleç 1992: 11, 16). Kişisel kimliklerin oluşumunda bireyler, din, ırk, sınıf, etnik köken, cinsiyet ve milliyet gibi grup bağlarını ve özelliklerini paylaşırlar. Bu özellikler, özneyi ve öznenin kimlik anlayışını nitелеmekte bireylere kolaylık sağlar. Kültürel kimlik fikri buradan ortaya çıkmıştır. Modern dönemde öznelerin oluşumuna en önemli etkiyi yapan ulusal kimlik kavramıdır (Larrain 1995: 212). Kültürel kimliğe, özcü ve tarihsel olmak üzere iki farklı açıdan bakılabilir. Kapalı ve dar bir algılama olan özcü algılamaya göre, kültürel kimlik tamamlanmış bir olgu, oluşmuş bir öz olarak değerlendirilmektedir. Kapsayıcı ve açık bir algılama olan tarihsel algılamaya göre ise, kültürel kimlik, üretilen, sürekli bu üretim sürecinin içinde olan, hiçbir zaman tümüyle tamamlanmamış, gelişmeye ve değişmeye açık bir olgu olarak kabul edilmektedir (Larrain 1995: 217). Hall'in de belirttiği gibi kültürel kimlik, tarihsel algılama açısından bir olma sorunu olduğu kadar bir oluşma sorunudur. Geçmişe ait olduğu kadar geleceğe de aittir. Mutlak ve sabit değildir. Tarihsel olan her şey gibi değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Kültürel kimliklerin geldikleri bir yer, zaman,

tarih ve başlangıç kültürleri bulunmaktadır. (Larrain 1995: 217, 222). Güleç'e göre, belli coğrafi sınırlar içinde yaşayan toplumun ulus haline gelmesi, pazar bütünleşmesi sonucu ile toplumsal değişme süreci içinde oluşmaktadır. Bu etnik aidiyet gösteren toplulukları kapsayabileceği gibi, farklı etnik aidiyet gösteren toplulukları da kapsayabilmektedir (Güleç 1992: 17). Gelişimi boyunca kişi üstlendiği değişik roller ve etkilerde benliğinin tutarlılığı ve sürekliliğini kavrar ve ona göre davranır. Aile bağlarıyla, arkadaş ilişkileriyle, meslek seçimiyle, toplumdaki konumuyla, dünya görüşü ve yaşam felsefesiyle bağlantılı bir kimlik duygusu kazanır. Başka bir deyişle, kimlik duygusu, kişinin kendisini çevresiyle anlamlı bağlar kurabilen bir kimse olarak görmesidir. Bu açıdan bakıldığında en önemli öge, belli bir yere, değere (simgeye) bağlanma, belli bir gruba ait olma eğilimidir. Kimlik duygusu, bir benzetmeyle söylemek gerekirse, açık denizde yol alan gemiye yön gösteren pusula gibidir (Güleç 1992:15).

Sosyolojik kuramlara göre, insan her şeyden önce sosyal bir varlık olduğu için kimliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde organizmanın iç dinamiklerinin yanında, sosyal yaşamın da belirleyici fonksiyonları vardır. Sosyolojik kuramda sembolik etkileşimci kimlik yaklaşımının ayrılmaz parçaları dil ve temsildir. Onlara göre kimlik, hem "ben" hem de "öteki – benlerle" olan durumları, etkileşimleri, ilişkileri ve iletişimleri dil ve temsille anlam kazanır. Kimliğin sosyal boyutu bireyin toplumla olan etkileşim boyutudur. Kişinin içinde bulunduğu sosyal yapının, grupların, bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında önemli bir rolü olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

"Kimlik" bir insanın "ne" olduğuna ilişkin sorunun cevabıdır. "Bir insanın ne olduğu içine doğduğu kültürün sonucudur" ⁸ İnsanlar bilgi, inanç, tutumlar, adetler, gelenekler, alışkanlıklar ve kabiliyetleri olan bir sosyal grubun içine bilgisiz ve aciz olarak doğar. Biyolojik varlıklarıyla yer almaya başladıkları grubunun duygu,

---

⁸ Özönder, M.Cihat, Nirun Nihat, *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:46, Ankara, 1990, sayfa 255

düşünce ve tavırlarını taklit etmeye ve bunları kazanmaya başlarlar. Grubun üyeleri de aynı zamanda doğru, uygun gördükleri duygu, düşünce ve davranış kalıplarını yeni üyeye öğretmeye başlarlar. İşte bu süreç “kültürel kimlik” kazanma/kazandırma sürecidir. İnsanlar birey olarak sosyalleşme sürecinde bu kimliği sahiplenirken, bu kimliğin tarihsel olarak uygarlık ve kültürel zenginliğin içerisinde üretilmiş yani biricik hale dönüştürülmüş bir milli kimlik olduğunu çoğu kere bilinçli bir şekilde fark etmezler. Bunu fark etmeleri için ancak başka tarihsel ve kültürel varlıkların karşısındaki farklılıklarını ayırt etmeleri gerekir.

Kültürel kimlik, bir görüşe göre; paylaşılan tek bir kültür, bir tür ortak “tek gerçek benlik” bağlamında, daha yüzeysel ya da yapay olarak yüklenmiş diğer benliklerin içinde saklı, ortak tarih ve ataları olan insanların ortak noktası olan benlikler anlamında tanımlanır. Bu tanımlama ışığında, kültürel kimlik ortak tarihsel deneyimleri ve paylaşılan kültürel kuralları yansıtır; bunlar da bizi, “bir halk” haline getirir. Bu birlik bütün diğer farklılıklardan daha önemlidir.

Öncelikle belirtilmelidir ki kimlik insana özgü bir kavramdır. Kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanıma, ikincisi ise aidiyettir. Kendini tanımlama ve toplum içinde belli bir sıfatla tanınma hem insana özgüdür hem de insani bir ihtiyaçtır. “Toplumsal Tanınma”nın en temel araçları öncelikle konuşma dili, ardından yazılı dil ve “kültürel eda”dır. Toplumsal ve kültürel dünyanın oluşumu dil aracını gerektirir (Aydın 1998: 12).

Bugünün dünyasında “kimlik” en büyüleyici ve en ilgi çekici kavramlardan biridir. Kimlik, bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları belirtir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır. Halbuki kişilik bir örgütlenmedir. Kişilik, bireyin kimlikler içinde ve kimliklerle bir örgütlenmesidir. Zira birey, kimlikler aracılığıyla toplumsal çevreye uyum sağlar.

Toplumsallaşma, toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenmesi sürecidir. (Alkan 1989: 5). Toplumsallaşma süreci, bireyin,

yaşamdaki rol ve görevlerini, aile, okul, çalışma ortamı, medya benzeri kurumlardan öğrenerek yaşama uyum sağlaması ve geçmişte yaşanmış, şimdi yaşanmakta olan ve gelecekte yaşanacaklar için bir dünya görüşü kazanması olarak tanımlanabilir (Güvenç 1996: 40-41).

Kimlik hem tümüyle toplumsal, hem de benzersiz biçimde kişiseldir. Kimliğin toplumsal yönü, onun olmazsa olmaz boyutudur. Bu nedenle kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş tanımlanışı olarak anlayabiliriz. İnsan doğal ve sosyal çevresiyle ilişkisini kültür yoluyla kurar ve içinde biçimlendiği kültüre bitişik bir kimlik taşır. Kimlik, bu bakımdan kültürden ayrı değildir.

Bir adamın kim olduğu, Alman atasözündeki gibi; yalnızca yediği şeyden değil, aynı zamanda giydiği, konuştuğu şeyden, ettiği danstan, beraber yemek yediği veya evlendiği kimseden vs. anlaşılır. Dolayısıyla bireylerin davranış formlarını anlamak, onların tâbi oldukları toplumsal değerlerin ve yaptırımların haritasını çıkarmak gibidir.

Kimlik kavramı, özünde kültür, sosyal yaşam, gelenek ve görenekler, tutum, algı, inanç sistemi ve kişilerin tanıma yapıları gibi önemli anlamları içeren, temeli sağlam, kalıcı ve sembolik yargılara dayanan bir içerik taşıyan ve gerek bireysel gerekse toplumsal niteliği ile tekil veya çoğul kavram içerebilen tanımlı bir olgudur.

Özetle kültürel kimlik “var olma” kadar bir “olma” meselesidir. Geçmiş olduğu kadar geleceğe de aittir. Kültürel kimlikler bir yerden gelir, tarihleri vardır ve tarihsel olan her şey gibi sürekli dönüşüme maruz kalırlar. Sonsuza kadar kökleşmiş bir geçmişe sabitlenmiş olmaktan çok uzaktırlar; bitmeyen tarih, kültür ve güç oyunlarına bağlıdırlar. Kimlikler bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimlerdir. Kültürel kimlikler, tarih ve kültür söylemleri içinde oluşan değişken özdeşleşme ya da birleşim noktalarıdır. Her insanın kendisini bir grupta, ulusla, cinsel tercihle ya da cinsiyetle tanımladığı, kişinin biyolojik, sosyal, siyasal, kültürel ve dini varlığını tanımladığı, kişiye farklılık, benzerlik veya belirlilik kazandıran nitelik olan kimlik, insana özgü bir kavramdır. Kimliğin iki bileşeni vardır: Bunlardan birincisi tanımlama ve tanıma, ikincisi ise aidiyettir.

Kimliğin toplumda hayati önem taşıyan bir işlevi vardır. Kendini toplum içinde bir sınıfla, grupla toplumsal olarak tanıma insanın ihtiyaç duyduğu bir davranıştır.

BÖLÜM IV

İLETİŞİM, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ İLİŞKİSİ

4.1. İletişimin Anlamı ve İşlevi

İletişim, insanın sosyal bir varlık olarak kendini ifade etmesi için bir zorunluluktur. İnsan çevresi ile iletişim kurarak yaşar. İnsanoğlunun her davranışı, konuşması, susması, duruşu, oturma biçimi, kendini ifade etmesi ve çevresini anlamlandırmasıdır. İnsan, yaşamının ve toplumsal yapının olmazsa olmaz koşuludur. İletişim, bilgi üretme, iletme, algılama sürecidir. İnsanoğlunun hayatını sürdürmesi için en az fizyolojik ihtiyaçları kadar gereklidir.

Bilgiyi paylaşma faaliyeti olan iletişim, kişilerin kendini tanıma, kendilerini ifade edebilme, duygu ve düşünceleri ile çevresiyle ilişki kurma noktasında hayati önem taşır.. İnsan hem çevresiyle hem de kendisiyle bir etkileşim içindedir. İnsan kendisiyle iletişim kurduğu zaman, duygu ve düşüncelerini değerlendirir. Kendisiyle etkileşim içine girer, kendine uyaran gönderir, gönderdiği uyaranları yorumlar, geribildirimlerde bulunur ve bunun sonucunda inanç ve tutumlarında değişikliğe ve yeniden anlamlandırmaya gider. Başka bir deyişle iletişim, insan etkinliğinin olduğu her yerde bulunan ve insan ilişkilerinin, bireysel varlığın bir zorunluluğu, ayrıcalığı ve önceliği olarak değerlendirilebilir.

İnsan ilişkilerinin vazgeçilmez bir unsuru olarak ele aldığımız iletişim, örgütsel ve toplumsal faaliyetlerin sürdürülmesi için de bir zorunluluktur. İletişim, toplumun temelini oluşturan bir sistem, örgütsel ve yönetsel yapının düzenli işleyişini sağlayan bir araç ve bireysel davranışları görüntüleyen ve etkileyen bir teknik, sosyal süreçler bakımından zorunlu bir bilim, sosyal uyum için bir sanattır (Sabuncuoğlu 1982: 160). İletişim, toplum yaşamı içinde kurulan insan ilişkilerinde paylaşılan ve geliştirilen anlamların mekanda taşınmasını ve zamanda korunmasını, ayrıca, toplumsallaşma sürecinde bir yandan, toplumun geçmişteki başarılarını ve değerlerini canlı tutarak, gelenekleri ve kültürel kimliği koruyarak, bir yandan da yeni uygulamaları,

düşünceleri ve değerleri yaygınlaştırarak toplumsal-kültürel sistemlerin değişim sürecinde yeniden üretimini sağlar (Zıllıoğlu 1996:47).

İletişimin, bireyin kendini bir insan olarak gerçekleştirme ve sosyal süreçlere girmesi yönüyle de önemli bir işlevi vardır. İletişim sayesinde insanlar, zihinlerindeki kavram ve fikirleri açığa vurma, paylaşma, değerlendirme imkanı bulurlar. Başkalarını etkileme veya başkalarından etkilenme, yararlanma veya yararlı olma ve başarı gösterme etkili bir iletişim sayesinde mümkündür. *İletişimin işlevleri* genel olarak birkaç başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar; bilgilendirme, toplumsallaştırma, güdüleme, eğitim, kültür, eğlence, tartışma ortamı hazırlama, bütünleştirme, denetleme, yönlendirme, toplumsal ilişki kurma, sorun çözüp kaygı azaltma, uyarma, gerekli rolleri üstlenme, kültürel kimlik oluşturma, karar vermeyi kolaylaştırma ve değerleri aktarıp yaygınlaştırmadır (Zıllıoğlu 1992: 56-61; Kaya 1985: 15-16).

İnsan yeni gruplara dahil oldukça iletişim biçimi ve amacı da değişik olur ve ilişkide bulunduğu grubun iletişim kalıplarını benimser. İnsan ister tek başına olsun ister toplumla yaşasın amaçlarına iletişim kurarak ulaşır. İnsanda iletişim kurma ihtiyacı, çevreyi etkileme isteğinden kaynaklanır. Bilgi edinme ve karşısındakini etkileme isteği iletişimi zorunlu kılar. Her toplumsal eylem ya da etkinlik gibi iletişimin de amacı/amaçları bulunmaktadır. Bir başka deyişle, iletişim eylemiyle, gerçekleştirilmek istenen toplumsal bir amacın ya da amaçların bulunmasının toplumsal yapı bağlamında doğal ve zorunlu olması söz konusudur (Zıllıoğlu 1996:9). Birey için iletişimin temel amacını, “insanın çevresi ve kendi yaşamı üzerinde etkin ve belirleyici olabilme çabası” biçiminde ortaya koymaktadır. Bu temel amaca bağlı olarak, yine birey açısından iletişimin amacı; bilgilenecek, ikna etmek, bilgilendirmek, yönetmek, eğlenmek, başkalarında davranış, tutum geliştirmek ve değiştirmek olarak da sıralanmaktadır (Zıllıoğlu 1996:9-10,13).

İletişim, toplumsal sistemin sürekliliğine katkıda bulunmak amacıyla norm ve değerleri aktarıp yönlendirerek toplumsal yaşamın kolaylaşmasına hizmet eder (Baran 1997: 56). Toplum dediğimiz varlığın toplumsal ilişkiler bütünü ve bu ilişkilerin de ancak iletişim ile sürdürülebilir olması iletişimin toplumsallaştırma

işlevini açıkça ortaya koymaktadır. İletişim, bir anlamda, toplumun varlığı ve bu varlığın sürdürülmesi için zorunlu bir eylemdir.

İletişim, toplum yaşamı içinde kurulan insan ilişkilerinde paylaşılan ve geliştirilen anlamların mekanda taşınmasını ve zamanda korunmasını, ayrıca, toplumsallaşma sürecinde bir yandan, toplumun geçmişteki başarılarını ve değerlerini canlı tutarak, gelenekleri ve kültürel kimliği koruyarak, bir yandan da yeni uygulamaları, düşünceleri ve değerleri yaygınlaştırarak toplumsal-kültürel sistemlerin değişim sürecinde yeniden üretimini sağlar (Zıllıoğlu 1996:47).

İnsan hayatını iletişim kurarak sürdürür. İletişim insanın bireysel ve sosyal yaşamının vazgeçilmez unsurudur. İnsan günlük yaşamında diğer insanlarla, gruplarla, kurumlarla, kuruluşlarla ve en önemlisi kendisiyle iletişim kurarak yaşar. İletişim bir bakıma kişinin kendisini ve çevresini tanıma, anlamlandırma sürecidir. İnsanın fiziksel olarak dünyaya gelişinden ve toplumsal varlık olarak ortaya çıkışından itibaren, iletişim süreci, bir anlamda, bireysel ve toplumsal yaşamı belirlemiş ve yönlendirmiştir.

4.2. İletişimin Kapsamı ve Tanımı

Bir yandan, toplumu anlama ve açıklama çabasının yarattığı önemli bilgi alanlarından birisi, diğer yandan bireysel ve toplumsal varlığı belirleyen toplumsal bir olgu olarak iletişimi tek bir disiplin yaklaşımı ile açıklamak olanaklı görünmemektedir. Bir başka deyişle, iletişim, birçok bilimin ele alıp, irdelemeye çalıştığı toplumsal bir gerçeklik olarak görünmektedir

İletişime, henüz bir bilim alanı olarak ortaya çıkmadan önce, diğer bilim alanlarındaki akademisyenler ilgi göstermiş ve kendi bilim alanlarının iletişim ile örtüşen yönlerini irdelemişlerdir. Günümüzde iletişim, her şeye dahil edilen ve her şeyin dahil edildiği bir kavram olarak ele alınmaktadır. Antropologlar ve kültürle uğraşan akademisyenler, kültürü iletişim olarak tanımlamaya başlamışlardır. Psikologlar ve sosyal psikologlar iletişimi kişiler arası veya kişi ile grup arası oluşan etkileşim olarak tanımlamaya çalışmışlardır. Dilbilimciler ise dili, iletişimsel ortak semboller olarak ele almışlardır. İşletme, pazarlama, turizm, reklamcılık, halkla ilişkiler, kamu yönetimi alanlarında çalışan akademisyenler iletişimi müşteri, kamu

veya izleyici ilişkisi ve davranımlar bağlamında ele almaktadırlar (Erdoğan 2002:11).

Kökeni Latince “communis” terimine dayanan ve Türkçe’de, İngilizce ve Fransızca’daki “communication” karşılığı kullanılan iletişim kavramının 4560 kullanımı olduğu ve bu kullanımlardan 15 anlamın çıkarılabileceği saptaması yapılmıştır. Bunlar; düşüncenin değiş tokuşu, anlama-anlatabilme, etkileşim, belirsizliğin azaltılması, aktarım süreci, değişme süreci, bağlantıların kurulma süreci, paylaşım süreci, araç-usul-teknikler, belleğin uyarılması, yanıt verme, uyaran, etkileme, geçiş süreci, iktidar kaynağıdır (Zıllıoğlu 1996:4-5).

20. yüzyıl öncesinde dinin egemen olduğu bu dönemde sosyolojik bir yaklaşımla, E. Durkheim iletişimi toplumun neyi, nasıl yapacağını veya yaptığını belirleyen veya en azından etkileyen bir şebeke olarak nitelenmektedir. İletişim şebekesi toplumdaki iç göçün veya ticari alışverişin yönünü ve yoğunluğunu düzenler. İletişim şebekesi, ticaret ve göçün düzenli akışı yönünden akan tek kanal olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan 2002:19).

Marx, iletişim konusunu, malların üretimi, ve dağıtımını ve bunlar için gerekli teknolojiyi ve iletişim araçlarını üretim, dağıtım, tüketim, devlet, sınıfların oluşması ve toplumların değişmesi ile ilişkileri ve bağları içinde ele alır. (Erdoğan 2002:19).

1900’lü yılların başında ise iletişim konusunun özellikle sosyologlar ve sosyal-kültürel antropologlar tarafından ele alındığı görülür. Amerikalı sosyolog Charles Cooley iletişimi şöyle açıklamaktadır: İletişim insan ilişkilerinin, içinden geçerek var olduğu ve geliştiği mekanizma anlamına gelir. İnsan ilişkilerini var olduğu ve geliştiği mekanizmalar özellikle beyindeki bütün semboller ve bu sembollerini mekan içinde iletme ve zaman içinde koruma yollarıdır (Erdoğan 2002:20).

Sosyolojik ve sosyal- psikolojik yaklaşımlarda 1940’lı yıllarda enformasyon teorisi diğer bir deyimle iletişimin matematiksel teorisi (Transmisison Model)denen “taşınma, iletme, gönderme” modeli egemen olmaya başladı. Bu modele göre, iletişim bir beynin (mekanizmanın) başka bir beyni (mekanizmayı) etkilemesidir. Bu

tanım sonradan geri- beslenme, referans çevirisi, gurup etkisi gibi öğeler eklenerek genişletildi (Erdoğan 2002:24-25).

Gönderici-Mesaj-Alıcı modeli ve enformasyon ve mesaj gönderme veya alışveriş yerine, insan ilişkilerini kendine esas alan sembol sel etkileşim yaklaşımı yerini aldı. (Erdoğan 2002:24-26). Bu yaklaşıma göre iletişim gerçeğ in üretildiğ i, tutulduğ u, tamir edildiğ i ve dönüştürüldüğü sembol sel süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda iletişim bir mesajın bir göndericiden alıcıya transferi değ il, insanlar arasında etkileşimden geçerek anlam üretimidir.

İletişim, sembollerle yapılan insanlar arası bir etkileşim olarak tanımlandığında, sözlü, yazılı, görüntülü semboller kullanarak anlam yaratma, anlam çıkartma, paylaşma olarak da ele alınabilir. Sembol sel süreçlerle kişisel ve sosyal gerçekler inşa edilir, tutulur, tamir edilir, dönüştürülür ve sosyal gerçekler üzerine mücadele verilir.

Özellikle 1980' li yıllarda yaygınlaş an kültürel incelemeler ile birlikte iletişimi discouse olarak anlamlandırma eğilimi arttı. Discourse en genel anlamıyla sözlü ve yazılı iletişim biçimidir. Discourse'un en belirgin özelliğ i karşılıklı konuşma, bir dinleyici topluluğ una konuşma veya sunum, tartışmadır. (Erdoğan 2002:29).

Genelde bir "ileti alışverişi" olarak tanımlanan iletişim, "insanlar arasında simgeler aracılığ ı ile duygu, düşünce, bilgi biriktirilip aktarılma süreci" dir (Zıllıoğ lu 1996:21). Bunun dışında, kavram, haberin, bilginin ya da en genel anlamıyla kültürün insan topluluklarına dağıtım ı (Kaya 1985:1); birey-birey, birey-grup ve grup-grup ilişkisi (Baran 1997:13); enformasyon yayma (Fiske 1996:15); kaynaktan gönderilen mesajın kanaldan geçerek hedef/alıcıya ulaştırılması süreci (Baran 1997:14) biçimlerinde tanımlanabilmektedir.

4.3. İletişimin Unsurları

İletişim kaynak ile hedef arasında kurulur. Kaynak ve hedef arasındaki iletişim, "iletişim kanalı" ile sağlanır. Mesaj kanaldan geçerek hedefe ulaşır. Mesajı hedefe ileten gönderici, kaynak veya ileti diye adlandırılır. Kaynak birey

veya grup olabileceği gibi; organizasyon veya kitle de olabilir. İletişimin ne olduğunu daha iyi anlamak için onu bileşenlerine ayırmak gerekir. İletişimin başlıca temel bileşenleri şunlardır:

Gönderici: İletiyi yaratan kişi. Genellikle iletiyi gönderenle aynı kişidir.

Alıcı: İletinin yönetildiği kişidir. Genelde iletiyi alan kişidir, ancak böyle bir zorunluluk da yoktur, örneğin dolaylı bağlanan telefonlar gibi.

Oluk: İletinin gönderildiği kana; ses dalgaları, kağıt üstüne düşülmüş imler, telefon telleri, sözcük işlemci ekranı

İletişimin Biçimi: İletişimin belli dilbilgisel ve sözcüksel seçimi

Konu: İletişimin taşıdığı bilgi, göndericinin dürümlenmiş niyeti.

Kod: Kullanılan doğal bir dildir.

Durum: Toplumsal ya da fiziksel bağlam (Kılıç, 2002:17)

4.4. Çeviribilim, İletişim, Dil ve Kültür İlişkisi

Kültür, iletişim aracılığıyla sürdürülmektedir. Temel kültür kavramları iletişimin biçim ve işlevlerini; iletişimin biçim ve işlevleri de kültürel kurumların gelişimini belirlemektedir. Ayrıca, iletişim için bölüşülen bir kültür olması gereği (Tekeli 2002: 26) ve iletişimsiz kültürün öleceği (Fiske 1996: 16) yaklaşımları da öne sürülmüştür. Bu bağlamda iletişim, kültürün hem ön koşulu hem de sonucu olarak görülmektedir. Kısaca, iletişimin toplumsal ve kültürel işlevi, toplumsal varlığı koruma, sürdürme ve geliştirmeye katkıda bulunma biçiminde belirlenebilir.

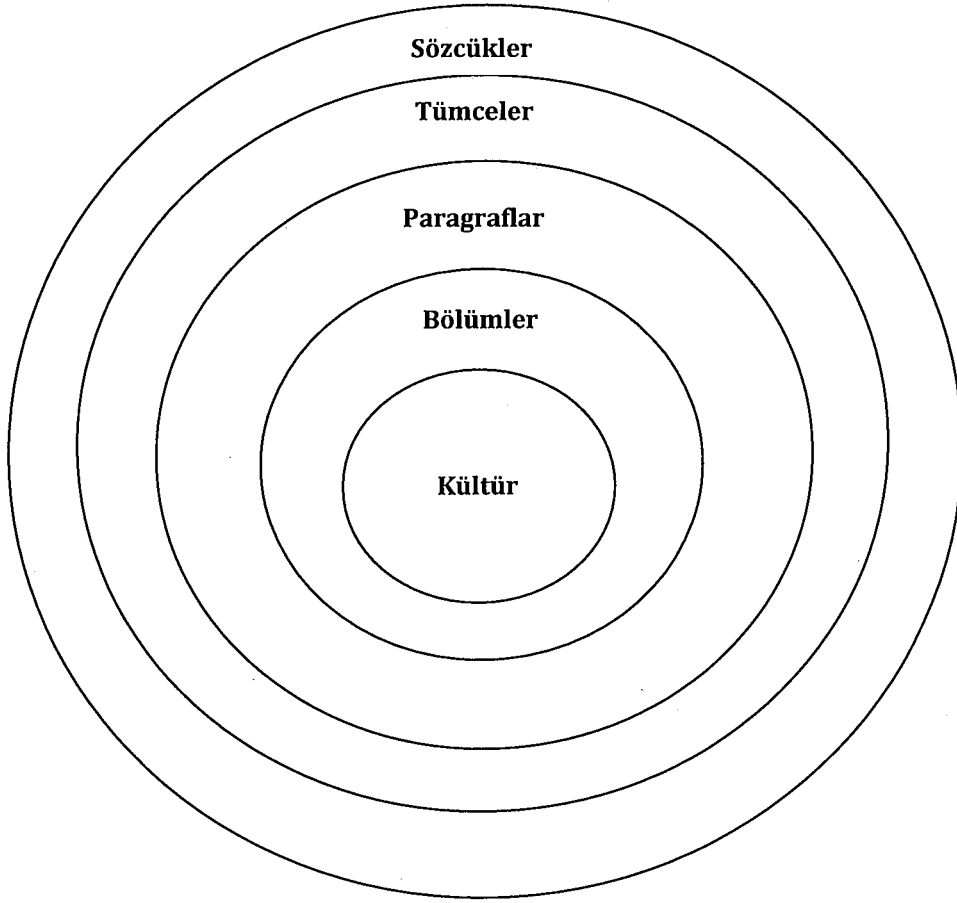
Bir toplumun ya da toplumsal grupların yaşam biçimlerine göndermelerde bulunan, böylece toplumsal yaşamın maddi ve manevi sürekliliğini mümkün kılan kültürün, insana ilişkin diğer pek çok kavram gibi, birbirinden farklı sayısız tanımlaması yapılmıştır. Bir tanıma göre, "kültür bilgi, inanç, ahlak, hukuk, gelenek gibi, insanların bir toplumun üyesi olarak edindikleri her türlü alışkanlık ve yeteneği

içeren karmaşık bir bütünlüktür" (Ergil 1984: 18). Anthony Giddens'a göre ise "bir toplumu oluşturan insanların nasıl giyindiklerini, evlilik gelenekleriyle aile yaşamlarını, çalışma kalıplarını, dinsel törenlerini ve boş zaman etkinliklerini içermektedir" (Giddens 2000: 18). Doğuştan sahip olunan değil, yaşam içinde, zamanla edinilen bir zenginlik olan kültür, davranışsal ve işlevselci terimlerle kavramlaştırılabilir. Yaşam biçimi ve koşulları, toplumsal ve bireysel ilişkiler, kültürün davranışsal özelliklerini yansıtan manevi yapısı iken, kullanılan araç ve gereçler, doğaya karşı girilen mücadelenin niteliği, bu zenginliğin maddi yönünün ifadesidir.

Smith kültürü, kolektif yaşam tarzı, inançlar, stiller, değerler ve semboller reportuarı olarak tanımlar. (1990:171). Bu tanımlamada belirlenmiş değerler, inançlar, yaşam tarzı ve semboller vardır. Kültür, tüm bu unsurların toplamıdır.

Toplumları oluşturmak, kültürü öğrenmek, aklamak ve aktarmak ancak iletişim ile mümkündür. İletişimin ne olduğuna ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlamalardan birkaçını söyle sıralamak mümkündür: "İletişim, gündelik yaşamımızda bize nesnelere, insanları tanımlar, iş bölümü içinde değişik toplumsal roller yüklenmiş insanlara bu rolleri yerine getirirken, bu rol dağılımından oluşan toplumun o tarih dönemindeki hayat tarzını öğretir, olumlatır" (Oskay;1992, 8). "İletişim, insanların kolektif olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri süreçtir, "İletişim, katılanların bilgi yaratıp, karşılıklı bir anlamaya ulaşmak amacıyla bu bilgiyi birbirleriyle paylaştıkları bir süreçtir", " İletişim, sayesinde dünyayı anlamlı kıldığımız ve bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız insani bir süreçtir", "İletişim esas olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine (veya diğerlerine) bilginin, fikirlerin, tutumların ve duyguların iletimidir" (Mutlu 1995, 168).

Çeviride kültür etmenini önemli bir rolü olduğunu savunan Kussmaul, dil ve kültür ilişkisi üzerine kurmuş olduğu hiyerarşik sistem ile şöyledir:

Tablo2: Kussmaul'un Hiyerarsik Sistemi (Boztas ve Coskun: 2002: 23).

Bağlantı kuramının çevirideki izdüşümü üzerinde çalışan Gutt, çevirinin kültürlerarası bir bildirişim bağlamında ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Bildirişim de insanların düşünce dünyalarını paylaştıkları bir yörüngedir (1990:139). Çeviri sürecinde çevirmen tarafından ortaya konan seçimler,erek dil, erek okur ve erek kültüre ilişkin öne sürülen varsayımlar, çevirmenlerin kullanımı için hazır olan olgular olmayıp çevirmenin kendi zihinsel sürecinin bir sonucudur. Bundan dolayı Gutt, bağlantı kuramını temel aldığı bu yaklaşımda, insanların düşüncelerini çeviri yoluyla nasıl paylaştıklarını açıklamayı amaçlamaktadır.

Her toplumun farklı kültürel yapısı olduğu gibi, farklı iletişim modellerinin de olması, bu konunun kısa süre içinde, sosyal bilimlerin en önemli çalışma alanlarından birine dönüşmesine neden olmuştur. Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, iletişim, toplum ve kültür kavramlarının ayrı ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Belli bir dönemde hakim olan iletişim teknolojisinde meydana gelen değişiklikler, o dönemde egemen olan yaşamı çeşitli biçimlerde etkilemektedir.

Çevirinin bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanması erek kültürün ihtiyaçlarına göre çeviri metninin oluşturulması ve kültürler arası bir iletişim olarak ele alınmasından dolayı, çeviride iletişim ve kültür dolayısıyla kültürel kimliklerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Erek kültür için çeviri metnini yeniden yazan, bu metni şekillendiren ve erek kültürün toplumsal yapısını, normlarını, göz önünde bulunduran çevirmenin çeviri faaliyetinde önemli bir rolü vardır. Her şeyden önce erek metni yeniden şekillendiren çevirmen bir uzman olmalıdır. Çeviriye işlevsel olarak yaklaşan kuramcılar çevirmenin kilit rolde olduğunu fark ettiklerinden onun bir iletişim, kültür, dilbilim, toplumbilim uzmanı olduğunu savunmuşlardır.

Hans J. Vermeer çeviri ve kültürel kimlik bağlamını şu şekilde açıklamaktadır; Bir insanın her hareketi onun tüm davranışlarıyla ilişkilidir. İnsanın her hareketi, onun davranışlar bütününe yansır ve aynı zamanda bu bütünden etkilenir. Hareket ve davranış ise bir kültürün örfleri, gelenekleri ve normlarıyla bağlantılıdır. Çeviri metni bir hareketin, bir eylemin ürünüdür. O halde metin onu üretilen ve kültürüne ait davranışlarla ilintilidir (1986:32).

Çevirmenin kişiliğinden ve çevirmenin çeviri becerilerinden kaynaklanan farklılıklar erek metin ile kaynak metin arasında farklılıkların oluşmasına sebep olur. E. A. Nida (1964:164) bu konuyu açıkça dile getirmektedir. Çevirinin birçok farklı faktörlerden etkilenmesi sebebiyle bu faktörleri göz ardı ederek bir çevirinin iyi ya da kötü olduğunu söylenemez. Bu iyi bir çeviri midir? sorusuna verilecek birbirinden farklı geçerli birçok cevabı olabilir.

İnsan doğduğu andan itibaren dili ile düşünür, dünyayı onun belirlediği kalıplarla algılar. Wittgenstein dilin bu yönüne değinirken şöyle der: "Dilimin

sınırları, dünyanın sınırlarıdır.” (Aksan, 1999 : 15). Farklı kültürler kelimelere farklı anlamlar yüklemişlerdir. İnsan çevresinde gördüğü nesnelere dil aracılığı ile tanımlar ve anlamlandırır. İçinde bulunulan sosyal yapı ve coğrafi koşulların dilin gelişimi üzerinde önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Örneğin Ekvator bölgesinde yaşayan biri için “kar” kelimesi tek bir anlam ifade ederken, kutup bölgelerine yakın yaşayan Eskimolar aynı olgu için birçok farklı kelime üretmişlerdir. Çevre ile olan algılamadan dolayı birçok farklı kar çeşidini keşfeden bu topluluğun kar olgusu ile ilgili dillerinin zengin olduğunu söyleyebiliriz. Deniz ile aşına olmayan bir toplum balığı tek kavramla ifade ederken, deniz ile aşına olan bir topluluğun birçok farklı balık türlerini tanıdıkları ve farklı kelimeler kullandıkları bir gerçektir. Farklı toplumların kelimelere farklı anlamlar yüklemeleri ve bazen bir topluluğun kullandığı bazı kavramların, diğer toplumda yer almaması, ya da öyle bir kavramın var olmaması, çeviriyi imkansız kılan, çeviride önemli bir sorun olarak algılanabilir. Ama işlevselci bir yaklaşımla çeviriye yaklaştığımızda, erek kültür için çeviri yaptığımız gerçeği ve çevirinin erek kültürdeki işlevini göz önünde bulundurduğumuzda başka kavramlarla çeviri yapılır.

Algılama kalıp yargılar ve inançlar gibi birçok unsurdan etkilenir. Bir başka insan hakkında değerlendirme yaparken, birey çevresel ve kültürel faktörlerin etkisinde kalır (Ulağlı 2006:77).

Serhat Ulağlı'ya göre; farklı toplumları algılama ve onlara kimlik yükleme aşamasında sosyal ilişkiler önemli bir rol oynar. (2006:78). Toplumsal ilişkiler ve kültürler arasındaki alışverişler algılama farklılıklarını azaltabilir. İki kültürün arasındaki sosyal ilişkilerin kopukluğu, çeşitli kalıp yargılar, algılamadaki farklılığı artırabilir..

Sosyal algının oluşumda önemli bir diğer etken ise dinin gücüdür. Aynı inanç sistemine sahip olan toplumların birbirini algılama ve ikili ilişkiler kurma süreçleri daha kolay ve uzun süreli olur. Öte yandan farklı inanç sistemlerine sahip olan toplumların birbirini olumsuz algıladıkları ve diğerleri için olumsuz imgeler geliştirmişlerdir (Ulağlı 2006: 79).

kültürel, siyasi ve psikolojik nedenler farklı algılamayı etkileyen etmenlerin başında gelir. Sahip olduğumuz toplumsal değerler, etnik, dinsel ve ulusal kimlikler aynı olgunun farklı algılanmasına sebep olurlar.

Seçici algı, farklı insanların aynı iletiye çok farklı şekillerde tepki gösterebileceklerini ifade eder. Birey içinde bulunduğu toplumu ve çevresinde olup biten her şeyi seçici biçimde aldılar. Seçici algı, bireylerin var olan tutumlarıyla uyumlu iletileri okumaları; tutumları ve beklentileriyle çatışan iletileri göz ardı etmeleri ya da yanlış yorumlamaları anlamında kullanılmaktadır. Algılama, geçmiş deneyimler üzerine temellendirilmiş varsayımlar, kültürel beklentiler, güdüler, ruhsal durum ve tutumları içeren bir takım psikolojik faktörlerden etkilenir (Yengin 1996:152)

Yapılan kutsal kitap çevirilerini, çeviri amacının çeviri metotlarını nasıl etkilediklerine örnek olarak verebiliriz. İncil bir dile çevrilirken belli bir amaç için çevrilir. İncilde verilmek istenilen mesajın hedef kitleye verilmesi amaç edinilir. İncili Eskimoların dillerine çevirmeye çalışan rahipler, ekmek kavramını açıklamaya çalıştıklarında erek dilde böyle bir karşılık bulamadıklarında işlevsel olarak “*ekmek*” kelimesi yerine “*balık*” kelimesini seçmişlerdir. Yine İncil’de geçen bahçe sözcüğü ve daha birçok kavram ve kelime buna örnek gösterilebilir.

Buber ve Rosenzweig’in yaptığı kutsal kitap çevirileri bunun tam karşısı bir yaklaşımı sunar. Onların yaptığı çevirinin çok farklı bir amacı vardır. Onlar çeviri metinlerinde kutsal kitabın orijinal metinlerine sadık kalmaya çalışmışlar ve orijinal metin biçimini korumaya özen göstermişler. Onlara göre biçem tam olarak verilmediği zaman içerik de yani anlam da tam olarak aktarılamaz. Onlara göre Tanrının kelimeleri bütün zamanlara hitap eder ve çevirmenin kaynak metindeki biçem ve diğer unsurları göz ardı etmemesi gerekir (Reiss 2000:96).

Amaca göre çeviri metotlarının farklı olduğu Nida’nın çalışmalarında da vardır. Kutsal Kitap çevirilerinde önemli isimlerden biri olan Eugen A. Nida, yazın metinleri konusunda eşdeğerlik kavramı yerine “devingen eşdeğerliliği” önerir. Ona göre: “Değişik öğrenim düzeyleri, değişik meslekler, ilgiler, insanların bir iletiyi anlayabilme yetisini önemli ölçüde etkiler. Dolayısıyla, bir metnin üniversite

öğrencileri, ilkokul bitirmişler, yeni okumaya başlamış yetişkinler, yabancı dilde okuyan okul çocukları, geri zekalılar gibi değişik okur toplulukları için birbirinden apayrı nitelikte çevirilerinin yapılması gerekebilir. Son yıllarda Kutsal Kitap dernekleri, böyle değişik alıcı türleri için, Kutsal Kitap'ın değişik çevirilerini yapmaktadırlar. Yine Nida'ya göre, "Devingen eşdeğerlilikle yapılan çeviri, anlatımda bütün bir doğallığı amaçlar, alıcıya kendi kültürü bağlamına uygun davranış kipleriyle seslenmeyi dener; alıcının, iletiyi kavrayabilmek için kaynak dil kültürünün örgüsünü bilmesi gerektiği görüşünde diretmez (Reiss 2000: 96-97).

BÖLÜM V

SONUÇ

Çeviribilimi bir bilim dalı olarak ele alan çalışmaların son otuz yıl içinde yoğunlaştığı görülür. Çeviri olgusu zaman içinde dilbilim alanları içinde betimlenmiş ve dilbilimin bir alt dalı olarak ele alınmıştır. Çeviribilimin “kültürel bir aktarım” olarak tanımlaması ve kültürbilimsel bir bakış açısının öne çıkması sebebiyle dilbilim eksenli bir çeviribilim anlayışını aşmaya yönelik çabalar son yıllarda önem kazanmıştır.

Çeviribilim alanında birbirinden farklı kuramların ortaya çıkması ve bu kuramların genel bir çeviribilim tanımı üzerinde uyuşmamalarını çeviribilimin doğası gereği olduğunu ve çevirinin disiplinlerarası bir bilim olduğunu ileri süren yaklaşımlar olmuştur. Çeviri, yapısı ve disiplinlerarası konumu gereği kültürbilim, dilbilim ve diğer sosyal bilimlerle ilişki içindedir ve birçok bilim dalının yöntemlerinden faydalanır.

Tarihsel süreçte çeviri kuramlarını incelediğimizde, genel çeviri kuramı olma iddiasıyla ortaya çıkan birçok çeviri kuramı tam anlamıyla bir kuram olamamışlar ve kısmi kuram olmaktan öteye gidememişlerdir. Çeviri sürecini ele alan bazı kuramlar, çeviri ürünleriyle hiç ilgilenmemiştir. Kaynak dil, kaynak metin, kaynak kültürü kendine çıkış noktası olarak ele alan bir kuram, erek dil, erek metin ve erek kültürün çeviri üzerindeki etkisi göz ardı edilmiştir. Kendisine yazın çevirilerini esas alan bir kuram, yazın çevirisi dışındaki konularla hiç ilgilenmemiştir. Kendisi için eşşüremi esas alan bir kuram, tarihsel çeviri çalışmalarına yer vermemiş; amacını çeviriye kural koyma olarak belirleyen bir kuram, betimleyici çeviri çalışmalarını göz ardı etmiştir.

İnsan, doğuştan kendine has bir özgünlük ve bireysel farklılıklarla dünyaya gelmesine rağmen, toplumsal değerlerle şekillenmiş, bu süreçte belli değerleri içselleştirmiş ve bazı kimlikler edinmiş sosyal bir varlıktır. İnsanın sahip olduğu bu değerler dünyası bireyin içinde bulunduğu topluma özgüdür. Fiziksel olarak özgün doğan insan, içinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi değerleriyle donanır.

Sahip olduğu bu değerler dünyası kişinin olayları algılamasında önemli bir yere sahiptir. Kısacası dünyayı ve olayları, kültürel kimliklerimizin ve onun belirlediği ölçü ve kalıplarla algılarız. Kültürler arası farklılık ve doğal olarak kültürel kimlikler çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken önemli etmenlerdir.

Çevirmen çeviri sürecini tek başına yürüten kişi değildir. Çevirmeni, çeviri sürecini başlatan ve çeviri kararını veren olarak görmememiz gerekir. Çeviri sürecini başlatan ve çeviri kararını veren kişi, kuruluş ya da yayınevleridir. Her çevirinin bir amacı ve her yayınevinin bir çeviri politikasının olduğu, unutmamamız gereken gerçeklerdir. Bundan dolayı çeviri süreçleri çevirmen için sorunlu geçebilir. Çevirinin yapıldığı okur kitlesi de çeviri sürecinde etkin bir role sahiptir. Çevirmen okur beklentilerini, bu kitlenin toplumsal değer yargılarını, hassasiyetlerini çok iyi bilmesi gerekir ve çeviri yaparken bunları göz önünde bulundurması gerekir.

Diller ve kültürler arası bir aktarım olarak tanımlanan çeviribilimin, çeşitli uygarlıklar arasında bir köprü vazifesi gördüğü, toplumları ve farklı toplumlardaki bireyleri birbirlerine yaklaştırdığı, toplumlar arası bir iletişim, bildirişim sağladığı söylenebilir. Dil, donandığımız değerler dünyasının anahtarı vazifesi görür. Sahip olduğumuz dili oluşturan kelimeler ve kelime kalıpları bize özgü bir evrende biçimlenmiş olup, farklı toplumlarda bu kalıplar, değişen bir algı alanına sahiptir. Bu nedenle iki dildeki kelimeleri bilmekle, çeviriye dilsel dizgelerin yer değiştirmesi olarak bakmakla çeviri yapılması mümkün değildir.

Bir toplumda var olan iletişim sistemi, o toplumun yapısı ve kültürü hakkında ip uçları verir. Hall'a göre kültür iletişimdir ve iletişim kültürdür (Erdoğan 2002:132). Bu tanımlardan yola çıkarak iletişimin ve kültürün karşılıklı olarak birbirini etkilediğini, kültür ile iletişimin birçok alanda örtüştüğünü, bireylerin iletişim yollarının zamanla paylaştıkları kültürü değiştirdiğini söyleyebiliriz. Kültür, bir grubun ortak sembol sisteminden geçerek kuşaktan kuşağa aktarılan, öğrenilmiş ve paylaşılan davranışlar ve algılar olarak tanımlanabilir. Kültür insanın toplumsal yaşamının her alanında kendisinin ve kendisinden olanın ifadesidir.

Çevirinin bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanması erek kültürün ihtiyaçlarına göre çeviri metinlerinin oluşturulması ve

kültürler arası bir iletişim olarak ele alınmasından dolayı, çeviride iletişim ve kültür dolayısıyla kültürel kimliklerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Erek kültür için çeviri metnini yeniden yazan, bu metni şekillendiren ve erek kültürün toplumsal yapısını, normlarını, göz önünde bulunduran çevirmenin çeviri faaliyetinde önemli bir rolü vardır. Her şeyden önce erek metni yeniden şekillendiren çevirmen bir uzman olmalıdır. Çeviriye işlevsel olarak yaklaşan kuramcılar çevirmenin kilit rolde olduğunu fark ettiklerinden onun bir iletişim, kültür, dilbilim, toplumbilim uzmanı olduğunu savunmuşlardır.

KAYNAKÇA:

- Abadan, Yavuz. Kültür Mefhumu ve Değişimi, Yücel Mecmuası, 1956.
- Akarsu, B. Willem Von Humboldt'da Dil- Kültür Bağlantısı İstanbul: İnkılap, 1988.
- Akdemir, Salih. Kur'an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli ÜslupÖzelliği Üzerine İstanbul: İslâmiyât, 2002.
- Aksan, Doğan. Her Yönüyle Dil. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara:1995.
- Angı, Hacı. "Hasan Ali Yücel ve Yükseliş Dönemi", *Öğretmen Dünyası* Kasım 2005: 29-30.
- Arslan, M. Halk Kültürünün Değişim Boyutu ve Mesir Şenlikleri. Ankara: Motif Yayınları, 2004.
- Aydın, Suavi. Kimlik Sorunu Ulusalçılık Türk Kimliği Ankara: Öteki Matbaası, 1988.
- Aydın, Suavi. Kimlik Sorunu Ulusalçılık Türk Kimliği Ankara: Öteki Matbaası, 2003.
- Banguoğlu, Tahsin. Türkçe'nin Grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara:1986.
- Baran, Aylin G. İletişim sosyolojisi. Ankara: 1997.
- Beit- Hallahmi, Benjamin Religion as Art and Identity in Psychology of Religion, Personalities, Problems, Possibilities, Ed. Nevton Melony, Baker Book Hause, USA, 1991.

- Bengi-Öner, Işın. *Çeviri Bir Şürectir... Ya Çeviribilim*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 1999.
- Bengi-Öner, Işın. *Çeviri Kuramlarını düşünürken* İstanbul: Sel Yayıncılık, 2001a.
- Berk, Özlem. *Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual, 2005.
- Bilgin, N. *Kolektif Kimlik*. İstanbul:Sistem Yayıncılık, 1996.
- Boztas, İsmail ve Coşkun, Hasan. *Çevirmenin El Kitabı*, Ankara: Hacettepe Tas,2002.
- Cömert, Bedrettin "*Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu*" Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı: 38/322:2-21.
- Erdoğan, İrfan. *İletişimi Anlamak* Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2002.
- Ergil, Doğu. *Toplum ve İnsan*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1984.
- Erikson EH. *Identity: Youth and Crisis*. New York:W.W. Norton.1968.
- Erten, Asalet *Çeviride Kültürel Etkenler, Çeviribilim Uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay. 1993.
- Eruz, F. Sakine *Çeviride ve çeviri eğitiminde Koşut Metinler*. İstanbul T:C İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviri Bölümü Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Rektörlük Yayın no:4248.
- Eruz, F. Sakine. *Ceviriden Ceviribilime - Yüzyılımız Penceresinden Çeviribilimsel Gelişmelere Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları. 2003.
- Even-Zuhar, Itamar. "*Yazınsal Polisystem İçinde Çeviri Yazının Durumu*" çev. Saliha Parker, Adam Sanat, 14, Ocak 1987, 58-68.
- Even-Zuhar, Itamar. "*Polysystem Theory, Polysystem Studies*". *Poetics Today*

1990a: 11(1) 9- 26.

Even-Zuhar, Itamar. "The Position of Traslated Literature within the Litarary Polysystem" Polysystem Studies. Poettics Today 1990b: 11 (1) 45-51).

Even-Zohar, Itamar. "Yazınsal Coğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu". (çev. S. Paker), Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı. (yay.) Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004: 191-200.

Fiske, John. İletişim çalışmalarına giriş. Çev. Süleyman İrvan. Ankara: Arkadaş,1996.

Holmes, James S. "The Name and Nature of Translation Studies", The Translation Studies Reader, Yay. haz. Lawrence Venuti, London ve New York:Routledge, 2000, s.172-185.

Holmes, James S. Translated!Papers on Literary Translation and Translation Studies Rodopi, Amsterdam:1988.

Holmes, James S. "The Name and Nature of Translation Studies". Translated! :Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam: Rodopi,1988, 66-88.

Gentzler, Edvin. Contemporary Translation Theories Londra ve New York: Routledge, 1993.

Giddens, Anthony. Sosyoloji. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

Gutt, Ernst-August. 1990. "A Theoretical Account of Translation- Without a Translation Theory?". Target.2:2. 135-164

Gutt, Ernst-August.. Translation and Relevance. Cognition and Context. Basil Blackwell,1991

Güleç, Cengiz. Türkiye’de kültürel Kimlik Krizi, Ankara: Verso Yayıncılık. 1992.

Gürçağlar, Şehnaz ve Tahir Kapılar. Çeviri Tarihine Yaklaşımlar İstanbul: Scala Yayıncılık 2005.

Güvenç, Bozkur. Kültür kuramında Bütüncülük Sorunu Üzerine Bir deneme Ankara: Hacettepe Basımevi, 1970a.

Güvenç, Bozkurt. Kültür ve Demokrasi. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996.

Güvenç, Bozkurt. Türk Kimliği Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Jakopson, Roman. “On Linguistic Aspect of Translation”, On Translation yay. haz. R.A. Brower, Cambridge: Harward University Press, 1959, s. 232-239.

İşcen, İsmail. Çevrim Kuramı. Ankara: Seçkin, 2002.

Kaya, Raşit. Kitle iletişim sistemleri. Ankara: Teori,1985.

Kaya, Y. “*Kültür Değişmeleri; Milli Kültüre Karşı Takınılan Tavrın Değişmelere Tesiri*” Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, S., 6, C, 6.2002/ 190-196.

Kayaoğlu, Tacettin. *Türkiye’de Tercüme Müesseseleri*. İstanbul: Kitabevi Yayın, 1998.

Kılıç, Veysel. Dilin İşlevleri ve İletişim İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2002.

Kıran, Ayşe ve Zeynel. Dilbilime Giriş Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.

Kautz, Ulrich. Handbuch Didaktik des Übersetzens and Dolmetschens. Iudicium, 2000.

Krueber, A.L. ve C. Kluckhohn Culture: *A Critical review of Concepts and Definitions*. Random House, Vintage. 1952.

- Krueber, A.L. Cultural and Natural Areas of Native North Amerika. University of California. Publication on in American Archeology and Ethnology. Vol. 38, 1939.
- Kuhn, Thomas. Bilimsel Devrimlerin Yapısı. Çev: N. Kuyaş. İstanbul: Alan Yayıncılık
- Kuşat, Ali. "Bir Değerler Sistemi Olarak Kimlik ve Atatürk". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003/2, 45-56.
- Kuran, Necdet P. Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Çeviri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 1994.
- Larrain, Jorge. İdeoloji ve Kültürel Kimlik, İstanbul: Sarmal Yayınevi.1995.
- Lefevere, André. Translation, Rewriting and The Manipulation of Literary Fame Londra ve New York: Routledge, 1992.
- Meriç, Cemil. Kültürden İrfana, İstanbul, İnsan Yayınları,1986.
- Mutlu, Erol. İletişim Sözlüğü, Ankara: Ark Yayınevi, 1995.
- Nida, Eugene A. Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating, Leiden: E.J.Brill, 1964.
- Neubert, Albrecht. Translation studies and applied linguistics Aila Review 1. 1984.
- Nord, C. Translating as Purposeful Activity. Functional Approaches Explained Manchester: St. Jerome, 1997.
- Oskay, Ünsal. İletişim ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.
- Reis, K. Translation Criticism – The Potentials and Limitations, Manchester:

- Translated by Enroll F.Rhodes. St. Jemore Publishing, UK. 2000.
- Reis, K. Type, kind and individuality of text: decision making in translation,
translated by S. Kitron in L. Venuti (ed) 2000.
- Rifat, Mehmet. Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler. İstanbul: Dünya Yayıncılık,
2002.
- Rifat, Mehmet. Çeviri Seçkisi 1 / Çeviriyi Düşünenler. İstanbul: Dünya Kitapları,
2003.
- Rifat, Mehmet. Çeviri Seçkisi 2 / Çeviribilim nedir? Başkasının Bakışı. İstanbul:
DünyaKitapları, 2004.
- Ruhi, Ş. Söylem ve Birey. Söylem Üzerine Hitit Ankara: 1996.
- Sabuncuoğlu, Zeyyat. Endüstriyel Davranışlar, Bursa: 1982.
- Soysal, İsmail. "İletişim İnkılabı ve Milli Kültür", Erdem Dergisi, 1(1), 1.1985,236.
- Spair, E. "Culture, Genuine and Spurious" *American Journal of Sosyology* 1924/4:
402.
- Snell-Hornby, Mary. 1988. Translation Studies. An Integrated Approach.
Amsterdam- Philadelphia. John Benjamins Publishing Company.
- Sorokin, P.A. Society Culture and Personality: Their Structure and Dynamics 1947.
- Tekeli, İlhan. "Bilgi toplumuna geçerken farklılaşan bilgiye ilişkin kavram alanı
üzerinde bazı saptamalar", *Bilgi toplumuna geçiş: sorunsallar/görüşler,
yorumlar/eleştiriler ve tartışmalar* içinde (15-46). Derleyen İlhan Tekeli ve
diğerleri. Ankara: Tüba, 2002, 15-46.
- Topçuoğlu, Hamide. Genel Sosyoloji Ders Notları(Çoğaltma), A.Ü.DTCF; Felsefe

Bölümü,1976.

Toury, Gideon, “*A Rationale for Descriptive Translation Studies*”, The

Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation içinde, yay. haz.

Theo Hermans, London: Croom Helm, 1985, 16-41.

Toury, Gideon. “*Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü*”. Çev. A.Eker.

Çeviri Seçkisi2: Çeviri(bilim) Nedir? İstanbul: Dünya yayıncılık, 2004: 233-

257.

Ulağlı, Serhat. İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş, Sinemis Yayınları,

Ankara: 2006.

Ülken, H. Z. Sosyoloji Sözlüğü, M.E.B. İstanbul: 1970.

Ültanır, Gürkan. “*Eğitim ve Kültür İlişkisi Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının*

Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı” Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Dergisi 2003/3: 291-309.

Vermeer, Hans J. *Readings in Translation Theory*. 1986.

Vermeer, Hans J. “*Skopos and Commission in Translational Action*”.

Readings in Translational Theory . A Chesterman (yay. haz.). Oy Finn

Lectura Ab. 173-200. 1989.

Vermeer, “*Hans J. Vermeer ‘le Söylesi’*” Varlık – Aylık Edebiyat ve Kültür

Dergisi, Sayfa 30–33. 1 Ocak 2004, ISSN 1300–1728, sayı 1155.

White, L. *The Science of Culture*. New York: Grove Press Inc., 1949.

Wilss, Wolfram *The Science of Translation: Problems and Methods*,Tübingen:

Gunter Narr Verlag 1982.

Williams, Raymond. The Sology of Culture. The University of Chicago Press.

1981.

Winston, S. Culture and Human Behavior New York: 1933.

Yazıcı, Mine. Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları. Multilingual İstanbul:

2005.

Yavuzer, Haluk. Çocuk Psikolojisi İstanbul:2001.

Yengin, Hülya. Medyanın Dili İletişime Kuramsal Bir Yaklaşım: Popüler Kültür

Türlerinin Çözümlemesi. Der Yayınları, İstanbul:1996.

Zılhoğlu, Merih. İletişime giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1992.

Zılhoğlu, Merih. İletişim nedir? İstanbul: Cem,1996.

Zybatow, Lew N. *Methodologie der Translationswissenschaft und Methoden der Translation*. In: Translation Theory und Methodology. Abstracts. EU High Level Scientific Conference Series on Text and Translation, 6 – 8 May. Saarbrücken, s. 133 -143.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Cevdet BİNGÖL

Doğum Yeri : Karakoçan

Doğum Yılı : 1972

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1987-1990 : Karakoçan Lisesi

Lisans 1991-1997 : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
psikoloji

1998-1999 Leiden Üniversitesi Hollandaca Hazırlık Sınıfı

Yabancı Dil : İngilizce, Hollandaca

MESLEKİ BİLGİLER

2000 : Milli Eğitim Bakanlığı Muğla- Turgutreis Lisesi İngilizce Öğretmeni

2006 : **Muğla**-Yerkesik İlköğretim Okulu Müdür vekili

2010 : Muğla- Kavaklıdere –Atatürk İlköğretim Müdür yardımcısı